

**THOMAS HARDY’NİN ROMANLARINA
EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR**

Mustafa ÇAKIR

**Doktora Tezi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Mukadder ERKAN
2023
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Mustafa ÇAKIR

**THOMAS HARDY’NİN ROMANLARINA EKOELEŞTİREL
YAKLAŞIMLAR**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mukadder ERKAN**

ERZURUM – 2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Thomas Hardy'nin Romanlarına Ekoeleştirel Yaklaşımlar" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

11/04/2023

Mustafa ÇAKIR

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mukadder ERKAN danışmanlığında, Mustafa ÇAKIR tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 04 / 2023 tarihinde savunulmuş ve İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mukadder ERKAN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ahmet SARI	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kubilay GEÇİKLİ	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Seda ARIKAN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ceyhun YÜKSELİR	İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM EKOELEŞTİRİ NEDİR

1.1. EKOELEŞTİRİ.....	4
1.2. EKOELEŞTİRİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	6
1.3. EKOELEŞTİRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM THOMAS HARDY

2.1. THOMAS HARDY’NİN HAYATI.....	24
2.2. THOMAS HARDY’NİN EDEBİ YÖNÜ	26
2.3. THOMAS HARDY’NİN ROMANLARI	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM THOMAS HARDY’NİN ROMANLARININ EKOELEŞTİREL AÇIDAN İNCELENMESİ

3.1. DOĞA İNSAN KARŞITLIĞI	37
3.2. KADIN ERKEK KARŞITLIĞI.....	57
3.3. KIRSAL KENT KARŞITLIĞI.....	76
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	104
ÖZGEÇMİŞ.....	111

ÖZET

DOKTORA TEZİ

THOMAS HARDY’NİN ROMANLARINA EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Mustafa ÇAKIR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mukadder ERKAN

2023, 111 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mukadder ERKAN
Prof. Dr. Ahmet SARI
Doç. Dr. Kubilay GEÇİKLİ
Doç. Dr. Seda ARIKAN
Doç. Dr. Ceyhun YÜKSELİR

Bu çalışma Thomas Hardy’nin romanlarını ekoeleştirel açıdan incelemektedir. Çalışma, Giriş ve Sonuç kısımları dışında üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın **Ekoeleştiri Nedir?** adını taşıyan birinci bölümü ekoeleştirin tanımı, tarihsel süreç içinde geçirdiği değişimi, doğa ve insan ilişkisini, bu ilişkinin neden olduğu ekolojik sorunları ve bütün bunların edebiyattaki yansımalarını ekoeleştirin önde gelen yazar ve düşünürlerinin kuramları çerçevesinde ele almaktadır. **Thomas Hardy** başlıklı ikinci bölüm, yazarın hayatı, edebi yönü ve bu tez çalışmasında ele alınacak romanları ile ilgilidir. **Thomas Hardy’nin Romanlarına Ekoeleştirel Yaklaşımlar** adlı üçüncü bölüm ise Hardy’nin **Çılgın Kalabalıktan Uzak, Yuvaya Dönüş** ve **Ağaç İşçileri** adlı romanlarını doğa-insan karşıtlığı, kadın-erkek karşıtlığı ve kırsal-kent karşıtlığı temaları bağlamında ekoeleştirel açıdan incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Hardy, Ekoeleştiri, Ekoloji, Edebiyat, Doğa-İnsan, Kadın-Erkek, Kırsal-Kent

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

ECOCRITICAL APPROACHES TO THOMAS HARDY'S NOVELS

Mustafa ÇAKIR

Advisor: Prof. Dr. Mukadder ERKAN

2023, 111 Pages

Jury: Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Prof. Dr. Ahmet SARI

Assoc. Prof. Dr. Kubilay GEÇİKLİ

Assoc. Prof. Dr. Seda ARIKAN

Assoc. Prof. Dr. Ceyhun YÜKSELİR

This study analyzes Thomas Hardy's novels from an ecocritical point of view. The study consists of three main parts except for the Introduction and Conclusion parts. The first part of the study called **What is Ecocriticism?** discusses the definition of ecocriticism, its change in the historical process, the relationship between nature and humans, the ecological problems caused by this relationship and the reflections of all these in literary works, within the framework of the theories of the leading writers and thinkers of ecocriticism. The second part, titled **Thomas Hardy**, is about the author's life, his literary career and his novels that will be discussed in this thesis. The third part, **Ecocritical Approaches to Thomas Hardy's Novels**, investigates Hardy's novels **Far from the Madding Crowd**, **The Return of the Native** and **Woodlanders** from an ecocritical perspective in the context of nature-human opposition, male-female opposition, and rural-urban opposition.

Keywords: Thomas Hardy, Ecocriticism, Ecology, Literature, Nature-Human, Male-Female, Rural-Urban

ÖNSÖZ

Ekoeleştirici disiplinlerarası bir edebiyat eleştirisi olarak insan ve çevre, kültür ve doğa arasındaki ilişkiyi inceleyerek metinleri ekolojik temalar bağlamında sorgular ve analiz eder. Ekoeleştirici çalışmaların temelinde insanın doğa ile kurduğu ilişki vardır ve ekoeleştirici insanlığın varoluşundan bugüne kadar olan bu ilişkiyle ilgilenmektedir. Tarih boyunca insanın yaşam kaynağı olan doğa, bilimin ilerlemesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sanayi devrimi ile sömürü kaynağına dönüşmüştür. Dini temelli bir söylem olan doğanın insanın hizmeti için yaratıldığı inancı sanayi devrimi ile kapitalist sömürü söylemine dönüşmüştür.

Sürekli gelişen bilim ve teknoloji ekonomik kazanç için alternatif kaynak arayışını zorunlu kılmıştır. Bu kaynak arayışının hedefinde doğa bulunmaktadır. Ancak doğanın insan için yaşam kaynağı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Sanayi alanındaki gelişmeler sadece doğanın tahribatı ve sömürülmesi anlamına gelmez. Doğa ile beraber doğanın bir parçası olan insan da risk altındadır. Doğanın sonu dolayısıyla insanlığın da sonu demektir. Çağın getirdiği değişimlerle 20. yüzyılda doğanın ve insanlığın tehlike altında olması edebiyatın konu alanına girmiştir. Çevre sorunlarını gündemine alan edebiyat, olayları ekolojik açıdan yorumlarken insanın doğaya müdahalesini sorgulamaya başlar.

Bu noktada ekoeleştirici kuramı doğanın tahribatının edebiyattaki yansımalarını inceleyerek çevre sorunlarına dikkati çekmiş ve bu sorunları eserlerde ortaya koyarak ekolojik bilincin oluşturulmasına imkan sağlamıştır. İnsanın yaşam kaynağını içerisinde barındıran doğanın yine insan tarafından tahrip edilmesi doğanın olduğu kadar insanın da sonunu hazırlamaktadır. İnsanoğlunun bu konuda bilinçlenmesini amaçlayan ekoeleştirici kuramı, doğal çevreyi konu olarak ele alıp onu korumayı hedefler.

Ekoeleştiricinin ilk örneklerini insan doğa arasındaki ilişkinin ve gözlemlerin aktarıldığı doğa yazımları oluşturur. Charles Darwin ile başlayıp Ralph Waldo Emerson, John Muir, Aldo Leopold ve Henry David Thoreau gibi edebiyatçıların önderliğinde devam eden doğa yazımı geleneği ekoeleştirici kuramının ortaya çıkmasında etken olmuştur. Ardından doğa yazımından ekolojik bilince geçişi ifade eden Viktorya döneminin önde gelen, gerçekçi yazarlarından Thomas Hardy, ekoeleştirici yaklaşımın 20. yüzyılın başındaki temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Eserlerinde betimleyici yerel dili ve Wessex adını verdiği hayali yerleşim ile doğayı en sade şekliyle aktarırken doğal düzeni

bozabilecek olası tehditleri ortaya koyar. Thomas Hardy'nin eserleri ekoeleştiri ışığında incelenirken yazarın karakter ve çevre romanları olarak sınıflandırılan ilk dönem eserleri **Çılgın Kalabalıktan Uzak, Yuvaya Dönüş ve Ağaç İşçileri**'ne odaklanılmıştır.

Bu tez çalışması, son derece yoğun bir araştırma ve okuma döneminin ardından eserlerin sınıflandırılması, değerlendirilmesi ve yorumlanması gibi uzun ve yorucu bir süreci kapsamaktadır. Birçok zorluğu beraberinde taşıyan bu çalışma boyunca gerek maddi gerek manevi hiçbir desteğini benden esirgemeyen, kusurlarımı her zaman düzelterek bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Mukadder ERKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimi hazırlama sürecinde benden bilgisini ve desteğini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet BEŞE, Prof. Dr. Ahmet SARI, Doç. Dr. Kubilay GEÇİKLİ, Doç. Dr. Seda ARIKAN ve Doç. Dr. Ceyhun YÜKSELİR'e teşekkür ederim. Ayrıca lisans, yüksek lisans ve doktora ders dönemlerimde kendilerinden çok şey öğrendiğim Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölüm hocalarım Prof. Dr. Kamil AYDIN, Prof. Dr. İsmail ÖĞRETİR, Doç. Dr. Fikret ARARGÜÇ ve Dr. Öğr. Üyesi M. Başak UYSAL'ı da minnetle anmak isterim. Çalışma hayatımın yükünü hafifleten, her zaman yanımda olan ve tez çalışmam dışında da yıllarca kader birlikteliği yaptığımız dostum ve kardeşim Öğr. Gör. Dr. Alper KARA'yı özellikle anmak isterim. Ayrıca desteklerini hiçbir zaman unutamayacağım arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Hamza KOLUKISA ve Öğr. Gör. Dr. Yılmaz YAZICI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da her zaman yanımda olan ve çalışmam boyunca vakitlerinden çaldığım eşim Derya, kızlarım Alya Yağmur ve Asya Güneş'e bana gösterdikleri sabırdan ötürü minnettarım.

Erzurum – 2023

Mustafa ÇAKIR

GİRİŞ

Ekolojik eleştirinin önde gelen isimlerinden Cheryll Glotfelty, ekoeleştiriye “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi ve edebi çalışmalara dünya merkezli bir yaklaşım”¹ olarak tanımlar. Aslında, ekoeleştirin odak noktası, insan dışı dünyaya insan davranışını içerir. Özellikle insanın bilinçsizliğinin ve neden olduğu tahribatın bir sonucu olarak doğal krizin ve afetin yaşandığı bir çağda, ekoeleştirin insan ve insan dışı arasındaki ilişkiyi araştıran bir mercekle ortaya çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir. Doğaya cansız ya da aşağılıkmiş gibi davranmak insanın üstesinden gelmesi gereken temel bir sorundur. Ekosistemin önemli bir parçası olan insanın bu devasa yapı içinde diğer canlı ve cansız varlıklarla uyum içinde yaşamayı öğrenmesi gerekir.

Doğadaki tahribatın en büyük sebebinin insan olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Teknoloji ve bilimin yükselişi ile insan, doğadaki veya ekosistemdeki gizli yapıyı anlayabileceğini düşünmeye ve ona hâkim olabilecek bir üstün gibi davranmaya başlamıştır. İnsan, doğaya hükmetmeye çalışırken, aslında kendi dünyasını yok ettiği gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Küresel ısınma, ormansızlaşma, hava kirliliği, su kirliliği, hatta deprem gibi doğal afetlerin ve çevre sorunlarının tamamına yakını insanın bilinçsizliğinden ya da doğaya hükmetme isteğinden kaynaklanmaktadır. Tüm evrenin bir parçası olan insanın bu durumu göz önünde bulundurarak dış dünyaya saygı göstermesi gerekir.

Çoğu edebiyat kuramında “dünya” toplumla, toplumsal alanla eş anlamlıdır. Ekoeleştiri, “dünya” kavramını tüm ekosferi kapsayacak şekilde genişletir. Ekoeleştiri bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Ona göre tüm varlıklar birbirleriyle bağlantılıdır. Bu çerçevede insanın, insan dışı varlıklar üzerinde üstün güç olduğunu düşünmek mümkün olmadığından yerleşik insan merkezli yaşam tarzı anlayışı ciddi biçimde başlamıştır. İnsan ve insan olmayanı içeren bu sistemin bir parçası olan erkek, yerini ve işlevini

¹ Harold Fromm, “From Transcendence to Obsolescence”, içinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm (Athens: University of Georgia Press, 1996), s. xix.

yeniden tanımlamaya başlar. Çevre bilinci oluşur. Hayatta kalmak veya daha iyi yaşamak için çevresine özen göstermelidir.

Edebiyat ve Çevre Araştırmaları Derneği (ASLE) 1992 yılında kurulmuş ve bu tarihten itibaren ekoeleştiri akademik bir alan olarak kabul edilmiştir. ASLE'nin 1993 yılında yayımladığı *Disiplinlerarası Çalışmalar ve Çevre (ISLE)* dergisini, 1996 yılında ekoeleştiri alanı için bir kaynak kitap olarak kabul edilen **The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology**'nin yayımlanması izledi. Bir alan olarak ekoeleştiri, ASLE'nin yardımıyla uluslararası bir toplum kazandı. Amerikan akademisi ve yüksek öğreniminde hızla gelişen bir araştırma alanı hâline geldi. Ayrıca yakın zamanda, iki yeni bağımsız bilimsel topluluk, Avrupa Edebiyat, Kültür ve Çevre Araştırmaları Derneği ve Edebiyat ve Çevre Araştırmaları Örgütü kuruldu.

Ekoeleştiri, literatürü ekolojik bir perspektiften okumak anlamına gelir. Viktorya dönemi romancısı ve şairi olarak Thomas Hardy hikâyelerini, karakterlerini ve kurguyu gerçek bir doğal ortamda sunar. O, sadece soruyu anlatmakla kalmaz, okuyucunun kafasında resim de çizer. Onun romanları kendi bölgesinde, en iyi bildiği yerde geçer ve karakterler de bir o kadar gerçekçidir. Hardy, birçok romanında ustaca kullandığı yerel dili ve doğal çevreyi betimlemesi ve ona karşı saygısı ile her zaman övgü almıştır. Sınıf mücadeleleri, aşk, evlilik, dostluk ve zaman gibi kavramları ve insan varoluşu sorununa ilişkin tasvirleri, çoğunlukla eleştirmenlerin onun eserlerini tartışırken ele aldıkları romanlarındaki önemli temalardır.

Thomas Hardy, eserlerinin toplandığı **Wessex Tales** kitabının 1912 baskısının genel önsözünde, romanlarını üç grupta sınıflandırır. Birinci grup 'Karakter ve Çevre Romanları' olarak adlandırılır ve neredeyse etkilenmemiş eserlere en çok yaklaşanlar bu gruptadır. İkinci grup 'Romanslar ve Fanteziler'dir. Üçüncü grup ise 'Yaratıcılık Romanları'dır. **Çılgın Kalabalıktan Uzak, Yuvaya Dönüş ve Ağaç İşçileri** adlı romanlarını gerçekçi gelenekte insani kaygıları ele alan romanlar olarak birinci grup altında değerlendirir. Yirminci yüzyıl eleştirmenleri bu gruba ait romanları onun başlıca eserleri olarak görürler.

Hardy'nin romanlarındaki karakterler, kurgu ve olay örgüsü onun ekolojik bilincinin bir yansımasıymış gibi görünürler. Bu bilgiler ışığı altında onun **Çılgın**

Kalabalıktan Uzak, Yuvaya Dönüş ve Ağaç İşçileri adlı birinci grup romanları tezde ekoeleştirel açıdan değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKOELEŞTİRİ NEDİR

1.1. EKOELEŞTİRİ

Ekoloji terimi, “ev” anlamına gelen Yunanca “oikos” kökünün ve “bilim” veya “çalışma” anlamına gelen “logy” kökünün bir araya gelmesiyle türemiştir. Birbirine bağlı bileşenler olarak bir arada yaşayan bitkiler, hayvanlar, mikroorganizmalar ve insanlar başta olmak üzere ekoloji karalarda, okyanuslarda, havada ve tatlı sulardaki enerji akışları ve malzeme döngüleriyle de ilgilidir. Ekoloji, insanın bir parçası olduğu doğanın yapısının ve işlevinin incelenmesidir de denilebilir.² Bu açıklamadan yola çıkarak doğa veya insanın birbirinden bağımsız olarak veya biri diğerinden öncelikli olarak ekolojinin çalışma alanı olamayacağı ortaya konmaktadır. Webster İngilizce sözlüğündeki karşılığı olarak “organizmalar ve çevre arasındaki ilişkiler bütünlüğü”³ ifadesi ile ekolojinin çalışma alanının kapsamının genişliği belirtilmektedir.

Ekoeleştirir terimi ise çevre teriminin karşılığı olan ‘ecology’ ve yazın eleştirisi teriminin karşılığı olan ‘criticism’ terimlerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Yeni bir disiplinler arası çalışma alanının adını oluşturan ekoeleştirenin özgün adı ‘ecocriticism’dir. “Ekoeleştirir en yalın anlamıyla edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi inceler.”⁴ Buradaki ilişkiyi incelemede maksat ekolojik sorunları tartışmak ve bu sorunlara çözümler bulmak değil daha çok ekolojik sorunların doğurduğu olumsuz sonuçları ve bu olumsuzlukların insan ve doğa üzerindeki etkilerini tanımlayarak çözüme katkı sağlamaktır.

Glotfelty’nin ekoeleştirir tanımındaki “ekoeleştirir edebiyat çalışmalarına yeryüzü merkezli bir yaklaşım getirir”⁵ ifadesi ekoeleştirenin ekolojik sorunlara insan ve doğa merkezli yaklaşımına vurgu yapmaktadır. Edebiyat çalışmalarının ana unsurları olan olay örgüsü, karakter, yer ve zaman ekolojik sorunların işlenebileceği ve bu sorunların

² Eugene Pleasants Odum, *Ecology*, 2. ed., Repr, Modern Biology Series (London: Holt, Rinehart and Winston, 1978), 1.

³ Merriam-Webster, Inc, ed., *Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary*, 10th ed (Springfield, Mass: Merriam-Webster, 1998), 365.

⁴ Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm, ed., *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (Athens: University of Georgia Press, 1996). xv.

⁵ Glotfelty. xix.

doğuracağı olumsuz sonuçların sergilenerek okuyucuya ulaştırılabileceği alanlar olmuştur.

Richard Kerridge, **Writing the Environment** eserinde tıpkı Glotfelty'ninki gibi geniş bir kültürel ekoeleştirme tanımını ortaya koyar: “Ekoeleştirme, metinleri ve fikirleri çevre krizlerine verdikleri cevapların tutarlılıkları ve faydalarına göre değerlendirmeye çalışır.”⁶ Ekolojik sorunların ve çevre krizlerinin metinlerde nasıl yer bulduğunun ve nasıl aktarıldığının yanında bu krizlere metinlerde ne şekilde cevap verildiği ve çözüm oluşturulduğu ekoeleştirmenin konusudur.

Gregory Bateson ekoeleştirmenin konu alanını “fizyolojisi ve nörolojisi ile birey olarak insan, bireyin içersinde bulunduğu toplum, insanın doğal biyolojik çevresi olan ekosistem”⁷ olarak üç ana başlıkta toplamaktadır. Bu üç başlık, özetle ekoeleştirmenin genel tanımı olarak insanın içinde yaşadığı doğa ve çevre ile olan ilişkiler bütününe ifade eder. İnsanı içinde yaşadığı doğa ve doğal çevresi ile tanımlama gerekliliği ve insanı içerisinde yaşadığı doğadan ve doğal çevresinden soyutlayarak tanımlamanın mümkün olmadığı gerçeği ekoeleştirmenin temelini oluşturmaktadır.

Eugene Odum'un ekolojik çalışmasının temeline doğayı almasına gerekçe olarak; “ekosistem biri diğerini etkileyen ve varlığı için diğerine ihtiyacı olan organizmayı ve cansız çevreyi içerdiğinden ekoloji çalışmasına doğa ile başlıyoruz”⁸ sözü gösterilebilir. Bundan yola çıkarak ekoeleştirmenin doğa konusunu incelemesi kaçınılmazdır. Bu yaklaşımdan hareketle ekoeleştirme çalışmalarının başlangıcı olarak doğa yazımları ve özellikle de Amerikan pastoral romanları kabul edilir.

⁶ Richard Kerridge, “Ecological Hardy”, içinde *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism*, ed. Karla Armbruster ve Kathleen R. Wallace, Under the sign of nature (Charlottesville: University Press of Virginia, 2001), 5.

⁷ Gregory Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*, University of Chicago Press ed (Chicago: University of Chicago Press, 2000), 436.

⁸ Odum, *Ecology*, 14.

1.2. EKOELEŞTİRİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Ekoeleştiriri, ekolojik dengenin sosyal ve kültürel etkilerini, canlı ve cansız maddelerin birbiriyle ve de çevreleriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Serpil Opperman ekoeleştiririye şu şekilde tanımlar: “Ekoeleştiriri, edebiyat eleştirisi ve kuramları içinde, edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan: edebiyat ile çevre, ekoloji ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır.”⁹ Bu tanım ekoeleştiririnin çalışma alanının genişliğini ve derinliğini ortaya koymaktadır.

Ekoeleştiriri, doğayı içindeki tüm unsurlarla birlikte bir bütün olarak ele alır. “Disiplinlerarası çalışmanın sağladığı çok boyutlu yaklaşımlara sahip ekoeleştiririnin en önemli temel ilkelerinden biri, insan ve insan olmayan tüm toplumların birbirleriyle olan ilişkilerini, insan merkezli olmayan bir bakış açısıyla incelemesidir.”¹⁰ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere ekoeleştiriri insanı doğaya hükmeden olarak değil diğer bütün unsurlar gibi doğanın bir parçası olarak kabul eder.

Ekoeleştiririnin konusu sadece edebi eserde doğanın nasıl ifade edildiği değildir. “Ekoeleştiriri doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, nehirlerin, denizlerin, toprak, bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin nasıl kullanıldığını, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını inceler.”¹¹ Farklı coğrafyalarda ve farklı ırklarda çevresel olaylar, doğaya dair simgesel anlamlar ve doğal olaylar için kullanılan dil ve düşünce kalıpları muhakkak farklılıklar gösterecektir. Bu farklılıklar da kültürleri oluşturacaktır.

Modern çevreciliğin, Rachel Carson’ın **Sessiz Bahar**’ı (1962) ile başladığı kabul edilir. Bu eserin “Yarının Masalı” başlıklı bölümünde;

Bir zamanlar Amerika’nın kalbinde bütün yaşamın çevresiyle ahenk içerisinde görüldüğü bir kasaba varmış. Bu kasaba, ilkbaharda yeşil tarlaların üzerinde beyaz çiçek bulutlarının gezindiği, yamaçlarında meyve bahçeleri ve yeşil buğday tarlalarının oluşturduğu bir satranç tahtasının tam ortasındaymiş. Sonbaharda, meşe, akçaağaç ve huş ağaçları çamların arkasından yanıp parıldayan

⁹ Serpil Oppermann, ed., *Ekoeleştiriri: Çevre ve Edebiyat* (Kızılay, Ankara: Phoenix, 2012), 9.

¹⁰ Oppermann, 15.

¹¹ Oppermann, 25.

*bir renk cümbüşü yaratırmış. Tepelerde tilkiler ulur, geyikler sonbahar sabahlarının sislerinde yarı kaybolmuş hâlde, tarlalardan sessizce geçerlermiş.*¹²

gibi pastoral öğeler sunulur. Bu masalla Carson, önceden var olan ve insanın henüz bozamadığı doğal düzeni ve döngüyü aktarır.

Carson, sonraki paragraflarda kırsal yaşamın değişime uğrayan yanlarını sunar, kuşların sayısının azaldığını ifade eder. “Carson’a göre asıl suçlular, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra piyasaya sürülen ve zararlı haşaratı kontrol altında tutmakta oldukça başarılı olan DDT, aldrin ve dieldrin gibi yeni organik pestisitlerdi.”¹³ **Sessiz Bahar** bu ifade ile bilimsel çalışma ve yeniliklerin insan hayatını ve doğal hayatı tehdit eden unsurlarını ortaya koymaktadır.

Ekoeleştirisinin ekoloji ile ilgili sorunlardaki etkinliği ancak onları inceleyerek, tanımlayarak ve anlatarak çözüme katkı sağlamakla olabilir. Carson da çevrede yaban hayatını zehirleyecek miktarda DDT olduğunu göstermek için bir ekoloji problemini incelemek zorundaydı. “**Sessiz Bahar**’ın asıl başarısı, (bilimsel) bir ekoloji problemini sonradan siyasette, medyada ve popüler kültürde tartışılan ekolojik bir soruna dönüştürmesiydi.”¹⁴ Söz konusu kitap kültürel bir görev üstlenerek sorunu ortaya koymuştur.

Edebiyat insana doğayla uyum içinde yaşama bilincinin aşılmasında, doğaya karşı duyarlılığın ve sevginin geliştirilmesinde önemli katkılar sağlar ve tehdit altında bulunan doğal yaşamda insan bilincini yeniden yönlendirir.¹⁵ Edebiyatta ekoloji ile ilgili sorunlara yönelik çalışmalar, bu sorunları sadece ekoloji biliminin sorunları olmaktan çıkartarak, onlara disiplinlerarası bir özellik kazandırır. İnsanın doğaya karşı yabancılaşmasına ve onu ötekileştirmesine karşı ilk tepkiler Amerikan doğa yazımında görülür. Henry David Thoreau, John Muir, Aldo Leopold, Edward Abbey, Wendel Berry, Annie Dillard, Barry Lopez ve Terry Tempest gibi doğa yazarları, eserlerinde tüm canlıların ekolojik sistemin bir parçası olduğunu ve ekosistemi tamamlayan önemli

¹² Rachel Carson, *Sessiz Bahar = Silent Spring*, çev. Çağatay Güler (Ankara: Palme, 2021), 1.

¹³ Greg Garrard, *Ekoeleştiri*, çev. Ertuğrul Genç, 2. bs (İstanbul: Kolektif Kitap, 2017), 14.

¹⁴ Garrard, 19.

¹⁵ Glen A. Love, “Revaluing Nature, Toward an Ecological Criticism”, içinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryl Glotfelty ve Harold Fromm (Athens: University of Georgia Press, 1996), 237.

unsurlar olduklarını belirterek insanın doğadan ayrı düşünülmemesi gerektiğini vurgu yapmışlar ve böylece dikkati ekolojik sorunlara çekmeyi amaçlamışlardır.

Doğa sevgisinin ve korumacılığının sembolü olan Aldo Leopold insanların zihnini değiştirmeyi hedefleyerek düşünen toplum için şu ifadeleri kullanmıştır: “Toprağı tahrip ediyoruz, çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz. Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda onu sevgi ve saygıyla kullanmaya başlayabiliriz.”¹⁶ Hâlbuki uzun zamandır insanoğlu doğayı kendi hizmeti için var olduğu inancıyla ve onu sömürmeyi kendinde bir hak olarak görerek dünyanın insan için yaşanılmayacak hâle gelişine şahitlik etmektedir. Leopold bu düşünceyi değiştirerek doğa sevgisini insanoğluna hatırlatmayı hedefler.

Doğadaki bütün unsurların ekosistem için eşit öneme sahip olduğu ve her birinin bir diğerini tamamladığı gerçeğinin yanında İncil’deki yaratılış öyküsünde Tanrı’nın önce Adem’i yarattığından ve sonrasında Havva’yı ise Adem’i yalnız bırakmaması için yarattığından bahsedilir. Bu öyküye göre:

“İnsan bütün hayvanları adlandırarak onların üstünde egemenliğini kurdu. Tanrı bütün bunları açıkça insanın yararı ve egemenliği için planladı, fiziksel yaratılıştaki hiçbir maddenin insan amaçlarına hizmet etmekten başka bir amacı yoktur. İnsanın bedeni çamurdan yapılmış olsa da o basitçe doğanın bir parçası değildir. O, Tanrı imgesinde yaratılmıştır.”¹⁷

İnsan merkezli bir yaklaşım, insanın yeryüzündeki diğer bütün canlıların yöneticisi olduğu ve onlar üzerinde bir egemenliğinin bulunduğu görüşünü ortaya koyar.

İnsan ve doğa düalizmine benzer olarak erkek ve kadın düalizmine vurgu yapan Val Plumwood, iki varlığı ya da kategoriye düalistik olarak görmenin, sadece onların farklı olduklarını iddia etmekle aynı şey olmadığını savunur. Plumwood’un tanımladığı düalizm “erkeğe kadın üzerinde ayrıcalık tanır, tıpkı doğa üzerinde insanın sahip olduğu

¹⁶ Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanacağı ve Oradan Buradan Eskizler*, ed. Cumhur Öztürk, çev. Ufuk Özdağ, I (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020).

¹⁷ Lynn White Jr., “The Historical Roots of Our Ecological Crisis”, içinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm (Athens: University of Georgia Press, 1996), 9.

ayrıcalıklar gibi.”¹⁸ Benzer şekilde bu ayrıcalıklar kültür-doğa, mantık-doğa, erkek-dişi, zihin-vücut (doğa), sahip-köle, madde (fiziksellik)-duygu (doğa), insan-doğa (insan olmayan) ve ilkel (doğa)-uygar karşıtlıklarında arasında görülmeye devam eder.

Bookchin de kültürün doğadan üstün olduğu öğretisinden yola çıkarak insanların doğa üzerinde istediğini yapabilme hakkının olduğunu dile getirir. Bookchin, “insanların onlara birinci doğayı (insan olmayan doğa) yalnızca değiştirme, biçimlendirme ve kontrol etme hakkının yanı sıra bunu ona görev olarak da veren ikinci doğaya (kültür) sahip olduklarını”¹⁹ iddia eder. Kültür ve doğa arasındaki bu bağ aynı zamanda ekoeleştirici içinde bir bakıma temel oluşturur. Fakat ekoeleştirinin, insan merkezli anlayıştan farklı olarak bu etkileşim sürecinde bir üstünlüğe vurgu yapmak ya da düalistik bir bakış açısı getirmekten ziyade daha eşitlikçi ve bütüncül bir anlayışı benimsediği ileri sürülebilir.

Carson insanın doğa üzerindeki egemenliğinin ve doğaya karşı üstünlüğünün verdiği güç ile onda yarattığı tahribatı yansıttığı **Sessiz Bahar** adlı eserinde bozulmaya yüz tutmuş doğal güzelliklerden bahsederken zararlı haşarat için kullanılan tarımsal ilaçların doğaya verdiği zarara dikkat çeker.²⁰ Tarımsal üretimi arttırmak için kullanılan bu tür ilaçlar ilk etapta artan nüfusun taleplerini karşılamak için çözüm aracı olarak görülmüş olsa da Carson bunların yaban hayatına ciddi tehdit oluşturmaya başladığına değinmiştir. O, bu tehlikeyi şöyle ifade etmiştir: “1940’lı yılların ortalarından beri böcekleri, zararlı otları, kemiricileri ve modern konuşma dilinde zararlı olarak bilinen diğer tüm canlıları öldürmek amacıyla 200’ün üzerinde temel kimyasal geliştirilmiş ve bunlar binlerce farklı ticari isim altında satılmıştır.”²¹ Bu tür tarımsal ilaçlar, insanın doğayı ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilmesini sağlayan ve ona vereceği zarar düşünülmeden ihtiyaçlarına yönelik ürün hasatı için kullanılmaktadır.

İnsan ve doğa arasındaki ilk ve asıl ilişki insanın temel ihtiyaçlarını karşılayacağı besinleri temin etme arayışıyla ortaya çıkmıştır. Joachim Radkau, insanın içinde yaşadığı doğal çevresiyle olan ilişkisini inceleyen ekoeleştirici için birincil çalışma alanını şöyle belirler: “Dünya çevre tarihi ancak yöresel alan araştırmalarıyla gerçek anlamda ilerleme

¹⁸ Val Plumwood, *Feminism and the Mastery of Nature*, Transferred to digital print, Opening out Feminism for Today (London: Routledge, 2003), 42.

¹⁹ Christopher Manes, “Nature and Silence”, içinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm (Athens: University of Georgia Press, 1996), 23.

²⁰ Fromm, “The Ecocriticism Reader”, 35.

²¹ Carson, *Sessiz Bahar = Silent Spring*, 7.

kaydedebilir. Kitap için araştırma yaparken kuşkuya düştüğüm her defasında, öncelikle yöresel özelliği ağır basan çalışmalara güvenme eğiliminde oldum.”²² İnsanın doğa ile ilk temasının gerçekleştiği yöresel ve kırsal alanı ele almak en katıksız insan doğa ilişkisine ulaşmak demektir.

Salt insan doğa ilişkisinde öncelik, günlük ihtiyaçları karşılamaktır. Ancak besin ihtiyaçlarına talebin artması, ticaretin gelişmesi ile sonuçlanmış ve tarım alanlarının yetersizliği gibi nedenlerle de topraktan daha fazlasını alabilmek için tarımsal alanlarda gübreleme uygulaması başlamıştır. “Tarlaların aşırı gübrenmesi, günümüzde çevre üstündeki en büyük baskı kaynaklarından biridir; oysa gübre sıkıntısı binlerce yıl boyunca insanlığın en sıkıntılı çevre sorunuydu.”²³ İlk başta sonuçlar düşünülmeden sadece üretimi arttırmak hedeflenirken sonrasında yaşanacak sorunlar ekolojik dengeye zarar verecek nitelikte olacaktır.

Gübreleme ve tarımsal ilaçlamaların ileriye dönük olumsuz sonuçları düşünüldüğünde doğanın üzerinde her şeyin deneneceği bir nesne olmadığının bilinmesi gerekir. Radkau bunu şu sözlerle açıklar:

*“Doğanın, hiçbir biçimde sadece insan eyleminin bir unsuru, ya da insan söyleminin bir konusu olmadığını, kendine özgü bir yaşamı olduğunu ayımsamak gerekir. Özel bir önem atfedilmesi gereken şey tam olarak, insan eyleminden doğan ve doğal ortamları hissedilir kılan kasıtlı olmayan etkiler zinciridir.”*²⁴

Doğanın bir parçası olan insanın kendi ihtiyaçlarının yanı sıra doğa ile ilgili fiillerinde doğanın gereksinimlerini de dikkate alması gerekir.

Doğa, içinde yaşayan unsurların her hareketinden olumlu veya olumsuz sonuçlar doğacak şekilde etkilenir. Özellikle düşünen ve düşündüklerini eyleme geçiren insan faktörü doğa için çok etkin bir unsurdur. İnsan sayısının artmasının da çok büyük doğal sorunlara yol açması kaçınılmazdır. Bu durum Radkau’nun şu sözleri ile açıklanabilir:

²² Joachim Radkau, *Doğa ve iktidar: Global bir çevre tarihi*, çev. Nafiz Güder, 1. Auflage (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), viii.

²³ Radkau, 4.

²⁴ Radkau, 7-8.

“Aşırı nüfus, otlakların ve ormanların aşırı kullanımına yol açar: İngilizce PPR (population pressure on resources, yani kaynaklar üstündeki nüfus baskısı) şeklinde kısaltılan bu süreç, pek çok gözlemci açısından, başlangıçtan bugüne dek küresel çevre tarihinin tamamının özünü oluşturur; ekoloji tarafından tamamlanmış ve kısır bir döngüye dönüşmüş bir Malthus etkisidir. Kısıtlı kaynaklar üstünde dizginlenemeyen rekabetin ve kıtlıkların, sürdürülebilir ve ileri görüşlü bir ekonomik yaşam biçimini imkânsız kılmasıyla birlikte gözü dönmüş ihtiyaçlar yeni dertler doğurur; şimdiki zaman, geleceğe galip gelir. Dar görüşlü kişisel çıkarlar, uzun vadede hep birlikte hayatta kalma hedefine baskın çıkar. Orman otlakları ormanı tahrip eder. Otlak, göçebe ya da yarı göçebe bir ekonomi biçimine doğru gelişir ve ekilip biçilebilir toprağı besinden mahrum bırakır.”²⁵

Doğal denge görmezden gelinirse belki bugün için kısa vadeli çözümler üretilebilir. Ancak bu, yarınlar için daha büyük sorunlar yaratabilir. Onu için doğayı çözümün nesnesi değil paydaşı olarak görmek gerekir.

Bu tür doğal sorunun en büyük örneği İrlanda’da yaşanan patates krizidir. İrlanda’da artan nüfusun sanayi ile birlikte besin değeri yüksek olan patatese giderek artan talebi sonrasında yaşanan kriz doğayı ciddiye almanın gerekliliğini ortaya koymuştur. “Yiyecek arzındaki ani iyileşme, sınırları başlangıçta fark edilmeyen bir büyümeye ve - patates, çiftçiyi, nöbetleşe ekim yapmaya zorlamadığı için- riskleri bir süre anlaşılamayan bir monokültüre öncülük etti. Bu bağlamda, İrlanda’nın kaderinde, ibretlik bir durum vardır.”²⁶ Bir tarım ürününe talebin artması ve buna bağlı olarak tarlaların nadasa bırakılması veya nöbetleşe ekimin göz ardı edilerek ürünün ekonomik getirisine odaklanması sonucunda yaşanan olumsuzluklar tarım politikalarının yeniden değerlendirilmenin ve doğal düzene ayak uydurmanın zorunluluğunu göstermektedir.

İrlanda’da ekim alanlarında yaşanan kriz orman yoğunluğu ile ilgili farklı bir soruna sebep olur. Hatta ormanlık alanların miktarı hayvancılık ile ilgili bir diğer sorunu ortaya çıkartır. Radkau bu gerçeği şu şekilde açıklar:

“Bu açıdan, İrlanda’nın sefaleti, geleneksel uygulamalarla desteklenmeyen örgün tarımın, ekolojik çeşitliliğin gereklerini yerine getirmeyen çok küçük ölçekli boğaz tokluğu ekonomisinin bir fiyaskosu olarak yorumlanabilir. Almanya’da yoksul küçük çiftçiler, yokluk zamanlarında hayvanlarını ormanda otlatıyordu. Oysa İrlanda, ormanlarını ve ormanlarla birlikte önemli bir toplumsal nişi de o dönemde

²⁵ Radkau, 11.

²⁶ Radkau, 50.

yitirmişti. 19. yüzyılda İrlanda, Avrupa’da orman örtüsü en yoksul olan ülkelerden biri idi.”²⁷

İnsanın doğaya olan müdahalesinde doğayı bir nesne olarak ele alması ve gününbirlik çözümlere odaklanması ileride çözülmesi çok daha zor ve en çok da insana zarar verecek sonuçlar doğurmaktadır. Bir nesneyi veya kaynağı bulmak zorlaştıkça değeri artar; bir nesnenin değeri artınca da alternatif kaynakların bulunmasını veya çözüm üretilmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla doğa ile ilgili sorunları sadece ekolojik açıdan değil ekonomik açıdan da ele almak gerekir.

Bu yaklaşıma göre ekosistemdeki her canlı diğer canlılarla olan ilişkisi ile varlığını ve kimliğini belirler. “Ekoeleştirir temelde ekolojinin birinci yasası olan ve her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşüne dayanmaktadır.”²⁸ İnsan ekosistem içerisindeki bütün canlılar arasında ekosistem için en büyük tehdit unsuru iken diğer yandan çözüm çabasında olmaktadır. İnsanın hem doğaya verdiği zarar hem çözüm arayışı ekoeleştirmenin konusunu oluşturmaktadır. Burada insandan kasıt sadece birey olarak insan değil, aynı zamanda insanların bir araya gelerek oluşturduğu kültürdür. Doğal çevrenin kültürler üzerindeki etkisi ve insan kültürlerinin doğal çevre ile olan ilişkisi yine ekoeleştirmenin çalışma alanına girmektedir.

İnsan doğa ilişkisinin ön plana çıktığı, insanın doğal çevresini ve içinde yaşadığı doğayı tanıma ve keşfetme amacını taşıyan ve konu olarak insanın içinde yaşadığı doğal çevreyi ele aldığı yazın türü pastoraldir. Pastoral türü ilk olarak Helenistik dönem şiirinde ortaya çıkmıştır. Garrard türün orijini ile ilgili şu açıklamayı yapar:

“İskenderiyeli şair Theokritos’un “The Idylls” adlı eserinde “İdil” kırsala kaçış, sığır çobanı anlamına gelen Boukolos kelimesinden türeyen “bucolic” kırsalla ilişkili, Latin kökenli bir kelime olan “pastoral” ise inekleri ve keçileriyle birlikte şarkı yarışması yapan çobanlar anlamında Theokritos’un eserlerinde kullanılmıştır. Kırsala ilişkin idilin ortaya çıkışı Helenistik dönemdeki geniş ölçekli şehirleşmeyle yakından ilişkilidir. Bu dönemden itibaren pastoral gelenekte var olan iki önemli karşıtlık vardır: Şehir (çılgin, yozlaşmış, gayri şahsı) ve kırsal (barışçıl,

²⁷ Radkau, 51.

²⁸ Serpil Oppermann, ed., *Ekoeleştirir: çevre ve edebiyat* (Kızılay, Ankara: Phoenix, 2012), 15.

bereketli) arasındaki mekânsal ayırım ve geçmişle (idyllic) ve şimdiki zaman (fallen) arasındaki zamansal ayırım.”²⁹

Bu açıklama, doğaya ve kırsala duyulan özlemi ifade eden pastoralin ortaya çıkışının şehirleşme ve şehir hayatının ortaya çıkışıyla alakalı olduğunu gösterir. Pastoralin, ekoeleştirisinin ilk yazınsal örnekleri olarak gösterilmesi her ikisinde de geçmişe özlem ve şehirleşmenin yok ettiği kırsalı yüceltme temasından kaynaklanır. Pastoralin övdüğü kırsalda doğallık, saflık ve bereket varken şehirde sunilik, kirlilik ve aşırı tüketim vardır. Bu nedenle ekoeleştirisinin çıkış noktası olarak ilk aşamada pastoral eserler kabul edilmektedir.

Ekoeleştiri kendisine ilk etapta doğa yazını ele aldığından romantizme konu olan doğayla da ilişkilendirilir. Pastorale konu olan doğa ile romantizme konu olan doğa arasında fark vardır. Ekoeleştiri romantizme konu olan doğayı tehlike altında ve korunacak bir yer olarak görmez. Çünkü romantizmde resmedilen doğa, güzelliği ile sevilen bir yerdir. Romantizmde doğayı tehdit eden bir unsur olmadığı gibi doğayı korumayı gerektirecek bir eylem de sunulmaz. Oysa pastoralde şehir hayatı karşısında yok olmaya yüz tutan ve özlemle anılan bir doğa vardır. Garrard, pastorele yüklenen anlam farklılıklarını şu sözlerle açıklar:

*“İngiliz ekoeleştirisini ilk keşif sürecinde Wordsworth’e odaklanırken, Amerikan ekoeleştirisini Henry David Thoreau’yu en önemli figür olarak belirlemiştir. Amerikalılar için pastorele pejoratif anlam katan şey, toprak sahibi aristokraziyle ilişkilendirilen baskıcı bir toplumsal düzenin onaylanması değil, yerlilere, kadınlara ve toprağa yönelmiş sömürgeci eril saldırganlıkla özdeşleşmesi ve aynı zamanda köle sahibi olan Güney’in edebiyatında kendine yer bulmasıdır. Atlantik’in iki yakasının tarihindeki ve topografyasındaki büyük farklılıklar pastoralin farklı anlamlar kazanmasına yol açmıştır.”*³⁰

On dokuzuncu yüzyılda sanayileşmenin simgesi olan demiryolunun Thoreau’nun doğaya kaçışını taciz edişi **Walden**’da görülmektedir. Romanda trenin sesi şehirden gelen tüccarların kasabaya ulaşmak üzere olduğunu habercisi olarak betimlenir. Çiftçinin

²⁹ Garrard, *Ekoeleştiri*, 61.

³⁰ Garrard, 80.

tarlasının üzerinde dolaşan şahine benzetilen tren sanayileşmenin ve şehirleşmenin sembolü olarak pastoral yaşamı şehre taşıyan bir vasıta olarak verilmektedir.

Doğanın bozulmaya başlamasının sanayileşme ve şehirleşmenin bir sonucu olduğu varsayıldığından, şehirleşme ve sanayileşme karşısında tehdit altında olan doğa ekoeleştirisinin konusu olmuştur. Yaban hayatı ve kırsal yaşam henüz kirletilmemiş olarak görüldüğünden bu yerleri korumak çevreci yaklaşımların ana konusu olmuş ve her zaman destek görmüştür.

İnsan her nereye giderse gitsin medeniyetini, kültürünü ve bilgi birikimini beraberinde götürür. Eski dünya olarak adlandırdıkları Avrupa'dan Yeni Dünya olarak adlandırdıkları Amerika kıtasına gelen insanlar, eski dünyadaki kültürlerini ve bilgi birikimlerini de beraberlerinde getirdiler. Zamanla Yeni Dünyada da doğayı sömürmeye ve tahrip etmeye başladılar. Avrupa'da yüzyıl önce başlayan sanayileşme ve sömürü düzeni Amerika'da bir süre gecikmeli olarak kendini gösterdi.

Pastoralde insanın eskiye veya daha önce içinde yaşadığı doğaya özlemi söz konusu olsa da insanın tecrübe ve kültürle biriktirdiği ve geliştirdiği bilgiyi yenilenmediği sürece ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamakta sorun yaşayacaktır. Buna örnek olarak İrlanda'da yaklaşık yüz yıl boyunca patates üretimine odaklanıp alternatif aramayan İrlandalılar için tek bir krizde çöküş yaşandı. Nüfus henüz iki milyon iken patates üretiminde söz sahibi olmaya başlayan İrlanda'da nüfus sekiz milyona çıktığında arz talep dengesi öngörülemediği için ve ayrıca patateste görülen bir mantardan dolayı kıtlık ortaya çıktı. Bu kriz insanın doğaya bağımlılığının derecesini ve doğaya ne kadar muhtaç olduğunu gösterdi.

Bilimin gelişmesiyle 19. yüzyıl ortalarında dinin yerini bilim almaya başladı ve doğanın Tanrı tarafından insanın hizmeti için yaratıldığı görüşü ortadan kalktı. Bundan sonra doğaya karşı korumacı bir bakış açısı gelişti. Anna Bramwell değişen bakış açısına vurgu yaparken onun, "Eğer insan doğal dünyanın bir parçasıysa, hayvanlarla aynı yasalara tabiyse, o zaman onlar gibi hayatta kalmak için rekabet etme hakkına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hayvan doğasından kaçmayı umamadığı için saldırganlıkta haklıdır."³¹ sözüyle doğadaki dengelerin ve kurgunun değiştiğini ifade eder. Aydınlanmaya kadar insanın doğa ve tüm canlı ve cansız varlıklar üzerindeki

³¹ Anna Bramwell, *Ecology in the 20th Century: A History* (New Haven: Yale University Press, 1989), 7.

egemenliği Hristiyanlık inancının insan merkezli öğretisinden kaynaklanıyordu. Aydınlanma ile birlikte insan duygu dünyası yerine zihinsel süreçleri koydu ve evrenin merkezi oldu.

Haeckel, Oekologie'den bahsederken onun ifade ettiği ekolojiyi, organizmaları ve çevrelerindeki çevreyi birbirine bağlayan ağ olarak tanımladı. Ona göre, bu terim organizmalar ve çevreleri arasındaki ilişkilerin bilimi idi.³² Bu yeni terim biyoloji dışında anlam taşıyordu. Bramwell'in tanımıyla; "Yunanca 'Oekonomie' kelimesinin tonlarını taşıyordu. Aristoteles tarafından kullanıldığı şekliyle, bu aslında bir ev birimi olan orkos'un düzgün işleyişi anlamına geliyordu."³³ Dünyayı büyük bir ev gibi gören bu tanımlamada evi paylaşan bütün ögelerin ayrı ayrı görevleri olması yanında birbirlerine karşı sorumlulukları vardı. İnsanoğlunun hizmetine sunulmuş ve insanoğlu için Tanrı tarafından yaratılmış dünya görüşünden insanın da bir parçası olduğu bir dünya düzeni görüşüne geçildi.

Toplumlarda görülen ekonomik, sosyal, endüstriyel ve teknolojik her türlü değişim kaçınılmazdır. Bu tür değişimleri ekolojik bir sorun veya doğaya ve doğal yaşama karşı bir tehdit olarak görmek yanlıştır. Bramwell değişim karşısında insanın durumunu şöyle açıklar: "Teknolojinin kaçınılmaz değişiminin önüne hiçbir engel konmaz ve insan, doğaya uyumunun bir parçası olan bu değişimi engelleyemez, ancak durağanlıktan kaçınabilir."³⁴ İnsanın, değişimlere karşı hazırlıklı olması ve değişime karşı direnmek yerine bu değişime en iyi şekilde nasıl uyum sağlanır, bu değişimden en fazla nasıl fayda sağlanır konularına odaklanması gerekir.

Bramwell, doğal döngüyü hatırlatarak doğayı oluşturan tüm ögelerin bütünü oluşturduğunu ve etkileşimin karşılıklı olduğunu şöyle dile getirir: "Doğa dostu insanlar çevrelerinden etkilenirler. Ancak çevreleri kendi zamanlarının ve kültürlerinin eseridir."³⁵ Bir insan veya bir grup insan doğanın tahrip edildiğinden veya doğanın sömürüldüğünden şikâyet ederken kendisinin de tahrip eden ve doğadan faydalanan tarafta olduğunu unutmamalıdır. İnsanoğlu bir taraftan ormanların yok edilmesini eleştirirken diğer

³² Bramwell, 40.

³³ Bramwell, 41.

³⁴ Bramwell, 74.

³⁵ Bramwell, 81.

tarafından ormanlık alan yok edilerek inşa edilmiş bir otelde tatil yapmanın tadını çıkarıyorsa her ne kadar eleştirse de içinde yaşadığı kültürün eseri ile karşı karşıyadır.

Bu bağlamda, Radkau'da yaban hayatın ve doğal hayatın övülerek korunmasından ziyade onun varlığını devam ettirmenin yollarını öğrenmenin gerekliliğini; “yaban”ın yüceltilmesini değil eski kültür dairelerinde sürdürülebilirlikle ilgili meseleleri sorgulamak ve Kızılderililerin imajlarının değil kurumsal geleneklerin analizini yapabilmek”³⁶ ifadesi ile belirtiyor. Doğal döngünün devamı için sürdürülebilirlik ve eski kültürel öğretilerin yeni nesile aktarılması doğanın yüceltilmesinden önce gelmektedir. Radkau, yukarıdaki ifadesine “En farazi yabanlılıkların gerçekte eski peyzajlar olduğu ve bunların güzelliklerinin ancak eskiden kalma uygulamaları sürdürmek suretiyle muhafaza edilebileceği”³⁷ ifadesini de ekleyerek uygulamaların ve kazanılmış kültürel birikimlerin önemine değinmektedir. Doğal hayatta insanın tecrübe ile edindikleri sürdürülebilirlik açısından en önemli unsurlardır. Bütün yönetimler halkının kıtlık yaşamaması için kaynakların sürdürülebilirliğini teminat altına alırlar.

Arz talep dengesinin bozulması, ekonomik açıdan daha fazla gelir sağlamak için toprakların aşırı kullanımı, vergi baskısı veya kıtlık endişesi nedeniyle toprakların aşırı kullanımı sürdürülebilirliğin önündeki en büyük engeller olarak sayılabilir. Bunların yanında sulama sorunu ve aşırı veya yetersiz gübreleme gibi bazı dönemsel sorunlarda sürdürülebilirlik için engel oluşturabilmektedir.

Dönemsel sorunlardan bahsederken zaman içerisinde değişkenlik gösteren bazı sorunlar her dönem olmasa da bazı dönemlerde sürdürülebilirlik için sorun teşkil edebilmektedir. Dönemsel farklılıkların yanında doğal koşullardaki farklılıklar da farklı çözümler gerektirebilmektedir. Radkau, Berlin’de ve İstanbul’da içme suyunun nasıl temin edildiği ve atık suyun nasıl bertaraf edildiği konusunda yapılan karşılaştırmalı bir çalışmadan bahseder. Çalışmanın sonucunda en önemli belirleyicilerin farklılık gösteren kültürlerde değil, farklılık gösteren doğal koşullarda bulunduğunu ortaya çıkartmış; öteden beri İstanbul’un en önemli sorununun su arzı, Berlin’in en büyük ve giderek büyüyen derdinin ise atık suyun tahliyesi olduğu bilgisine ulaşmıştır.³⁸ Her iki büyük

³⁶ Radkau, *Doğa ve İktidar*, ix.

³⁷ Radkau, xiv.

³⁸ Radkau, 15.

şehirde de sorun su iken sorunun içeriği doğal koşullardaki farklılık neticesinde su arzı ve atık su tahliyesi olarak farklılık göstermektedir.

Radkau'ya göre, "Çevre tarihi daima siyasi iktidarın da tarihidir ve gerçek hayattaki pratik sorunlardan uzaklaşıp üst düzey siyasetin sahasına ne kadar girerse, bu bağlantı o kadar güçlenir."³⁹ Tarımsal ve günlük ihtiyaca yönelik gerekli su temini için su kanalı inşa süreçleri, tarım ürünlerine kota uygulamaları, tarımsal ürün fiyat belirleme politikaları, su, orman ve otlak kullanımının yönetim şekli incelendiğinde siyasi iktidarın etkinliği görülür. Tarımsal verimi artırma amacı güdülerek yapılan birçok reformda başka amaçlara hizmet eden yaptırımlar görülmektedir.

Tarımsal üretimde siyasi, politik ve ekonomik unsurlar yerine doğal dengeye uyulması gerektiğini savunan Radkau şücümle ile uyarıda bulunur: "Eğer sahip olduğunuzdan ya da kazandığınızdan daha fazlasını harcarsanız, yoksullaşırsınız."⁴⁰ Burada bahsedilen sadece kazanılan ve eldeki para değil toprağın ürün verebilme kapasitesidir. Eğer topraktan aşırı gübre kullanarak veya aralıksız ekim yaparak daha önce olmadığı kadar ürün alma çabası içerine girilirse toprak zenginleşmek yerine yoksullaşır. Buna ilaveten ihtiyaca yönelik tarım yerine piyasaya yönelik üretim yapan tarımın gelişmesi yerelde ürün kıtlığına yol açarak farklı bir yoksulluğa sebep olur. Aslında, insanın doğa üzerindeki gücünü ve etkisini azaltmak için ekosistemlerin insan katkısı olmadan da sürekli değişim içinde olduğunun ve insan olmasa da döngünün devam ettiğinin insan tarafından bilinmesi gerekir.

İnsanların doğadaki ve doğal düzendeki olumsuz değişimin farkında olmaması Radkau tarafından şu benzetme ile ortaya konmaktadır: "Titanic'in salonlarında her zamanki koyu sohbetlerine kendini kaptırmış olanlar, geminin batmakta olduğunu çok geç ayımsamıştı."⁴¹ Aynı gemide yol alan insanların birbirlerinden ve yoldan habersiz olmaları sembolik olarak insan ve doğa arasındaki kopukluğu sergilemektedir. İnsanın, doğanın ne istediğinden ve ihtiyaçlarından uzak, doğayı koruma ve zenginleştirme içgüdüğü ile maliyeti ve ağaç türünü ikinci plana atarak ezbere yaptığı fidan dikme faaliyetleri bu kopukluğa başka bir örnektir. Bataklık bölgelerde dikimi tercih edilen okaliptus ağacının diğer bitkileri susuz bırakacağı öngörülmeden Portekiz ve İspanya'da

³⁹ Radkau, 15.

⁴⁰ Radkau, 20.

⁴¹ Radkau, 32.

yaygınlaştırılması bir başka örnek olarak verilebilir. Son olarak kıraç topraklarda yaşayan keçinin toprakların kıraç kalmasının sebebi olduğu varsayıp Kıbrıs dağlarında yasaklanması ve sonrasında fundalık arazinin özelliklerini kaybetmesi ile hatanın fark edilmesi örneği bilgi eksikliğinin, insanın doğayı doğru yönetememesine ve doğal döngüye uyum gösterememesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Doğal döngü tek taraflı ele alındığında diğer tarafı gözden kaçırmak kaçınılmazdır. Koyun yetiştiriciliğinin bazı yerlerde yok olması ilk başta koyunun ormana verdiği zarar göz önüne alınarak faydalıymış görünse de aynı ormanlık alanın doğal gübreden mahrum kalması ile geç de olsa hatanın farkına varılması doğal döngünün önemini göstermektedir.

Çiftçilerin iklimdeki aşırılıklar karşısında çözüm arayışları onları ekim için doğru ürünü bulmaya zorlamıştır. Sonuç olarak arayışın neticesi kırsal toplumun hava koşullarına uyum sağlama kabiliyetidir. Radkau bu durumu şu sözlerle örneklendirir: “Avrupalı köylüler, Hristiyanlık öncesi dönemlerden itibaren, yine yüksek nitelikli tahıllar olan çavdar ve yulaf yetiştiriciliğine terfi etmek suretiyle, soğuyan iklime uyum sağlamışlardı.”⁴² Bu durum sadece doğa ve insan arasındaki uyum değil, önceki olumsuz tecrübelerin neticesinde tetikte olma halidir.

Tarımsal alanın yanlış veya kontrolsüz kullanımı farklı şekillerde olabilir. Liman bölgesinde veya limana yakın olan bir tarımsal yerleşim alanında tarımsal üretim bölgesel ihtiyaca yönelik değil de ticari amaçlı olabilir ve bu durum aşırı üretime neden olabilir. Kırsalda vergi ve benzeri borçlar nedeni ile toprak sahibi toprağını aşırı kullanmak zorunda kalabilir.

Radkau, tarım için geçerli olduğu kadar hayvancılık için de geçerli olan şu ifadeyle sürdürülebilirlik vurgusu yapmaktadır: “Teknik ne kadar güçlü ise, sürdürülebilirlik o kadar zayıf olur. Kadim bir meseledir bu.”⁴³ Avcılık başarılı oldukça teknik ve taktik geliştikçe avlanan hayvanın neslinin tükeneyeceği gerçeği ile yüzleşmek kaçınılmazdır. Bunlara ilaveten artan nüfusun ava olan talebi arttıracığı öngörüldüğünde doğal döngünün sekteye uğraması söz konusudur.

Toprak Ana ve Tabiat Ana ifadelerinde toprak ve tabiat için ‘ana’ ünvanı kullanımını Radkau şöyle yorumlar: “Yeryüzüne yansıtılan anne imgesinin mutlaka

⁴² Radkau, 57.

⁴³ Radkau, 79.

sömürüye ve şiddete karşı korunması gerekmez; anneler çoğunlukla da karşılığında bir şey sunulması gerektiği hissi olmadan, sık sık istismar edilirler.”⁴⁴ Toprak Ana’ya dışıl anlam yükleyen söylem eril güç olarak da güneş veya gökyüzünü işaret etmektedir.

Eski Ahit’te Tanrı’nın insanlara verdiği “berekatli olun ve çoğalın, dünyayı doldurun ve ona hakim olun” emrine karşı Defoe’nun 1665’de Londra’yı vuran vebayı bir çözüm olarak gördüğü onun şu sözlerinden anlaşılır: “veba, eğer hayatta kalacak olsalar yoksullukları nedeniyle dayanılmaz bir külfet haline gelecek olan aşağı tabakadan otuz ya da kırk bin kadar insanı telef etmişti.”⁴⁵ Doğal döngü artan nüfusun besin ihtiyaçlarını karşılayamacağından veba olmasa da insanları açlık ve kıtlık beklemekteydi.

1.3. EKOELEŞTİRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Reform Hareketi ve Aydınlanma Döneminin yol açtığı değişimlerin ardından Fransız Devrimi dünya üzerinde sosyolojik, ekonomik ve bilimsel değişimi beraberinde getirir. Bu değişimler insanın da içinde bulunduğu ekolojik sistemin değişimini hazırlar. 16. yüzyılda şehirlerde artan nüfus artan işgücü olarak görülürken kapitalizm ve sömürü düzeni büyük şehirlerdeki işgücü için yeni iş alanları arayışına girer. 18. yüzyılda İngiltere’de başlayıp Avrupa’ya doğru yayılan Sanayi Devrimi ile insanın yerini makineler almaya başlar. Üretim artışı ekonomik anlamda devletlere güç verir ancak tarımdan başka geliri olmayan insanları topraktan koparır ve şehirlerde nüfus yoğunluğu oluşmaya başlar. Hızlı kentleşme ve nüfus artışı şehir merkezlerinde sanayileşmeye ve fabrika sayısının artmasına neden olur. Fabrika sayılarının artması doğal kaynakların tüketilerek doğal dengenin bozulmasına neden olur. Aynı zamanda doğal çevrenin insan ve sanayi tesisleri tarafından tahribatı başlar. Artık çevre sorunları ortaya çıkar ve insan, parçası olduğu doğayı sömürmeye başlar.

İnsanoğlunun ekosistem içerisinde varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için ekolojik bilince ulaşması gerekir. Çevre sorunları, doğanın tahrip edilmesi, iklim değişiklikleri veya küresel ısınma gibi sorunlar edebiyat alanında da ele alınmaya başlar ve edebiyat insanoğluna ekolojik bilinç kazandıracak alanlardan biri olur. Bu durum ekoeleştirenin ortaya çıkma nedenlerindendir.

⁴⁴ Radkau, 137.

⁴⁵ Radkau, 265.

Ekoeleştiri ile ilgili olarak ilk dikkat çekici yapıt çevrecilik akımlarının çok şey borçlu olduğu düşünülen **Sessiz Bahar**'dır. "Rachel Carson'un 1962 yılında yayımlanan genelde çağdaş çevreci akımın başyapıtı olarak kabul edilen **Sessiz Bahar**'ı bir romancının sanatı ve bir bilim adamının bilgisiyle organizma öldürücü kimyasalların gelişigüzel kullanımı ile ortaya çıkan tehlikeleri tarif eder."⁴⁶ Bu roman hem çevre bilinci ile yazılması ve değerlendirilmesi hem de disiplinler arası bir çalışma olarak sosyal bilimler ve fen bilimlerini bir araya getiren özellikler göstermesi bakımından ekoeleştiri ve çevreci yazın için son derece önemlidir. Modern çevreciliğin başlangıcı olarak kabul edilen Carson'un söz konusu eseri çevreye olan hassasiyeti ile ön plana çıkar. William Ruekert, "Literature and Ecology" adlı makalesinde şair, doğa, şiir ve insanlar arasında bir enerji bağının varlığından bahsederken her birinin bir diğerinden beslendiğini ifade eder. O, herhangi birisindeki aksamının sistemin aksamasına neden olacağını savunuyormuş gibi görünür.

Cheryll Glotfelty, Harold Fromm'un da katkılarıyla 1996 yılında **Ecocriticism Reader** kitabını yayımlar. Bu eserin önsözünde bir döneme ait dış dünya ile ilgili bilgi ve belgelere dair o dönemim başyapıtları incelendiğinde herhangi bir veriye ulaşmanın imkânsız olduğunu vurgular. O döneme ait doğal olayların ancak gazete başlıklarında bulunabildiğine ve çevresel sorunlara edebiyatta pek yer verilmediğine değinir.⁴⁷ 1970'lere gelindiğinde bölgesel de olsa bazı edebiyatçılar ve kültürel bilimciler bireysel olarak eleştiri ve teoriyi ekolojik açıdan ele alır. Bu bireysel eğilim sadece bölgesel olarak değil birçok yerde görülür. Örneğin Amerika'daki çalışmalarda bölgeselcilik, kırsallık, sınır, toplumsal ekoloji, bilim ve edebiyat, edebiyatta doğa ve edebiyatta manzara konuları işlenmiştir.

1985'te Frederick O. Wagne "Çevresel Edebiyat Öğretimi" (Teaching Environmental Literature) ve 1989'da Alicia Nitecki "Amerikan Doğa Yazım Dergisi"ni (The American Nature Writing Newsletter) çıkarır. Ardından 1990'da Nevada Üniversitesi Edebiyat ve Çevre adında ilk akademik oluşumu gerçekleştirir. Bu dönemde doğa yazımı veya çevresel edebiyat yıllık edebiyat konferanslarında yerini alır. Modern Dil Topluluğu (Modern Language Association) (MLA) 1991'de Harold Fromm'un

⁴⁶ Glen A. Love, *Practical Ecocriticism: Literature, Biology, and the Environment*, University of Virginia Press, Charlottesville and London, 2003, s. 2.

⁴⁷ Cheryll Glotfelty, *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm (Athens: University of Georgia Press, 1996), 1.

organize ettiği “Ekoeleştiri, Edebi Çalışmaların Yeşillenmesi” (Ecocriticism, The Greening of Literary Studies) başlıklı özel bölümü hazırlar. 1992’de Amerikan Edebiyat Topluluğu (American Literature Association), Glen Love yönetimindeki “Amerikan Doğa Yazımı; Yeni İçerikler, Yeni Yaklaşımlar” (American Nature Writing; New Contexts, New Approaches) başlıklı yıllık toplantısında Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Topluluğu’nu (Association for the Study of Literature and Environment) (ASLE) kurar. 1993’de ise Patrick Murphy “Edebiyat ve Çevrede Disiplinlerarası Çalışma” (Interdisciplinary Studies in Literature and Environment) (ISLE) adında yeni bir dergiye hazırlar. 1990’lardan bu yana bu yazımla bir büyülenme hissi ve insan dünyasına ve kültürüne adanmışlık yaratmayı amaçlayan Patrick D. Murphy ve Cheryll Glotfelty “Eko eleştirel yaklaşım nedir? Doğa ve yeşil üzerine neler okumam gerekir? Eko eleştiri diğer alanlarla ve edebi eleştirinin diğer dallarıyla nasıl etkileşimde bulunur? Eko eleştiride yeni eğilimlerin bazıları nelerdir?”⁴⁸ sorularını irdelemeye başlarlar.

Western Literature Association (WLA) Ekim 1992 toplantısında Scott Slovic, Cheryll Gloftley ve Michael Branch konferans organize edenlerden “doğa yazımı” çalışmalarını desteklemek için özel amaçlı bir toplantı organizasyon çağrısı talebinde bulunurlar. Konferansın sonunda bu yeni organizasyonun adının ISLE olması konusunda karar verirler. William Rueckert’in “Edebiyat ve Ekoloji: Ekoeleştiri üzerine Bir Deneme” (Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism) adlı makalesinde ekoeleştiri terimi görülse de kullanımından kaçınılmıştır. Michael Branch ve Deborah O’Grady, WLA 1994 konferansı yuvarlak masa bölümünde ekoeleştiri tanımı üzerine yirmiye yakın bilim adamından birer sayfalık metinler istemişlerdir. Burada bu yeni terim üzerine tam bir uzlaşma sağlanamasa da ekoeleştirin belirlili bir sanat eserinde insanın dünyasından daha fazlası anlamına gelen bir bilim adamı bakış açısı olduğu konusunda hemfikir olunmuştur. Kimileri belirsiz ve yeni bir terim olarak görülen bu terimin ekoloji bilimine çok yakın olduğunu dile getirmiş kimileri ise onun militan anlam ifade ettiğini öne sürmüştür.

Ekoeleştirin edebiyat çalışmalarında akademik bir alan olarak ilk ortaya çıkışı ise, ABD’nin Nevada Eyaleti Reno kentinde 1992 yılında ASLE’nin (Association for the Study of Literature and Environment) (Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Demeği)

⁴⁸ Michael P. Branch and Scott Slovic, “Introduction”, **The ISLE Reader, Ecocriticism**, 1993-2003, Michael P. Branch and Scott Slovic, Athens, The University of Georgia Press, 1996, s. xiii.

kurulmasıyla olmuştur. Glotfelty'nin belirttiği üzere, bu derneğin ilk tohumları Harold From'un 1991 yılında geleneksel MLA toplantısında "Ecocriticism: The Greening of Literary Studies" (Ekoeleştiri: Yeşil Edebiyat Çalışmaları) adlı özel bir oturum düzenlemesiyle atılmıştır.⁴⁹

Glotfelty ve Fromm'un **The Ecocriticism Reader** adlı kitapla tüm dünyada tanınır hâle gelmelerinden sonra ekoeleştiri öncelikle Amerikan üniversitelerindeki edebiyat çalışmalarında kabul görmeye başlamıştır. 1993 yılında ekoeleştirin resmi dergisi olarak kabul edilen *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* [Disiplinlerarası Edebiyat ve Çevre Çalışmaları] kısaca ISLE'nin ilk sayısı basılmıştır. Ekoeleştiriye yönelimin temelinde küresel çevre krizinin giderek büyümesi, ekolojik farkındalık ve çevre bilincinin öneminin artması görülebilir.

ISLE'den bir yıl sonra Slovic ve Marshall yuvarlak masa bölümünün devamını düzenlerler ve bu kez "ekoeleştiri ve anlatı" üzerine yoğunlaşırlar. Daha sonra ASLE, Japon ve Amerikan çevresel edebiyatından çiftlik edebiyatına, çöl edebiyatından Amerikan güney edebiyatına özel sempozyumlarla geniş çaplı bir konferans düzenler. 1995'den sonra ekoeleştirin bilim adamlarınca açık olarak dile getirildiği görülür.

Akademisyenlere göre ekoeleştiri, şimdilerde Kore, Kanada, Hindistan, Japonya, Tayvan, Avustralya, Yeni Zelanda, Avrupa ve Britanya Adaları'nda da temsilcilikleri olan ABD menşeli ASLE kısa adı ile bilinen Association for the Study of Literature and the Environment'ın (Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Kuruluşu) hâkimiyeti altındadır.

Serpil Oppermann ekoeleştirin tarihsel gelişimini üç evreden oluşan bir süreç olarak tanımlarken ekoeleştirin başlangıcını belirtmek için şu ifadeyi kullanır:

*"Ekoeleştiri, Amerikan doğa yazını ve gerçekçi üslupla yazılmış Amerikan romanlarına getirilen çevreci yorumlarla başlamıştır. İngiliz edebiyatındaki ilk ekoeleştiri uygulamaları ise İngiliz Pastoral geleneğinin, Romantik Şiir Akımının ve Viktorya dönemi edebiyatının, özellikle bu dönemde yazılmış gerçekçi geleneğe dayanan İngiliz romanının ekoeleştirel incelemelerine dayanır."*⁵⁰

İlk ekoeleştiri çalışmaları, insanın doğal çevresini tanımasını ve anlatmasını hedefleyen dönemin doğa yazınlarının çevreci bakış açısıyla icelenmesi ile ortaya çıkar. Dönemin

⁴⁹ Oppermann, *Ekoeleştiri*, 2012, 10-11.

⁵⁰ Oppermann, 18.

Amerikan romanları, İngiliz romantik şiiri ve Viktorya dönemi edebiyatı gerçekçi doğa yazınları olarak ilk ekoeleştiri çalışmalarının konu alanlarıdır.

Lawrence Buell ekoeleştirisinin ilk dönemini, **The Future of Environmental Criticism (Çevre Eleştirisinin Geleceği)** (2005) adlı kitabında “Birinci dalga” olarak nitelmiştir. Buell’e göre birinci dalga, Amerikan edebiyat çalışmalarında ekolojik bilinç yaratmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle birinci dalga çalışmalarının çoğu doğa yazınına odaklı çalışmalardır. Bu aşamada ekoeleştiri de çevre her zaman “doğal çevre” olarak algılanmıştır.⁵¹ Bu aşamada ekoeleştiri de çevre her zaman “doğal çevre” olarak algılanmıştır. Doğal çevrenin konu edildiği ve ilk etapta ekolojik bilinç oluşturmayı hedefleyen doğa yazını eserleri ekoeleştirisinin birinci dalga olarak adlandırılan ilk dönemlerini işaret eder.

Buell’in “İkinci dalga” olarak adlandırdığı ekoeleştirisinin ikinci evresi ise birinci dalganın yarattığı çevre anlayışına eleştirel olarak yaklaşarak çevre kavramının kapsamını genişletmiş, kültürel çevre anlayışını ekoeleştiriye yerleştirmiştir. 2000’li yılların başında görülen bu yeni yaklaşımda çevre ve ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kültürel ve toplumsal kavramlar da çevre sorunlarının ayrılmaz parçaları olarak ekoeleştiri de yer almaya başlamıştır.⁵² Buell tarafından ikinci dalga olarak ifade edilen ekoeleştirisinin ikinci aşamasında birinci dalgada konu edilen doğal çevre daha da kapsamlı şekilde ele alınır. Doğal çevrenin içinde barındırdığı insan, oluşturduğu kültür ve toplumsal yapıdaki konumu ile ekoeleştiriye konu olur.

Ekoeleştirisinin üçüncü evresi, karmaşık bir yapıyı inceleyen teorik yapıdır. İnsan ve insan dışındaki çevre ile olan ilişkiler, zihin-beden, erkek-kadın, insan-doğa gibi karşıtlıklarına odaklanmıştır. Üçüncü evreninin çalışma alanı ekofelsefe, ekoteoloji, ekofeminizm ve derin ekoloji olmuştur.

⁵¹ Oppermann, 20.

⁵² Oppermann, 22.

İKİNCİ BÖLÜM

THOMAS HARDY

2.1. THOMAS HARDY’NİN HAYATI

Şair ve romancı Thomas Hardy 2 Haziran 1840’ta doğdu ve 11 Ocak 1928’de öldü. Hardy tüm romanlarını Viktorya saltanatı sırasında yazdı ve George Eliot gibi o da Viktorya dönemi yazarı olarak kabul edildi. Hardy, Viktorya Dönemi edebiyatının yazılı kaydını oluşturmuştur. Romanlarını post-endüstriyel bir ülkede değişim ve evrim döneminde yazdı. Bir romancı, şair ve sosyal yorumcu olarak ün kazanan Thomas Hardy (1840-1928), Dorset kırsalındaki işçi sınıfı yaşamları ve yoksulluğu konusundaki deneyimiyle hiçbir zaman temasını kaybetmedi. İşinde ve yaşamında sosyal adalete ve merhamete bağlıydı.

Romanları ve şiirleri, bildiği manzara ve yaşam biçiminin çarpıcı resimlerini çizen Hardy sadık çoban Gabriel Oak, özgür çiftçi Bathsheba Everdene ve trajik kahraman Tess Durbeyfield dâhil olmak üzere edebiyatın en tanınmış karakterlerinden bazılarını yarattı. Dramatik olay örgüleri, aşk, trajedi, cinayet ve talihsizlik hikâyeleriyle okuyucunun ilgisini çekmesini bilen bir romancıdır.

Hardy’nin ailesinin yaşadığı kulübenin etrafındaki ağaçlar ve fundalık Thomas için oyun alanıydı. Bu manzara ve ailesinin hikâye anlatma yeteneği, hayatının geri kalanında yazılarına ilham verdi. Hardy, yaşadığı Dorset bölgesini hikâyelerinde mekân olarak kullandı.

Dorset tarihine bakacak olursak, 1590’larda bir hastalık ve kıtlık döneminin ardından, İngiltere’nin nüfusu çarpıcı biçimde arttı. Dorset’te yaşayanların sayısı da arttı. Dorchester, ilçedeki en büyük kasaba oldu ve ağır ceza mahkemesine ve ilçe hapisanesine ev sahipliği yaptı. Haftalık kurulan pazarlar ve çok rağbet gören, her yıl düzenlenen fuarlar, ilçe genelinden ziyaretçileri çekti. Kasabanın zengin tüccarları vardı. Birçoğu yerel kumaş ve bira endüstrilerinde faaliyet gösteriyorlardı. Çevredeki kırsalda büyük mülkler inşa ettiler ve önemli siyasi etkiye sahiptiler. Bunların yanında birçok insan da yoksulluk içinde yaşadı.

Babası, Hardy'nin çırak olarak çalışabilmesi için Gotik kiliseleri restore eden bir Dorchester mimarı olan John Hicks'ten yardım aldı. Hardy aslında bir inşaatçı olmakla birlikte, mimarlık kariyerine de ilgi duymuştur.

Hardy, yerel bir papazın oğlu olan Horatio Moule ile tanıştı. Horace olarak bilinen Horatio, Hardy'nin arkadaşı ve rol modeli oldu. Onun Yunanca öğrenmesine yardımcı oldu ve onu yeni kitaplar ve fikirlerle tanıştırdı. Hardy ayrıca bir şair ve öğretmen olan William Barnes ile tanıştı ve aralarında uzun zaman sürecek bir arkadaşlık başladı. 1862'de Hardy Londra'ya taşındı ve beş yılını mimar olarak çalıştı. Bu, onun şehir hayatı ve kültürüyle iç içe olmasını sağladı. Daha sonra şehir hayatını bırakarak hiç yayımlamayacağı ilk romanı **The Poor Man and the Lady**'yi yazdı.

Hardy iki kez evlendi. İlk eşi Emma Lavinia Gifford'du ve 38 yıl evli kaldılar. Hardy, Emma ile 1870 yılında, vahşi Atlantik denizinin yukarısındaki kayalıkların yakınındaki uzak bir Cornish köyü olan St Juliot'ta bir kilise restorasyonu üzerinde çalışırken tanıştı. **Bir Çift Mavi Göz** romanı için Emma ile birlikte orada geçirdiği süre boyunca yaşadığı insanlardan, hikâyelerden ve olaylardan yararlandı. Emma öldükten sonra Florence Dugdale ile evlendi.

1874'te **Çılgın Kalabalıktan Uzak** yayımlandığında, Hardy Emma ile evlenmek için yeterli parası olduğunu düşündü. Dokuz yıl Londra'da ve Dorset çevresinde yaşadılar. Hardy, Dorchester'ın hemen dışındaki rüzgârlı bir yamaçta kırmızı tuğladan bir ev inşa etmeye karar verdi. Hardy evin tasarımlarını çizdi ve babası ve erkek kardeşi inşaat işlerinde iki yıl boyunca ona yardım ettiler. Yakındaki bir gişenin son bekçisi Henry Mack'ten sonra evine "Mack's Gate" adını verdi ve karısı Emma ile beraber Haziran 1885'te Dorchester'daki bu yere taşındılar. Hardy en önemli romanları olan **Tess of the d'Urbervilles**'i (1891) ve **Adsız Sansız bir Jude**'u (1895) burada yazdı. Ayrılmalarına rağmen Emma 1912'de öldüğünde Hardy onun hakkında bir dizi etkili şiir yazdı. Hardy'nin ikinci eşi Florence Dugdale, Hardy'nin çalışmalarının hayranıydı ve 1905'te Max Gate'de onu ziyaret etti. Arkadaş oldular ve Florence, Hardy'ye yazılarında yardım etti. Emma'nın ölümünden sonra 1914'te evlendiler.

Hardy, 11 Ocak 1928'de akşam vakti kalp krizinden öldü. Öldüğünde 87 yaşındaydı. Cenazesinin nereye gömüleceği konusunda farklı görüşler vardı. Bir gazete, Hardy'nin çocukluk evinin yanına gömülme isteğini 'Hardy's Heart for Dorset' başlıklı

bir yazıyla vurguladı. Peter Pan yazarı Sir James Barrie, Westminster Abbey’de bir cenaze töreni ve devlet cenazesi çağrısında bulundu.

Hardy’nin erkek kardeşi Henry ve kız kardeşi Kate, özellikle Dorset kırsalında ölü yakma olağandışı olduğu için bu fikir karşısında hayrete düştüler. Yerel itirazların ardından karısı Florence, kalbinin çıkarılması ve ailesiyle birlikte Stinsford kilise bahçesine ve küllerinin Westminster’a, Poets Corner’a gömülmesi gerektiğine karar verdi.

2.2. THOMAS HARDY’NİN EDEBİ YÖNÜ

Hardy, romanlarının çoğunu Wessex adını verdiği yarı gerçek yarı hayali bölgeye yerleştirdi. Romanlarındaki resimler, hikâyelerin geçtiği yarı gerçek yarı hayal ülkesinden esinlenerek çizilmiştir. Hardy’nin Wessex’i İngiltere’nin Güney Batısı boyunca uzanan Anglo-Sakson krallığının coğrafyasına dayanıyordu. Hardy, Wessex’in tarihine ve diline hayran olan arkadaşı William Bames’ten ilham almış olabilir. Hardy, “Wessex romancısı” olarak tanındı, Wessex romanları 19. yüzyıl boyunca kırsal yaşam ve insanların destansı hikâyelerinden oluşmaktadır.

Wessex Hardy ile beraber popüler bir turizm merkezi haline geldi. Yol haritaları, rehber kitaplar ve hatıralar, insanların Hardy ülkesiyle ilgili deneyimlerini zenginleştirdi. İnsanlar Hardy’nin romanlarında yazdığı yerleri ziyaret edebilir ve karakterlerini doğal mekânları boyunca yaptıkları yolculuklarda takip edebilirler.

Hardy, romanlarını Wessex ortamına ve elle çizdiği ayrıntılı haritalara bağlar. İlk tam harita 1895’te Wessex romanlarının toplu baskısı için yayımlandı. Bu harita, güney sahilinden Berkshire’a ve batıda Cornwall’dan doğuda Windsor’a kadar uzanan Wessex bölgelerini göstermektedir. Okuyucular, bu haritaları Hardy’nin bildiği yerlere dayanarak hayali kasabaları, köyleri ve yerleri bulmak için kullandılar. Hardy’nin romanlarındaki Kuzey Wessex gerçekte Berkshire’ı, Yukarı Wessex Hampshire’ı ve Orta Wessex Wiltshire’ı işaret etmektedir.⁵³

Thomas Hardy’nin en önemli eserleri büyük ölçüde 1871 ve 1895 yılları arasında yazılmış on dört romanından oluşur. Romanının ana unsurlarını Wessex’in yarı gerçek

⁵³ Dale Kramer, ed., *The Cambridge Companion to Thomas Hardy* (Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 1999), 33.

taşra ortamı, unutulmaz kadın karakterler, sınıf ve toplumsal cinsiyet konuları oluşturur. Hardy, cinsiyet ve sınıf gibi toplumu çatışmaya götüren konulara değinmiştir. Cinsiyet ve sınıf çatışmaları birey ile toplum ve doğa ile toplum arasındaki çatışmaya ön ayak olmuştur.

En popüler romanları arasında **Çılgın Kalabalıktan Uzak** (1874) vardır. Wessex terimini ilk önce yarı hayali, yarı gerçek ortamı için kullandı. Amcasından miras kalan bir çiftliği tek başına yönetmeye çalışan Bathsheba Everdene'nin erkek egemen toplulukta mücadelesi bu çatışmalara örnek teşkil eder.

Thomas Hardy'nin eserleri, toplumsal cinsiyet meseleleriyle ilgili çok fazla malzeme içerir. Evlilik ve evlilik kararları onun sık kullandığı temalar arasındadır. Cinsel çifte standart ve adaletsizlik üzerinde de durmuştur. Hardy'nin romanlarında anlatının trajedilere dönüşmesi şair olmasından kaynaklanır ve neredeyse tüm romanlarının ana kurgusu olan doğayı şiirsel bir üslup kullanarak işler. Romanlarında doğa hissedilir, duyulur, koklanır ve dokunulur.

Viktorya Dönemi romancısı olmakla birlikte romanlarının kurgusal yapıları çağdaşı olan romancılara göre farklılık gösterir. Romanları Wessex'de geçmesine rağmen bölgesel değil evrenseldir. Romanlarında iyi insanlar huzur içindedir, kötüler ise cezalandırılır. Trajik karakterleri prens veya kahraman değil, basit köylülerdir.

Hardy'nin romanlarının başlıkları ekoeleştirel söylem taşımaktadır. Örneğin; 'çılgın kalabalıktan uzakta' olmak kalabalığın içinde görülemeyecek olan doğanın tahribatını dışarıdan gözlemlemek anlamındadır. Viktorya Döneminin böylesine sanayileşmiş dünyasında 'woodlanders' başlığıyla 'citylanders'a karşı söylem ortaya koyuyor.

Bununla birlikte, Hardy'nin romanlarında köy yaşamı hızla yozlaşan bir atmosfer içindedir. Eski geleneksel faaliyetlerin yerini daha fazla üretim sağlayan makineler alıyor. Bu yeniliklerin sonucunda var olan doğal düzen değişmeye başlarken doğa tahribatının da önü açılıyor. Böyle bir değişim içerisinde doğaya âşık ve eselerinde doğayı idealize eden Thomas Hardy doğanın çıplak sesi olarak doğayı yazar. Hardy'ye göre doğa insanlığın merkezidir ve insanlık saadete ancak doğada ve doğa ile ulaşabilir.

Hardy, kırsal kesimdeki işçi sınıfının çobanları, kalfaları, mandıra kızlarını ve tarla işçilerini tarif ederken nasıl göründüklerini canlı bir şekilde yazdı. Yerel fotoğrafçılar,

Hardy'nin ayrıntılı kelime resimlerini görüntülere dönüştürdü, bazen de kitaplarından olayların geçtiği mekânları yeniden yarattılar.

Hardy'nin eserlerinde kadınlar seyahat eder, aşkı bulur, kendileri için düşünür ve kendilerine her zaman pek dostça yaklaşmayan bir topluma karşı mücadele ederler. Genellikle yaşamak için çalışırlar ve hem güçlü hem de zayıf yönleriyle inandırıcıdırlar. Erkek egemen dünyada bir kadın olarak hem zekiler hem de kararlılar, hata yapanlara karşı da dik dururlar.

Hardy roman yazmayı evlenmeden birlikte yaşayan bir çiftin hikâyesi olan **Adsız Sansız bir Jude**'un eleştirilerinden etkilenmiş olabilir. Bir başka olası sebep de şiire odaklanmaya karar vermesiydi. Hardy, 20. yüzyılın en büyük şairlerinden biri olarak kabul edildi. Aşk, savaş, manzara, insan ve doğa hakkında yazdı. Eserleri arasında Napolyon Savaşları hakkında bir 'destansı-dram' olan *The Dynasts* ve ilk karısı Emma öldükten sonra yazdığı *1912-13 Şiirleri* vardı.

Hardy, birçok eserini kendisi oyun haline getirdi ve birçok sahne prodüksiyonunda aktif olarak ilgilendi. Daha sonra Hardy Oyuncuları olarak bilinen Dorchester Münazara ve Drama Derneği adlı bir grup amatör aktörle ilişki kurdu. Hardy sık sık prodüksiyonlarda onlarla birlikte çalıştı. Amacı onlara tavsiye vermek, romanlarını uyarlamak, senaryoları yeniden yazmak veya onlara kıyafet ödünç vermektir. İlk tam uzun bir Hardy romanının performansı, 1908'de **The Trumpet-Major**'ı sahnelediklerinde gerçekleşti.

Hardy çoğu zaman bir sahneyi lensten izliyormuş gibi yazar ve romanları güçlü hikâyeleri ve görsel dilleriyle film uyarlamalarına imkân sağlamaktadır. Hardy yaşamı süresince yapılan filmleri etkilemeye çalıştı, ancak özellikle yapımcı hikâyeyi değiştirmek istediğinde bunun imkânsız olduğu kanıtlandı.

1900 yılına gelindiğinde Hardy 14 roman ve yaklaşık 50 kısa öykü yayımlamıştı ve yazılarıyla ünlüydü. O da artık Londra sosyetesine karışmıştı. Hardy, Cambridge Üniversitesi'nden fahri bir derece de dâhil olmak üzere yazılarıyla önemli ödüller aldı.

Hardy 1910 yılında 70 yaşına bastıktan hemen sonra, taç giyen V. George onu Doğum Günü Onur Listesi'ne dâhil etti. Hardy zaten bir şövalyeliği reddetmişti, ancak Liyakat Nişanı'nı kabul etti. Sanatın, öğrenimin, edebiyatın ve bilimin ilerlemesine yönelik istisnai bir hizmet olduğu için bunun daha uygun olduğunu düşündü.

Hardy yine aynı yıl bir konseyin verebileceği en yüksek onur olan Dorchester Beldesinin Onursal Özgür Üyesi oldu. Özgürlük parşömeni yaldızlı tabutta sunuldu ve ‘İngiliz Edebiyatına yaptığı parlak hizmetlerden dolayı’ verildi.

Bu ödüllere ilaveten D. H. Lawrence, Siegfried Sassoon ve Rudyard Kipling Hardy’ye olan saygı ve hayranlıklarını göstermek için bir kitap hazırladılar ve bu kitaba kendileri dâhil bazı ünlüler şiirler yazdılar. Bu kitap 29. doğum gününde kendisine takdim edildi.

Floransa, **Thomas Hardy’nin Erken Yaşamı 1840-1891**’i, ardından **Thomas Hardy’nin Sonraki Yılları 1897-1978**’i yayımladı. Her ikisi de onun adını taşıyordu ama neredeyse tamamen Hardy’nin eseri idi. Sahneden ekrana pek çok kişi Hardy’nin romanlarına hayat vererek, onun yazılarının sevgisini, dramasını ve güzelliğini yakaladı.

2.3. THOMAS HARDY’NİN ROMANLARI

Thomas Hardy, eserlerini gruplandırırken eserlerin ortaya çıktığı dönemi sırasına göre üç ayrı gruba ayırarak sınıflandırmıştır. İlk grubu hiçbir şeyden etkilenmemiş en sade ve doğal hâliyle “Karakter ve Çevre Romanları”, ikinci grubu “Aşk ve Macera Romanları” ve üçüncü grubu ise “Yaratıcı Romanlar” olarak adlandırmaktadır.

Hardy’nin, yaşadığı çevreyi ve doğayı ön plana çıkardığı ekoeleştirel birinci grup romanlarının sırası şöyledir: **Çaresiz Çareler** (1871), **Greenwood Ağacının Altında** (1872), **Bir Çift Mavi Göz** (1873), **Çılgın Kalabalıktan Uzak** (1874), **Ethelberta’nın Eli** (1876), **Yuvaya Dönüş** (1878), **Trumpet Binbaşı** (1880), **A Laodikya** (1881), **İki Kulede** (1882), **Casterbridge Belediye Başkanı** (1886), **Ağaç İşçileri** (1887), **D’Urbervilles’li Tess** (1891), **Adsız Sansız bir Jude** (1895) ve **The Well-Beloved** (1897).

Thomas Hardy **Çılgın Kalabalıktan Uzak**, **Yuvaya Dönüş** ve **Ağaç İşçileri** adlı romanlarını “gerçekçi gelenek içinde insani kaygıları işleyen” romanlar olarak birinci grupta değerlendirmiştir. Yirminci yüzyıl eleştirmenleri, bu gruba ait olan romanı onun başlıca eserleri olarak görürler. Bu üç roman bu tez çalışmasında ekoeleştirel açıdan incelenmek için ön plana çıkmıştır.

Thomas Hardy'nin birinci grupta konumlandırılan bu üç romanını ekoeleştirel açıdan ele almadan önce bu romanları karakter ve olay örgüsüyle incelemek gerekir. **Çılgın Kalabalıktan Uzak** adlı romanın başında, başkahraman Bathsheba Everdene, serveti olmayan güzel bir genç kadın olarak sunulur. Genç bir çiftçi olan Gabriel Oak ile tanışır ve bir akşam onun hayatını kurtarır. Gabriel onunla evlenmek istediğini dile getirirse de sevgisi karşılık bulmadığı için reddedilir ve Bathsheba amcasının mirası üzerine çiftliğin başına geçmek üzere Weatherbury kasabasına taşınır.

Gabriel'in koyun sürüsü trajik bir şekilde yok olur, koyunlarını kaybeder ve çiftçiliği bırakmak zorunda kalır. Gabriel işsiz kalınca iş aramak zorunda kalır ve seyahatleri sırasında kendisini Weatherbury'de bulur. Yolculuğu esnasında şans eseri ciddi bir yangın görür ve söndürmek için yardımcı olur. Yangının söndürülmesine yardım ettiği çiftlik sahibi tarafından işe alınır. Bu sahabe amcasının çiftliğini miras alan Bathsheba'dır. Gabriel'i çoban olarak çalışmaya başlar. Bathsheba tecrübesi olmamasına rağmen çiftliği tek başına yönetmeyi düşünmektedir.

Bathsheba biraz da Gabriel'in yardımıyla çiftliğini yönetmeyi öğrendiğinde komşusu Bay Boldwood ile tanışır ve bir hevesle ona "benimle evlen" yazan bir sevgililer günü kartı gönderir. Boldwood da ona takıntılı hâle gelir ve onun ikinci talibi olur. Bathsheba zengin ve yakışıklı olan ve birçok kadın tarafından beğenilen Boldwood'u sevmediği için reddeder, ancak sonra kararını yeniden gözden geçirmeyi kabul eder.

Bathsheba bir gece yakışıklı bir asker olan Çavuş Troy ile tanışır. Çavuş Troy yakın zamanda yerel bir kız olan Fanny Robin'i hamile bırakmıştır ve neredeyse onunla evlenecektir, fakat bu konudan Bathsheba'nın haberi yoktur. Bu tanışmanın ardından Troy da Bathsheba'ya âşık olur. Bathsheba, Troy'u Boldwood'un öfkesi konusunda uyarmak için Bath'a gider ve o oradayken, Troy, onu kendisiyle evlenmeye ikna eder. Gabriel en başından beri Bathsheba'nın arkadaşı olarak kalmıştır ve evliliği onaylamaz. Troy, Bathsheba ile evlendikten birkaç hafta sonra, zavallı Fanny'yi hasta hâliyle görür. Daha sonra Fanny, Troy'un çocuğunu doğururken ölür. Bathsheba, ölen çocuğun babasının Troy olduğunu keşfeder. Fanny'nin ölümü üzerine kederlenen ve utanç içinde kalan Troy kaçır ve boğulduğu sanılır.

Troy'un öldüğünü sanan Boldwood, Bathsheba'nın kendisiyle evlenmesi konusunda giderek daha fazla empati kurar. Öldü sanılan Troy aslında kaçak bir hayat

yaşamaktadır. Troy, Bathsheba'yı bir panayırda görür ve ona dönmeye karar verir. Boldwood'un Bathsheba'yı davet ettiği ve ona tekrar evlenme teklif ettiği Noel eğlencesinde Bathsheba teklifi kabul ettikten hemen sonra Troy ortaya çıkar. Bathsheba'nın çılgınlıkları arasında Boldwood, Troy'u silahla vurarak öldürür.

Bathsheba Everdene, aynı anda üç taliple başa çıkmak gibi imrenilecek bir sorun yaşamaktadır. İlk ortaya çıkan, adından da anlaşılacağı gibi sıradan, istikrarlı ve sağlam bir çiftçi olan Gabriel Oak, onun güzelliğine dayanamayıp ona evlenme teklif eder ve hemen reddedilir. Bunun üzerine Gabriel, Bathsheba'ya bir daha evlilik teklif etmemeye yemin eder. Ancak, Bathsheba'ya bunca zaman sabırla ve sadakatle hizmet eden Gabriel, hikâyenin sonunda onunla evlenir. Kehanet, trajediyi birlikte yaşamış olan çiftin şimdi mutluluğu bulacağıdır.

Yuvaya Dönüş romanı Egdon Heath olarak adlandırılan fundalıkta geçen bir hikâyeden oluşmaktadır. Egdon Heath'in karşısında yaşlı bir adam yolunu ararken kısa süre sonra, koyun çiftçileri tarafından sürülerini tanımlamak için kullanılan kırmızımsı bir toz boya satıcısı (reddleman) olan Diggory Venn'in kullandığı atlı bir araba ile karşılaşır. Arabada, Venn'in kimliğini yaşlı yürüyüşçüden kabaca gizlediği genç bir kadın vardır. Boya satıcısı minibüsün yanında yürümeye devam ederken, bölgedeki birçok Kelt mezar höyüğünün en büyüğü olan Rainbarrow'un tepesinde duran, bir kadın figürü ve sonra onun yerine başka figürler fark eder. Bunlar, yerel bir gelenek olan 5 Kasım şenlik ateşini yakmaya gelen fundalık halkıdır. Gece gökyüzü bu şenlik ateşlerinden birkaçıyla aydınlatılır.

Diggory Venn'in at arabasıyla seyahat eden genç kadın, o gün Damon Wildevle ile evlenecek olan Thomasin Yeobright'tır. Bayan Yeobright, onunla evlenmemesine bir açıklama yapması için Thomasin'i Wildevle ile görüştürür. Şenlik ateşi söndüğünde, yerel halk Thomasin ve Wildevle'e serenat yapmaya gelir, onların yeni evli olduklarını düşünür ve kutlamak ister. Wildevle onlardan kurtulmayı başardığında, Venn'in daha önce gördüğü yağmur arabası üzerinde duran gizemli figür Eustacia Vye'yi görür.

Eustacia, Rainbarrow'da Wildevle'i izler ve büyükbabasının evinin önünde yaktığı işaret ateşini kontrol etmek için ara sıra geri döner. Wildevle bir zamanlar Eustacia'nın sevgilisi olmasına rağmen onu Thomasin'e olan ilgisinden bu yana görmemiştir. Sonunda, Wildevle nihayet Eustacia'nın yanına gelir.

Venn yanlışlıkla Eustacia ve Wildeve arasındaki görüşmeyi öğrenir. Thomasin'in uzun süredir hayranı olan ve bir zamanlar reddedilen talibi olan Venn, bu şekilde Thomasin'e yaranacağını ve onunla yakınlaşabileceğini varsayar. Şimdi ona yardım etmeye karar verir ve Rainbarrow'da bir sonraki karşılaşmalarında Eustacia ile Wildeve arasındaki konuşmaya kasıtlı olarak kulak misafiri olur. Venn daha sonra Eustacia'yı Thomasin'e yardım etmesi için çağırır ve sonunda ona Wildeve ile görüştüklerini bildiğini söyler. Venn ayrıca Bayan Yeobright'a yeğeniyle evlenmek istediğini bildirir. Reddedilmesine rağmen teyzesi onu Wildeve'e baskı yapmak için bir araç olarak kullanır. Wildeve, kendisinden ayrılmaya ikna etmek için hemen Eustacia'ya gider, ancak o hemen cevap vermez.

Bayan Yeobright'ın oğlu Clym'in Noel tatili için fundalığa geliş haberi, herkes tarafından duyulur. Eustacia'nın dedesi Kaptan Vye'nin evinde de bu ziyaret çokça konuşulur. Bayan Yeobright ve Thomasin, Clym'in gelişi için hazırlık yapar. Onu bir an için gören Eustacia, ondan etkilenir. Geleneksel Noel gösterisinde çocuklardan birinin yerine geçerek erkek kılığında kendisine Clym'a yaklaşma imkânı sağlar. Bayan Yeobright'ın verdiği partideki performans sırasında Eustacia, kostümü içindeyken Clym ile tanışmayı başarır. Wildeve'e olan ilgisi artık azaldığına göre Eustacia, Venn'e Wildeve'in Thomasin ile evli olduğunu görmek istediğini açıkça belirtir. Eustacia'nın şahitliğinde Wildeve ve Thomasin evlenirler. Evliliğe karşı çıkan Bayan Yeobright törene katılmaz ve Clym bu evliliği gerçekleştikten sonra öğrenir.

Paris'teki iş kariyerinden vazgeçen Clym, öğretmenlik yapmak için Egdon Heath'e dönmüştür. Bayan Yeobright, Clym'in kariyer hedeflerinde yeterince hırs göstermediğini düşünerek onu onaylamaz. Clym, bu sefer Eustacia ile yüz yüze tanışır ve ondan güçlü bir şekilde etkilenir. Bayan Yeobright'ın karşı çıkmasına rağmen Clym, Eustacia'yı birkaç ay boyunca düzenli olarak genellikle fundalıkta görür ve ardından ona evlenme teklif eder.

Bayan Yeobright ve Clym, onun Eustacia'ya olan sevgisi konusunda tartışır ve kendini annesinin evini terk etmek zorunda hisseder. Evlenerek fundalıkta annesinden ayrı yaşamayı planlayan Clym bir kulübe bulur ve annesini tesellisiz ve acı içinde bırakarak evden taşınır. Bu arada, yaklaşan Clym ve Eustacia'nın evleneceğini duyan Wildeve'in Eustacia'ya olan ilgisi yeniden canlanır.

Bayan Yeobright, evlilikleri vesilesiyle hediye olarak para göndermeye karar verir. Eustacia ile kendi isteği dışında evlenen oğlu Clym'a bu hediye sunarak kendisinin ve oğlunun ilişkilerini düzeltebileceğini umar. Paranın diğer yarısını Eustacia'nın eski sevgilisi Damon Wildeve ile yakın zamanda evlenen yeğeni Thomasin'e ulaştırmayı planlamıştır. Ne yazık ki Bayan Yeobright, habercisi olarak köyün budalası beceriksiz Christian Cantle'ı seçer. Cantle, para konusunda kendisine güvenmediği için karısının teyzesinden intikam almak isteyen Wildeve ile kumar oynarken parayı kaybeder. Thomasin'i koruyan Venn, onu Wildeve'den geri kazanır, ancak bunun bir kısmının Clym'e gitmesi gerektiğini anlamadan, Venn hepsini Thomasin'e teslim eder.

Eustacia ve Clym bir süre تنها bir hayat yaşarlar. Bayan Yeobright, Clym'den parayla ilgili bir yanıt alamayınca Eustacia'yı arar ve şiddetli bir şekilde tartışır. Sürekli fundalıktan ayrılmak isteyen Eustacia'nın orada kalmasını sağlamak için Clym, onun öğretmen olma hayalini bir an önce gerçekleştirmek ister. Ancak Clym bu arada gözünden ciddi bir rahatsızlık geçirir ve bu hayalini gerçekleştiremez. Karısı hiç onaylamasa da biraz para kazanmanın ve çalışmanın bir yolu olarak çalı kesme işine başlar. Eustacia için bu durum hayallerinden uzaklaşmak demektir. Özellikle Clym Eustacia için 'Paris' demekti, Paris'in temsil ettiği şekliyle büyük dünyanın neşeli hayatı demekti. Clym'in Paris'te işi ve bağlantıları olduğundan, Eustacia onu fundalıktan ve bu küçük köydeki kısıtlı hayatından bir çıkış yolu olarak görür. Hayal kırıklığı ile Eustacia bir çingene partisine gider ve beklenmedik bir şekilde Wildeve ile karşılaşır ve onunla dans eder. Venn onları bir arada görür ve Wildeve'in geceleri Clym'in evinde dolaşmasını engellemeye çalışır.

Venn tarafından gururunu unutup oğlunu ziyaret etmeye ikna edilen Bayan Yeobright, sıcak bir ağustos gününde evine doğru uzun bir yürüyüşe başlar. Oğlunun evine ulaşır kapıyı çaldığında Wildeve'in Eustacia tarafından kabul edildiğini görür. Clym'in karısı pencereden dışarı bakar ama cevap vermez. Yaşlı kadın eve geri dönmeye çalışır, bitkin bir hâlde durur ve bir yılan tarafından ısırılır. Daha sonra Clym durumu fark eder ancak tıbbi müdahale bile onu kurtaramaz ve ölür. Clym, onun ölümünden kendini sorumlu tutar.

Clym bir süre annesinin ölümü nedeniyle hasta olur. Sürekli kendini suçlaması Eustacia'yı yorar ve Wildeve'de teselli bulmaya çalışır. Tekrar normale dönen Clym, annesinin fundalıkta ne yaptığını keşfetmeye koyulur. Clym, Bayan Yeobright'ın Venn'den tamircisi Cantle ve annesiyle o gün eve gitmeye çalışırken karşılaşan genç bir çocuktan neler olduğunu öğrenir. Eustacia'yı annesine zulüm etmekle suçlar. Clym, bir koca olarak kendisini aldatma suçlamasını eklediğinde, onunla Eustacia arasındaki ilişki fiilen sona erer. Eustacia Kaptan Vye'nin evine dönmek için evinden ayrılır.

Eustacia, büyükbabasının yanında ne ile meşgul olacağını bilemez ve bir keresinde intiharı bile düşünür. 5 Kasım geldiğinde onun için bir şenlik ateşi yakılır. Bu ateş, Eustacia'nın fundalıktan Paris'e kaçmasına yardım etmeyi teklif eden Wildeve'e bir işaretidir. Thomasin'in tavsiyesi üzerine, şimdi annesinin evine taşınan Clym, karısından kendisine dönmesini istemek için ona bir mektup yazar.

6 Kasım akşamı Eustacia, Wildeve'e gitmek istediğini işaret eder, şans eseri Clym'in mektubunu evden çıkmadan önce almaz. Thomasin'in Wildeve hakkında şüpheleri vardır. O ve Eustacia'nın gece geç saatlerde evden ayrıldığını öğrenen Kaptan Vye, Clym'den yardım istemeye gelir. Thomasin, sonunda Venn'in yardımıyla eve dönmeye çalışır. Wildeve bir at arabasıyla Eustacia'yı beklerken ve Clym karısını ararken, Eustacia bu karanlık, fırtınalı gecede kendini bir savağın yakınındaki bir dereye atar. Hem Wildeve hem de Clym onu kurtarmaya çalışır, ancak hem adamları hem de Eustacia'yı çıkaran Venn'dir. Üçünden yalnızca Clym hayatta kalır.

Thomasin, kocasının ölümünden sonra Clym ile birlikte aile evine taşınır. Boya ticaretinden vazgeçen Venn, onu arar ve birbirleriyle ilgilenmeye başlarlar. Ancak Clym, annesi istediği için kuzeninden onunla evlenmesini istemesi gerektiğini düşünür. Ancak Thomasin ve Venn evlenmeye karar verir. Clym en son Rainbarrow'un tepesinde ahlaki derslerin gezici bir vaizi olarak görülür.

Ağaç İşçileri, İngiliz yazar Thomas Hardy'nin 1887 tarihli bir romanıdır. Romanda, kereste tüccarı George'un kızı Grace Melbury, yatılı okulda geçirdiği sürenin ardından yerel köyü Little Hintock'a dönmesi konu olarak sunulur. Daha önceleri Bay Melbury hem komşusu hem de kızı Grace'in de çocukluk aşkı Giles'a kızıyla evlenebileceğine dair söz verir. Bununla birlikte, bir dizi sosyal gafın ardından ve de Giles evini kaybettikten sonra, Bay Melbury, elma çiftçisi Giles'ın artık kızı için uygun bir eş

olmadığını açıkça belirtir. Ardından Grace ve Giles, aşklarını ve kararlılıklarını sınavan bir dizi olayla karşılaşır.

Giles, daha iyi bir izlenim bırakarak Grace'in sevgisini kazanmak için bir Noel partisi düzenlemeye karar verir. Yine de Melbury'ler erken gelirken, Giles hâlâ yemek hazırlıyor ve diğer konukların kaba şarkılarına kulak misafiri oluyor. Bunu takiben, Bay Melbury, Grace'e Giles'ı bir daha görmeyeceğine dair söz verir.

Yerel halktan bir adam öldüğünde, Giles evini kaybeder çünkü adamla "ömür boyu kiralık" olan ev, zengin Bayan Charmond'un kontrolüne geri döner. Adamın kızı Marty, Giles'a âşıktır.

Grace'in hizmetkârı hastalanınca yeni doktor Dr. Fitzpiers'ı ziyaret eder. Tanışmanın ardından Dr. Fitzpiers, Grace'i tekrar görür ve arabasından inmesine yardım eder. Son olarak, Bay Melbury öksürük hakkında tavsiye almak için Dr. Fitzpiers'a gittiğinde, Dr. Fitzpiers Grace'e kur yapmak için izin ister ve Bay Melbury kabul eder. Fitzpiers, Grace'i yaz boyunca birçok kez görür ve sonunda Grace onunla evlenmeyi kabul eder.

Çift balayından döndüklerinde, Dr. Fitzpiers yerel aristokrat Bayan Charmond'un bir kazaya karıştığını duyar ve Bayan Charmond'u ziyarete gider. Daha sonra eski aşklarını yeniden alevlendirirler. Bayan Charmond birkaç kilometre uzaktaki Middleton kasabasına gittiğinde Dr. Fitzpiers onu orada ziyarete gider ve Grace'e bir hastayla görüşüğünü söyler. Hem Dr. Fitzpiers hem de Bayan Charmond Fransa'ya gider. Ancak birkaç ay sonra Dr. Fitzpiers Little Hintock'a döner.

Grace, Giles'ten yakındaki bir kasabaya kaçmasına yardım etmesini istemişti, ancak Grace'in kulübede güvenlikte kalıp uyumasını sağlar. Kendisi ise gece kulübe dışında soğukta kaldığı için kısa süre sonra ciddi şekilde hastalanır. Grace, hasta Giles'a baktıktan sonra son çare yardım için Dr. Fitzpiers'a gider. Fitzpiers, Giles'ın tifodan ölmek üzere olduğunu gözlemler ve Giles ölür. Aylar sonra, Fitzpiers, Grace ile başka bir görüşme ayarlar ve çift arasında yeniden bir bağlantı kurulur. Grace, yerel halktan kadının kıskanç kocası Suke Damson tarafından Dr. Fitzpiers için kurulan bir tuzağa neredeyse adım attığında bu durum doruk noktasına ulaşır. Fitzpiers, tuzakta elbisesinin bir parçasını görünce Grace'in öldüğünü düşünür. Aslında Grace'e bir şey olmamıştı tuzağa

yakalanan sadece elbisesiydi. Ancak, Fitzpiers'in ne kadar üzüldüğünü duyunca, onunla yeniden romantik bir ilişki kurmaya karar verir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

THOMAS HARDY’NİN ROMANLARININ EKOELEŞTİREL AÇIDAN İNCELENMESİ

Thomas Hardy’nin **Çılgın Kalabalıktan Uzak**, **Yuvaya Dönüş** ve **Ağaç İşçileri** romanlarının ekoeleştirel açıdan ele alındığı bu çalışmada romanları doğa insan karşıtlığı, kadın erkek karşıtlığı ve kırsal kent karşıtlığı alt başlıkları altında incelenmiştir.

3.1. DOĞA İNSAN KARŞITLIĞI

Thomas Hardy kendi yaşadığı bölgeyi romanlarının mekânı olarak seçmiş ve bu mekânları resim çizer gibi okuyucunun zihnine çizmiştir. Hatta romanlarının geçtiği hayali bölgeye Wessex adını vererek haritasını da okuyucuyla paylaşmıştır. Gerçekte içinde yaşadığı kırsal hayatı ve coğrafyayı aktarmasındaki ustalık kendisini önde gelen doğa yazarları ve kırsal romancılar arasına sokmuştur. Kerridge, Hardy’nin ekoeleştirel kanondaki yerini şu sözlerle açıklar:

“Thomas Hardy, eko-eleştirel kanon için bariz bir adaydır. İngiliz kırsal romancılarının en iyi bilinenlerindendir ve doğal dünyaya ve bu dünya ile insan ilişkilerine yoğun bir şekilde duyarlıdır. İngiliz doğa yazısının en heyecan verici pasajlarından bazıları onun romanlarında kültürel, politik, ekonomik ve duygusal yaşamın karmaşıklığıyla bütünleşmiş olarak yer alır.”⁵⁴

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere romanlarındaki karakterler ve hikâyeler o kadar gerçekçidir ki Hardy, hikâyelerinin kahramanı veya şahidi görünümündedir. Bu sayede romanlarda anlatılan dönemin sosyal, kültürel, politik ve ekonomik durumu hakkında bilgiler ortaya çıkar.

Çılgın Kalabalıktan Uzak romanında güzel ve bekâr bir kız olan Bathsheba Everdene, kendisine miras kalan büyük ve bakımsız bir çiftlikle uğraşmak zorundadır. Weatherbury köyündeki çiftlikte geçen olaylarda içgüdülerine göre hareket eden Bathsheba, sorumsuz Çavuş Troy, saplantılarının tutsağı olan Çiftçi William Boldwood

⁵⁴ Kerridge, “Ecological Hardy”, 126.

ve sadık ve becerikli Gabriel Oak adlarındaki bu üç adam arasında bocalarken duygusal bir eğitimden geçecektir.

Romanda kırsal hayatın temeli niteliğindeki pastoral ögeler karakterlerin günlük yaşamını oluşturan ana unsurlar olup kırsal hayat geçmişi olan ve kırsal hayatı bilen okur olaylara yabancılık çekmeden dâhil olur ve kendinden bir şeyler bulur. Kırsal hayatla ilgisi olmayan okuyucu ise kırsal hayat hakkında detaylı bilgi edinebilir. Geoffrey Harvey, pastoral hayatla ilgili şu açıklamayı yapar: “Pastoral ögeler koyun kırkma ve hasat gibi çiftçilik takviminin ritüellerinde ve tarım topluluğunun yaşamını yapılandıran ve anlamlandıran sosyal olaylarda zorlayıcı gerçekçilikle köklenir.”⁵⁵ Gabriel Oak’ın koyun doğum yaptıktan sonra doğan kuzunun sunulduğu sahnede bu gerçeklik olduğu gibi sergilenir; “Gabriel, kucağında yeni doğmuş bir kuzuyla kulübesine döndü. Kuzu, yetişkin bir koyuna yakışır boydaki dört bacadan ibaretti. Bu bacaklar bir avuççuk zar ve tüyle birbirine bağlıydılar ki, bu da hayvanın, şimdilik, bütün gövdesiydi.”⁵⁶ Burada kuzunun yeni doğduğunda etrafını saran zar detayı doğum olayının canlı ve gerçek anlatımın bir göstergesidir. Ayrıca doğum olayı ile doğanın kendini yenileyebilme gücüne de vurgu yapılmaktadır.

Yine diğer bir sahnede belki her insanın tecrübe ettiği her gün yaşanabilecek ormandaki bir rüzgâr anı yazılı olarak şu sözlerle resmedilmiş; “Bu gece işte bu ağaçlar, tepenin güney yüzünü rüzgârın en sert saldırılarından koruyordu. Rüzgâr ormana daldıkça homurtuya benzer sesler çıkarıp oraya buraya çarpa çarpa ağaçların arasında dolaşıyor, sonra da ölgünleşen bir iniltiyle, yüksek dalların üzerinden çağlayıp geçiyordu.”⁵⁷ Doğal yaşamdan gerçek bir kesit sunan bu cümle ile Hardy, doğanın varlığını ve gücünü her zaman hissettirebilecek bir gücü olduğunu gerçeğini ortaya koyar.

Virginia Woolf, Hardy’yi tanımlarken şöyle der:

“Hardy zaten kendini çok iyi ve yetenekli bir doğa gözlemcisi olarak kanıtlıyor; biliyor ki, yağmur köklere ya da ekilebilir alanlara düştüğünde farklı yaşıyor; farklı ağaçların dallarından geçerken rüzgârın farklı ses çıkardığını biliyor. Ama o daha geniş anlamda doğanın bir güç olarak farkındadır, onda

⁵⁵ Geoffrey Harvey, *The Complete Critical Guide to Thomas Hardy*, The Complete Critical Guide to English Literature (London ; New York: Routledge, 2003), 61.

⁵⁶ Thomas Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, çev. Nihan Yeğinobalı (İstanbul: Can Yayınları, 1984), 25.

⁵⁷ Hardy, 21.

içindeki insan farklılıklarına sempati duyabilen, alay edebilen ya da kayıtsız izleyicisi olarak kalabilen bir ruh hisseder."⁵⁸

Romanda Hardy'nin ormanda yürürken önünden veya altından geçtiği her ağaç ile ilgili bir hikâyesi varmış gibi görünür. Ağaçların ver rüzgârın seslerin farkında olabilmek ve doğanın oluşturduğu notayı duyabilmek doğa ile bağı olanlara özel bir yetenektir. Hardy'nin bu özel yeteneği romandaki şu betimlemede kolaylıkla görülebilir:

*"İnsanoğlunun burada içgüdüleriyle yaptığı şey durup dinlenmekti: Soldaki ağaçlarla sağdaki ağaçların, bir katedral korosunun karşıt sesleriyle nasıl karşılıklı inlediklerini, çitlerin ve gerideki başka biçimlerin nasıl notayı onlardan kapıp alçaltarak en yumuşak bir hiçkırığa dönüştürdüklerini, sonra aceleci rüzgârın nasıl güneye doğru atılarak duyulmaz olduğunu dinleyip öğrenmek."*⁵⁹

Doğayla iç içe yaşamak ve doğayla uyumlu olmak esasen doğanın dilinden anlamak anlamına gelir. Bu uyumun göstergesi ise doğa ile insan arasında kendiliğinden gelişen ortak dildir.

Doğayı tanımak, doğayla içli dışlı olmak sadece ağaçları ve kuşları tanımak veya doğal olaylara hâkim olmak değil, aynı zamanda gökyüzüne ve yıldızlara da hâkim olmak, onların dilinden anlamak demektir. Hardy'nin bu konudaki yetkinliği onun şu sözlerinden anlaşılır: "Sirius ve Eldebaran huzursuz Ülker'e doğru yönelerek, güney göğünün yarısına dek tırmanmışlardı, ortalarında Oriyon asılı duruyordu. Ufku üzerinde yüzen bu eşsiz burcun bu denli duru, parlak olduğu hiç görülmemişti."⁶⁰ Gökyüzünde olağanın dışında farklı bir durumu fark edebilmek, parlaklığın önceki günlere göre daha fazla olduğunu ayırt edebilmek kişinin doğayla olan bağı ve uyumu ile ilgilidir. Bu cümlelerden Hardy'nin yaşadığı evrenin bir parçası olmasının ötesinde onunla bir bütün olabildiği sonucu çıkarılabilir.

⁵⁸ Virginia Woolf, *The Common Reader* (San Diego (California, Estados Unidos): Harcourt Brace Jovanovich, 1984), 246.

⁵⁹ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 22.

⁶⁰ Hardy, 26.

Saati veya günün, ayın veya yılın herhangi bir bölümünü gökyüzüne bakarak tahmin edebilmek doğa ile aynı dili konuşuyor olmanın doğal bir neticesidir. Hardy bu gerçeği karakterlerinin ağzından şu sözlerle anlatır:

“‘Saat bir’, dedi Gabriel. Şu sürdüğü yaşamda güzel bir yön bulunduğunu sık sık duyan bir adam olduğu için, gökyüzünü işe yarar bir araç niyetine süzdükten sonra, bir an yerinde kalarak bu kez de zevkle, üstün güzellikte bir sanat yapıtının tadını çıkarırcasına süzdü. Bir an gecenin dile gelmiş ıssızlığının, daha doğrusu, gecenin insan biçimleriyle insan seslerinden büsbütün arınmış olmasının etkisi altında kalır gibi oldu. İnsan biçimleri, insanlığın çıkardığı pürüzlerle dertler ve sevinçler tümüyle yok olmuştu sanki; yerkürenin karanlık yarısında kendinden başka canlı kalmamış gibiydi. Gabriel bütün ötekilerin güneşli bölüme gitmiş olduklarını gözünde canlandırabiliyordu.”⁶¹

Burada gecenin sakin ve تنها ortamında insanın yokluğu doğa üzerinde insan tehdidinin kalkmış olmasının göstergesi olarak betimlenir. Karanlığın çökmesiyle insana özgü ‘pürüzler, dertler ve sevinçler’ yok olur ve doğa kendi haline bırakılır.

Sadece saati değil mevsimleri bile doğanın şifreleri ile çözebilmek insanın biyolojik saati ile doğanın zaman kavramının uyumlu hâle gelmesi demektir. Bu da insanın doğadan gelecek her şeye hazırlıklı olması ve yaşamını daha düzenli ve verimli sürdürmesini sağlar. K. Tüür ve T. Reitalu, doğa yazımının insanın doğayı daha iyi tanıyabilmesine katkısını şu cümlelerle anlatır: “Doğa yazımı genellikle okuyucuların ortaya çıkabilecek pratik ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan eğitici veya pratik bilgileri içerir: bir yer veya türün nasıl tanınacağı, belirli bir doğal ortamda kişinin yolunun nasıl bulunacağı vb.”⁶² İnsanın yaşamını sorunsuz sürdürebilmesi için doğadan ve doğa yazımından alacağı dersler ve tecrübeler vardır. Doğanın takvimine uyulmadığı zaman veya doğanın insanlara sunduğu kurallar dikkate alınmadığında felaketler kaçınılmaz olur.

Bathsheba ile tanışmak isteyen Gabriel doğa ile ilgili bilgisini kullanıyor ve ineğin sütünün kesilmesiyle köyü terk edecekleri bilgisinden hareketle Bathsheba’nın ne zaman gideceğini tahmin ediyor; “Soruşturmalar yaparak kızın adının Bathsheba Everdene

⁶¹ Hardy, 27.

⁶² K. Tüür ve T. Reitalu, “Botanical Nature Writing: An Ecocritical Analysis”, *Estonian Journal of Ecology* 61, sy 1 (2012): 16, <https://doi.org/10.3176/eco.2012.1.03>.

oldugunu ve inegin sütünün yedi gün sonra kesileceğini öğrenmişti. Sekizinci günü korkuyla bekliyordu.”⁶³ Gabriel için bu bilgi bir sonraki hareketi için doğru zamanı seçmesini sağlıyor. Doğadaki ileyişe vakıf olması onun, atacağı adımların istediği sonuçları doğurmasına yardım ediyor.

Gabriel’in doğal yollarla ve doğal bilgilerle zamanı bildiği ve yönettiği başka bir sahne yazarın kaleminden, “Büyükayı kutup yıldızıyla dik açı çizmek yolundaydı. Gabriel saatin dokuz sularında olması gerektiğini düşündü - demek ki iki saat uyumuştı. Bu küçük astronomi hesabını genç adam, kimin eline düştüğünü anlamak için gizlice dönerken belirli bir çaba harcamaksızın yapıvermişti.”⁶⁴ şeklinde aktarılır. Gabriel günlük hayatında doğadan öğrendiklerini uygulayarak kendi hayatını planlayan ve bu planla hareket ederek olumsuzlukları bertaraf eden bir insan kimliği sergiliyor.

Gabriel, kendi deyimiyle, çevresini veya bir olayı değerlendirirken yan görüntüleri de hesaba katan üstün özellikli bir insandır. Onun söz konusu yeteneği romanda, “Gök gürültüsüyle sağanak boşanmasının eli kulağındaydı. Bazı yan görüntüler de hesaba katılırsa bunun ardından, kuraklık mevsiminin sonu demek olan uzun yağışlar geleceğe benzerdi. Daha on iki saat geçmeden harman havasının yerinde yeller esecekti.”⁶⁵ ifadesiyle betimlenir. Kırsal yaşamda karşılaşılabilecek her türlü olumsuzluklardan ve felaketlerden sonra bilgi ve tecrübe ile kazanılmış önsezi Gabriel’de vücut buluyor.

Sadece zaman dilimini tecrübesi ve doğa bilgisi ile bilmekle kalmayıp doğa olaylarını ve hava durumunu da tahmin edebilmenin Gabriel’i diğer karakterlerden farklı kıldığı romanda şu sözlerle anlatılır:

*“Çobanın gözleri bu kıvrım kıvrım ışıltıyı karşı yana doğru izleyerek kocaman, kahverengi bir sümüklüböcek gördü. Bahçede yaşayan yaratık bu gece, kendi bildiği nedenlerden ötürü içeri girmişti. Bu, Doğa’nın kötü havaya hazırlansın diye ona gönderdiği ikinci uyardı. Bu sürede, saz damlı evlerde çok bulunan türden iki kara örümcek, arada bir yere düşse kalka tavanı arşınlayıp durdular Onları gören Gabriel bu konuda tümüyle anladığı bir belirti olduğunu hatırladı. Bu da koyunların içgüdüleriydi ”*⁶⁶

⁶³ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 42.

⁶⁴ Hardy, 64.

⁶⁵ Hardy, 314.

⁶⁶ Hardy, 318.

Buradan anladığımız Gabriel'in diğerlerinden farklılığı sadece doğa bilgisi değil, o doğanın parçası olan hayvanların da dil ve davranışlarını bilen ve çözen birisi olmasıdır. O, doğanın ahengi içerisinde biri diğerini izleyen olayları bilgi süzgecinden geçirerek anlamlı ve faydalı sonuçlar çıkartır. Yazar, onun bu yönünü şu sözlerle perçinler:

“Bu, çobanın ilk düşüncesini doğrulamaya yetti. Genç adam şimdi kendinin haklı, Troy'un haksız olduğunu biliyordu. Doğa'nın bütün sesleri hep bir ağızdan, bir değişiklik olacağını bildiriyorlardı. Bu dilsiz anlatımların açıkça ortaya vurduğu iki ayrı yorum vardı: Önce gök gürültülü bir sağanak boşanacak, sonra uzun süren, soğuk yağışlar olacak gibiydi. Sürüngenler arkadan gelecek yağmuru sezmekle birlikte, aradaki fırtınadan pek haberleri olmamış gibiydiler. Koyunlarsa fırtınayı sezmişlerdi de, sonradan gelecek yağmuru bilmiyorlardı.”⁶⁷

Doğanın bütün paydaşları, doğal hayatın döngüsünde yer alan bütün canlılar her türlü doğal olayları sezinleyecek yetiye sahip iken doğal döngüden bir haber olanlar için felaket kaçınılmaz olacaktır. İnsan diğer bütün paydaşlarıyla beraber doğayı oluşturur ve doğadan bağımsız veya ondan üstün olamaz. “İnsan, tıpkı hayvanlar ve bitkiler gibi toprağa aittir. O aynı zamanda bir hayvan türüdür, dünya ekosisteminin bir parçasıdır ve hayatta kalması için ona bağımlıdır. İnsan türü, ekolojik dengenin belirleyici bir rol oynadığı evrim adı verilen uzun bir sürecin ürünüdür.”⁶⁸ Ekolojik dengenin bozulmaması ve ekosistemin sağlıklı bir şekilde döngüsünü sürdürebilmesi için insanın doğadaki rolünü ve sorumluluklarını bilmesi gerekir.

Gabriel, Bathsheba'ya olan tutkusunu ifade ederken doğadaki gizli olan dili çözmeye atıfta bulunarak Bathsheba ile de iletişim kuracağı gizli dile ulaşmak arzusunu ifade eder. Yazar, onun aklından geçenleri şu cümlelerle anlatır: “Bir gözle okunan yazısı vardır, bir de bunun altında gizli kalanı. Bu sayfadaki gözle görülen pratik, sıradan yazının ardında belki de şöyle bir altın yazı bulunuyordu. O kadar sevmiş olduğum kadına gücümün son damlasına kadar yardım edeceğim.”⁶⁹ Gabriel burada açık ve seçik olarak kendisini farklı kılan özelliği dile getiriyor. Sadece doğayı değil, doğayı paylaştığı insan,

⁶⁷ Hardy, 319.

⁶⁸ J. Donald Hughes, *What is Environmental History?*, What is history? (Malden, MA: Polity, 2016), 20.

⁶⁹ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 320.

hayvan ve bitkiler de dâhil olmak üzere tüm canlıların hem görünen hem de gizli dillerini çözmek ve anlamak gerektiğinden bahsediyor.

Yazar, Gabriel başta olmak üzere, kahramanlar ile okuyucuyu, anlatı ile gerçek hayatı aynı düzlemde tutarak doğa insan ilişkisini canlı bir biçimde sunar. Adeline Johns-Putra'nın "spesifik olarak, yazar, okuyucu, metin ve bunların içinde yaşadıkları dünyalar arasındaki dinamik ilişkileri araştıran tür teorisi"⁷⁰ kullandıkları bu ifade, doğayı içerisinde yazarın, okuyucunun, karakterlerin ve metnin ortak dil kullandığı yer olarak tanımlar. Ortak doğa anlayışının şekillenmesi, doğa ile ve diğer paydaşlarla uyum içinde yaşayabilmenin yolu bu ortak dil ile sağlanabilecektir.

İnsanın doğa ile uyumlu yaşaması için doğal takvimi ve doğal olayları bilmesinin yanında doğanın insanoğluna kazandırdığı rutinleri de bilmesi gerekir. Koyun kırılması koyun kırılması ritüelinin bir rutine dönüştüğü romanda şu cümlelerle verilir: "Koyunların kırılmasını kutlayan şölen, evin yanındaki çimenliğe kurulan uzun bir masanın üstüne hazırlanmıştı, masanın bir ucu geniş salon penceresinin pervazına dayanmış, elli altmış santim kadar da içeri girmişti; Miss Everdene pencerenin iç yanında, masanın başköşesine geçmişti."⁷¹ Hardy, bu sahneyi kelimelere dökerken koyun kırma ritüelini gerçek manada defalarca yaşadığını detaylı ve gerçekçi sunumuyla ispatlıyor.

Köyde yaşayan insanlar veya çiftlik insanları için tarla işleri de rutin olarak kabul edilebilir. Roman boyunca çiftlik çalışanları bu türden rutinlerle uğraşırlar. Romanda geçen şu cümle buna örnek olarak verilebilir: "Düşünürümüz Weatherbury'ye varır varmaz topluluk içine çıkıp kendini göstermekte gecikmedi. Koyunların kırılmasından bir iki hafta sonraydı. Boldwood'un yokluğundan ötürü adsız bir ruh ferahlığı duymakta olan Bathsheba ekinlerin biçildiği tarlalara doğru yürüdü ve çitin üzerinden tarlada çalışan işçilere baktı."⁷² Kırsal yaşam, hayvancılığın yanı sıra gündelik hayatta tarımsal faaliyetleri de yoğun bir şekilde içerir. Romanda kırsal yaşamın içerisinde görülebilecek her türlü üretim eylemlerini görmek mümkündür. Mevsimsel veya dönemsel olarak işin

⁷⁰ Adeline Johns-Putra, "Ecocriticism, Genre, and Climate Change: Reading the Utopian Vision of Kim Stanley Robinson's *Science in the Capital Trilogy*", *English Studies* 91, sy 7 (Kasım 2010): 744, <https://doi.org/10.1080/0013838X.2010.518043>.

⁷¹ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 202.

⁷² Hardy, 222.

adı değişse de çiftçilerin rutini olan çalışmak ve üretmek eylemi değişmiyor gibi görünür. Yazar, doğanın bu döngüsünü şu sözlerle anlatır:

“Bir hafta geçti. Yulaf harmanı başladı. Bütün erkekler, ağustos göğünün katıksız mavisi altında, öğle sıcaklığının titreyen havası ve cüce gölgeleri arasında, tarladaydılar. Ev içlerinde sinek vızıltılarından başka bir şey duyulmuyordu... dışarılarda da orakların ısıltısı ve biçildikçe bütün ağırlıklarıyla düşen kehribar sarısı yulaf saplarının ve püsküllü başakların birbirine sürtünürken çıkardıkları hışırtı.”⁷³

Yukarıda çiftçilerin çalışmaları, böcek ve hayvanların çıkardıkları sesler yazar tarafından müziği oluşturan notalar gibi bir bütünün bir birbirini tamamlayan parçaları gibi aktarılır. Yazar, her fırsatta insanı, doğayı ve içindeki canlıları müzikal bir coşkuyu anımsatan bir canlılıkta betimler.

Doğanın bir parçası olduğunu kabullenmiş insanlar için bu rutinler ekmek gibi, su gibi veya nefes almak gibi sıradanlaşmıştır. Rutinlerden hangi durumlarda ayrı kaldıkları veya buna mecbur oldukları, romanda işçilerin kendi aralarındaki sohbette şu sözlerle anlatılır:

“Kendisinin, başka bazı arkadaşlarıyla birlikte, böyle sıcak günlerde en olmayacak nedenlerle durup durup dinlenmek gibi bir huyu vardı, şimdi Cain Ball’un bir iş gününde bayramlık giysileriyle çıkıp gelmesi öbür nedenlere göre olağanüstü önemli sayılırdı. Poorgrass şimdi, ‘Ben Hac Yolunda’yı bacağımın incinmesi sayesinde okumuştum. Mark Clark da iskambil oynamayı parmağında dolama çıkınca öğrendi,’ diye ekledi. Jan Coggan hepsini bastıran bir sesle, ‘Çok doğru, babam da gençliğinde, evlenmek istediği kızın peşinde koşacak zaman bulabilsin diye kendi kolunu çıkarmış,’ diye araya karışarak yüzünü kolunun yeniyle sildi ve şapkasını ense köküne doğru itti.”⁷⁴

Çiftçilerin ve tarım işçilerinin doğa ile iç içe yaşadığı bu köyde rutinler öylesine sabit ve değişmez olarak anlatılıyor ki, nadir de olsa bazı özel durumlarda rutinin dışına çıkıldığı zamanlar anında fark edilir.

⁷³ Hardy, 286.

⁷⁴ Hardy, 287.

Doğa bilinir, ona karşı sorumluluklar yerine getirilir ve kurallarına uyulursa bu karşılıksız kalmaz. Gabriel'in dumandan zehirlenmek üzereyken köpeğinin ona yardım etmesi bundandır. Bathsheba, köpeğin dikkat çekerek kendisini Gabriel'in kulübesine götürmesini şöyle anlatır:

*“Süt sağmaya gelince köpeğinizin sesini duydum; kulübenin kapısını tırmalayıp uluyordu (Ne şans ama! Papatya'nın sağılma mevsimi bitmek üzere; bu hafta ya da önümüzdeki haftadan sonra buraya gelmeyeceğim artık). Köpek beni görünce üzerime atılıp eteğime yapıştı. Ben de geldim; ilk işim, delikler kapalı mı diye yan duvarlara bakmak oldu Amcamın tıpkı böyle bir kulübesi var da çobanına söylerken duydumdu, sürgülerin birini açmadan yatıp uyumasın diye. Kapıyı açtım, sizi buracıkta, ölü gibi yatar buldum. Su bulamayınca kovaadaki sütü döktüm üstünüze! Süt sıcaktı; bir işe yaramayacağını unuttum gitti.”*⁷⁵

İnsan, doğa ile ne kadar içli dışlı olursa ve doğal döngüde yer alırsa doğa da insana o kadar yaklaşır ve işlerini kolaylaştırarak ona yardımcı olur. Hatta burada köpeğin Gabriel'in hayatını kurtarması sembolik olarak Gabriel'in doğa ve hayvanlar ile olan yakınlığının bir ödülü olarak gösteriliyor.

Doğa yaşattığı tecrübe ile insanlara her zaman yol gösterici olur. Bu tecrübeden faydalanan yine Gabriel olur. Onun, bu tecrübesini kullanarak yolunu bulmasını yazarın kaleminden şu şekilde aktarılır: “Tekerlek izlerinden ikisi de ötekiler gibi iki dar kanal haline gelmemiş, boş uzanıyordu. Bu taze nal izleri atın hızı konusunda epey bilgi veriyordu. Birbirine eşit uzaklıkta, bir buçuk ikişer metre aralıktaydılar ve her çift izin sağ ve sol ayakları birbirinin tam karşısına düşüyordu.”⁷⁶ Doğada kaybolmamak için iz bulmak yetmiyor, o izin ne izi olduğu konusunda da insan bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duymar. Gabriel birçok konuda olduğu gibi burada da doğayla barışık ve doğayla uyumlu insan örneği olarak betimlenir.

Bu tecrübeyi kazanmak ancak doğa gibi güçlü olmak, doğayla birlikte hareket etmek ve doğaya hâkim olma çabası ile olabilir. Gabriel'in Bathsheba'ya ulaşma ve onu tanıma çabası içinde olduğu, Bathsheba'nın evini bulduğu sahne bu çabanın bir örneği olarak gösterilir:

⁷⁵ Hardy, 38.

⁷⁶ Hardy, 278.

“Genç adam arkadan yaklaştı. Çatı üzerine eğilip gözünü bir deliğe uydurunca barakan içini rahatça görebiliyordu. İki kadınla iki inek vardı içeride. İneklerin yanında bir kova dolusu dumanı tüten kepek lapası duruyordu. Kadınlardan biri orta yaşı geçkindi. Öbürü genç görünüyordu ve kıvraktı. Gabriel onun nasıl birisi olduğunu tam olarak kestiremedi. Kadın onun gözünün hemen hemen tam altına rastladığından, genç çiftçi onu kuşbakışı görüyordu; Milton’un Şeytanının Cennet’e ilk bakışı gibi.”⁷⁷

Gabriel’in çatıdan, her şeyin olduğu gibi eksiksiz görülebildiği bir konumdan Bathsheba ve teyzesini izlemesi sanki ona yüklenen doğaüstü gücün bir imasıdır. Romanın ilerleyen bölümlerinde Gabriel her konuda her şeyi bilen ve gören bir kişi olarak anlatılır. Doğaya hâkim olma ve onu yönetebilme ve sonunda güçlü olabilme çabası romanda çiftlik yönetebilme çabasına benzetilir; “Bu romanda çiftlik, doğanın insan denetimine girebilen, insanın söz geçirebildiği bir parçasıdır. Ne var ki, insan bu doğa parçasına söz geçirebilmek için doğa kurallarına karşı duyarlı ve saygılı olmak zorundadır.”⁷⁸ Çiftlik eğer doğanın bir parçası olarak değerlendirilecekse doğa için geçerli olan çiftlik için de geçerlidir. İnsanın, kendisi dışındaki canlı, cansız tüm varlıklara bütünlüğü ve ahengi bozmayacak biçimde bir yaklaşım benimsemesi gerekir.

Gabriel belki de ileride çiftlik yönetmek zorunda kalabilir öngörüsü ile ya da kendisi gibi aynı doğanın parçası olmayı kabullensin ve tecrübe kazansın diye Bathsheba’ya kuzu hediye ederek onu doğanın döngüsüne davet eder; “‘Eksik olmayın,’ diyerek teyzenin ardı sıra ocak başına yürüdü. ‘Miss Everdene’e bir kuzu getirdim. Belki bir kuzusu olsun, büyütsün ister, diye düşündüm. Kızlar severler böyle şeyleri.’”⁷⁹ Doğum doğal bir başlangıçtır ve kuzunun hayatı ile Bathsheba’nın kırsal yaşamdaki hayatı birlikte başlar. Her ikisi için de bu doğum yeni bir hayat ve yeni bir mücadele olarak sunulur.

Doğa ile bütünleşemeyen ve ondan ayrı kanlılar için felaket kaçınılmaz olur. Mr. Troy’un uyarılara rağmen olacakları bilememesi gibi; “Haberci, ‘Mr. Troy yağmur yağmayacak diyor,’ yanıtıyla döndü. ‘Şimdi bu vıdı vıdırlarla uğraşmanın sırası değilmiş.’”⁸⁰ Romanda Gabriel nasıl doğanın dilinden anlayan bir karakter olarak

⁷⁷ Hardy, 28.

⁷⁸ Hardy, 8.

⁷⁹ Hardy, 45.

⁸⁰ Hardy, 316.

resmediliyorsa Mr. Troy'da tam aksine doğanın dilinden anlamayan karakter olarak doğayla uyumsuzluğun ve felaketlerin sembolüymüş gibi anlatılır.

Sonuçta doğa ile iç içe yaşanacaksa doğada olduğu bilinmeli, denizcinin gemide olduğunu bilmek zorunda olması gerektiği gibi; “Birkaç ay önce Boldwood’un böyle bir toprak işini unutması, bir denizcinin gemide olduğunu unutması kadar gülünç ve akla sığmaz bir şey olurdu.”⁸¹ Mr. Boldwood kırsal hayatın içinde olmasına rağmen yaşadığı hayatın doğal gereksinimlerini yerine getirmediği için felaketlerden kaçamayan bir karakter olarak gösterilir.

Hardy'nin **Yuvaya Dönüş** adlı romanına karamsar bir hava hâkimdir. Romanda anlatılan olaylar ondokuzuncu yüzyıl ortalarında İngiltere'nin bir taşrasında geçer. Romanın kahramanlarından Eustacia Vye İngiliz fundalıklarında umutsuzca dolanmakta, daha asil bir hayatın özlemiyle yaşamaktadır.

Hardy, Woolf'un da belirttiği gibi, doğaya sempati duyan ve onu bir “güç” olarak gören bir “gözlemci”dir. Bununla bağlantılı olarak ekolojik bilince sahip olmak, çevrenin farkında olmayı ve ona ilgi göstermeyi gerektirir. Christopher Uhl ise bu durumu “Dünyayı yaşayan bir sistem olarak deneyimlemek”⁸² olarak ifade eder.

Bu bağlamda doğanın, insan gözüyle bu sistemin sınırları ve kapsamı olduğu romanda “Tepede ki akımtırak bulutun içerlek uzantısında, gökyüzü bir çadırı andırıyordu. Tüm fundalık bu çadırın tabanıydı.”⁸³ şeklinde ifade edilir. Bu gökyüzü çadırı altında doğa olayları ve rutinler doğal bir takvim akışında devam eder:

*“Bu solgun sahneye yayılmış gökyüzü ile en koyu renkli bitki örtüsüne bürünmüş olan yeryüzünün kesiştiği evren çizgisi açık seçik görülebiliyordu. Böylesine bir zıtlık içinde, fundalığa gece çökmüş, karanlık basmıştı. Öte yandan, gün de gökyüzünde bağımsızca durmaktaydı hâlâ. Bir ot biçici o sırada göğe baksa işine devam etmeye, yere baksa ot demetini tamamlayıp evine dönmeye karar verirdi.”*⁸⁴

⁸¹ Hardy, 335.

⁸² Christopher Uhl, *Developing Ecological Consciousness: Path to a Sustainable World* (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2003), 33.

⁸³ Thomas Hardy, *Yuvaya Dönüş*, çev. Suna Asımgil (İstanbul: Halk El Sanatları ve Neşriyat, 1978), 7.

⁸⁴ Hardy, 7.

Gökyüzünde bu çadırın altında olanları gören ve kelimelere dökerek aktaran Hardy, doğa olaylarını bilen ve doğal döngünün bilincinde olan bir göz olarak Hardy doğaya dair tüm detayları sunar.

Doğal takvimin uygulayıcısı ve doğal yaşamın parçası olanlar için doğal döngü kusursuz bir şekilde devam eder. Onlar doğadaki nesneleri çok daha derin bir bakış açısıyla görür ve tanırırlar. Yazar, onların bu durumunu şu sözlerle açıklar:

“Süpürgeotu alanlarının nerede başlayıp nerede bittiğini, katırtırnaklarının nerede daha iyi serpilip geliştiğini, neredekilerin biçilmiş olduğunu, köknarların ne kadar yakında olduğunu kulaklarıyla işitebiliyorlardı. Çünkü bu değişik bitkilerin biçimleri, renkleri olduğu gibi, sesleri de vardı.”⁸⁵

Bitkilerin biçimleri, renkleri ve seslerini bilenler dolayısıyla doğanın dilini bilenler doğal döngünün bir parçasıdır ve onlar için engel olmaksızın bu döngü yani hayat devam etmektedir.

Clym Yeobright doğanın bir parçası olarak uyumlu karakteri temsil ederken Eustacia Vye doğadan uzak bir karakterdir. İkisi arasında geçen konuşma bu gerçeği göz önüne serer; “Clym: ‘Tasarımı dinlerseniz, gene de ilgi duyarsınız belki. İnsanlar dan tiksinden bir yararı yoktur... İlle bir şeyden tiksinecekseniz, onları yaratanlardan tiksini, daha doğru olur.’ Eustacia: ‘Yani Doğa’dan, öyle mi? Ben Doğa’yı da hiç sevmiyorum ya. Ama, ne zaman isterseniz, seve seve dinlerim sizi.’”⁸⁶ Doğaya ve doğal kurallara mesafeli olma, doğaya dâhil olamama, doğaya uyumsuzluk anlamı taşıyan bu sözlerle Eustacia, başına gelecek felaketlerin mesajını veriyormuş gibi görünür.

Eustacia hiçbir zaman bulunduğu yeri kabullenememiş ve hep başka arayışlara girmiş birisi olarak yalnız kalmıştır. Onu bu yalnızlığa gark eden tutumunu yazar şu sözlerle anlatır; “Eustacia’nın gücü kısıtlıydı. Bu kısıtlılığın bilinci ise onun gelişmesini etkilemişti. Egdon onun öbür Dünya’sıydı. Orayla hiçbir zaman bağdaşamamış, fundalığın koşullarına ayak uyduramamıştı; uyduracağı da yoktu.”⁸⁷ Eustacia bilerek ve

⁸⁵ Hardy, 101.

⁸⁶ Hardy, 217.

⁸⁷ Hardy, 78.

isteyerek doğal döngünün dışında kalmayı tercih etmektedir. Bu nedenle bulunduğu doğal ortamda hep yalnız ve çaresi kalmıştır.

Eustacia tek ve yalnız kaldığı için fundalıkta başıboş dolaşan midilliler gibi gücü bir şeyleri değiştirmeye yetmez. Etrafını saran doğaya ve içindekilere karşı umursamaz bir tavır sergiler. Onun bu umursamazlığı romanda şu sözlerle verilir:

“Başını döndürüp ötede koşuşan kara yaratıklara da baktığı yoktu. Koyağın kıyısından geçerken, fundalıkta yaşayan küçük, yabancı midilliler sağa, sola kaçıştılar. Bu hayvancıklar Egdon’un engebeli topraklarında sürüler halinde dolaşırlardı ama, sayıları ıssızlığı bozacak kadar çok değildi.”⁸⁸

Aslında midilliler, içinde yaşadıkları doğal çevreyi kabullenmiş olarak Eustacia’dan farklı olarak doğanın döngüsünde kendilerine yer edinmişlerdir. Yaşadığı çevreye aitlik hissedemeyen Eustacia duygu dünyasında giderek oradan uzaklaşmaya başlar.

Egdon’da yaşamayı kabullenip bu küçük fundalık dışında başka bir yer hayali içerisinde olmayanlar için hayat kendi doğal döngüsünde devam etmektedir:

“Günlük yaşayışı tuhaf, kısır bir türdendi; bütün dünyası varlığının birkaç metre ötesine kadar uzanan küçük bir çemberdi. Ahbabları ufak tırmanıcı hayvancıklarla kanatlı yaratıklardı. Arılar teklifsizce kulaklarında vızıldıyor, hemen yanı başındaki katırtırnağı çiçeklerinden balözü emiyorlardı. Egdon’a özgü o acayip, amber renkli kelebekler yüzünün az ötesinde titreyerek uçuyor, eğik sırtına konuyor, bir aşağı, bir yukarı sallanan orağın parlak ucuyla oynuyorlardı. Zümrüt yeşili çekirgeler sürü sürü gelip ayaklarına çarpıyor, acemi cambazlar gibi tepe-üstü, ya da sırt-üstü yere düşüyorlardı; ya da eğreltiotu yapraklarının altında pek gürültülü bir biçim de birbirleriyle oynuyorlardı. İri iri sinekler, onun bir insan olduğunu akıllarına bile getirmeden, hayli çılgın bir uçuşla pek yakınında vızıldıyorlardı. Kuytu yerlerde en parlak mavi, yeşil giysilerine bürünmüş yılanlar süzülerek dolaşıyordu. Eski derilerinden daha yeni sıyrılmış oldukları için, bu mevsimde yılanların rengi en parlak olurdu. Yavru tavşanlar inlerinden çıkıp tepeliklerde güneşleniyorlardı. Güneşin kızgın ışınları incecik, ince derili kulaklarını tutuşturuyor, onları kan kırmızısı bir saydamlığa bürüyordu. Bütün bu hayvanların hiçbirisi Clym’den korkmuyordu.”⁸⁹

⁸⁸ Hardy, 65.

⁸⁹ Hardy, 293.

Hardy doğa ve insan ilişkilerini ve insanın doğadaki konumu aktarırken kırsal hayattaki gündelik işleri kendi kırsal hayat tecrübesini ve bilgisini kullanarak romanda kelimelerle canlı bir resim çizer.

Egdon'ı olduğu gibi kabul edip olası sorunlar için çareyi yine orada arayanlar için muhakkak bir çözüm bulunur. Sam'in Bayan Yeobright'ın yılan tarafından sokulmasına çözüm önerisi buna örnek olarak gösterilebilir; "Sam: 'Yılanın soktuğu adam benim babamdı.' dedi. 'Bunu iyileştirmenin tek yolu vardır: Sokulan yeri aynı cinsten başka yılanların yağıyla ovmalı. Bu yağ elde etmenin tek yolu da yılanları kızartmaktır. Babamı böyle kurtarmışlardı.'"⁹⁰ Eustacia'nın kendi isteğiyle doğal döngünün dışında kaldığı için yaşadığı huzursuzluğun aidiyet eksikliğinden kaynaklandığı aslında çözümü yaşadığı bu yerde, doğal ortamında bulması gerektiği vurgulanır.

Sam nasıl ki yılan sokması gibi tehlikeli bir durum için doğal bir çözüm bulabiliyor ise Diggory Venn gibi yaşadığı coğrafyayı iyi bilen birisi için de burada yaşamak ile ilgili bir olumsuzluk görülmemektedir. "Yol iyi bilinirse, böyle zamanlarda fundalıkta yol almak sanıldığı kadar zor değildi. Çünkü alışık ayaklar kendiliğinden yolu bulurdu. Gelgelelim, bir de yolunuzu kaybettiniz mi, bir daha kolay kolay bulamazdınız."⁹¹ Ayakların veya tamamıyla bir beden bir yere alışık olması orasını defalarca tecrübe etmesine dayanır. Bir defa ile sınırlamadan zorlukları defalarca deneyerek yenebilmek tecrübeyi doğurur ve doğal döngüde daha sağlam adımlarla yol almayı sağlar. Tecrübe ayakların kaybolduğu yolda defalarca deneyerek yolu bulması anlamına gelmektedir.

Romanda Clym'in, annesine ağıt yakışında doğa ve ana benzetmesi yapılmaktadır. Bayan Yeobright'ın oğlunu affederek onun ayağına kadar giden, bağışlayıcı ve yumuşak bir anne olması doğanın herkese yetebilmesi ile ilişkilendirilir;

"Clym: 'Elbet bir şey söyleyemezsin. Çünkü annemi yeterince tanıımıyorsun. Huyunu bilmiyorsun.' diyordu. 'Annem her zaman bağışlamaya hazır bir kadındı; yeter ki karşısındaki bağışlanmayı istesin. Kendisine karşı dik kafalılık ediyorum sandı, onun için, bu kadar direndi. Buna direnmek de denmez ya. Benlik sahibi, içine

⁹⁰ Hardy, 343.

⁹¹ Hardy, 423.

kapalı bir kadındı, hepsi bu. Evet, bu kadar uzun zaman benden ayrı durmaya neden dayandığını anlayabiliyorum. Beni bekliyordu. ’’⁹²

Burada doğanın ‘Doğa Ana’ olarak insanın her zaman kendisine dönmesini beklediği gibi Bayan Yeobright da oğlu Clym’ı bekler. İnsan doğal hayatında karşılaştığı her türlü problemin çözümünü yine doğanın içinde bulur. İnsan bu bilinçle doğaya dönüşü bir rahatlama olarak kabul eder. Romanda Bayan Yeobright da oğlu Clym için hatalarından dönüşün ve vicdan azabının bir çaresi olarak betimlenir. Clym’ın vaiz olarak romanın son kısmındaki vaazında yine doğa ve ana benzetmesi görülür. Clym, vaazında annesini tahta oturmuş olarak anlatır;

“Clym bugünkü vaazında şöyle diyordu: ‘Kral onu karşılamak üzere ayağa kalktı, onu selamladıktan sonra tahtına oturdu. Annesi için bir taht hazırlanmasını emretti. Annesini sağına oturttu. Sonra annesi: ‘Senden bir ricam var.’ dedi. ‘Bana hiç ‘hayır’ deme.’ Kral: ‘Emredersin, anne.’ dedi. ‘Sana hiç ‘hayır’ demeyeceğim.’ Clym Yeobright sonunda yolunu bulmuştu. ’’⁹³

Hardy, anne-doğa benzetmesiyle Clym’ın vaazında anneye hayır denilmeyeceğine vurgu yaparken aslında doğaya karşı gelinmeyeceğini söylemeye çalışıyor gibi görünür.

Romanın sonunda doğayı kabul etmeyenler, doğaya uyum göstermeyenler ve ondan kaçmak isteyen karakterleri yine doğa cezalandırır. Wildeve’in cansız bedeni sudan Venn tarafından çıkartılır; “Hayli zor bir işti bu. Neden sonra, talihsiz yabancının ayaklarına bir başka adamı sımsıkı yapışmış olduğunu fark etti. Venn, farkında olmadan iki adamı birden kıyıya çekmeye çalışmıştı. Öbür adam şimdiye dek hep suyun altında kalmıştı.”⁹⁴ Her ilişkinin karşılıklı olması gibi doğa insan ilişkisi de karşılıklıdır. İnsan doğaya karşı gelirse ve uyum göstermezse doğa da insana karşı durur. Romanda Wildeve’in gölde boğularak ölümü doğanın Wildeve’e bir cevabı olarak görülebilir.

Wildeve’den sonra Eustacia’nın cansız bedeni yine Venn tarafından kıyıya çıkartılır; “Venn suya daldı, kucağında ıslak bir kumaş yığınıyla yeniden suyun yüzeyine çıktı. Zavallı Eustacia’dan bütün geri kalan işte bu kumaş yığınıyla içindeki cansız

⁹² Hardy, 357.

⁹³ Hardy, 470.

⁹⁴ Hardy, 432.

gövdeydi.”⁹⁵ Eustacia’da Wildeve gibi doğanın döngüsüne bir türlü ayak uyduramayıp sonunda ölümü ile doğaya karşı kaybeden olmuştur.

Ağaç İşçileri adlı romanı Thomas Hardy’nin gücünü doğa ve kültür geriliminden alan, iyi bir evlilik yapması, toplumsal konumunu değiştirmesi ve ailesini onurlandırması için eğitilen genç bir kadının arzularıyla, doğasıyla, ailesiyle, toplumla ve kendini kuşatan yasalarla çatışmasını konu ediniyor. Grace Melbury, doğaya uyumlu Giles Winterbome’u mu, yoksa kent hayatı vadededen felsefeye ve şiire meraklı Doktor Fitzpiers’ı mı seçecektir? Kısaca bu romanda topluma ve doğaya ayak uydurmaya çalışan genç bir kadının olgunlaşma süreci konu edinilmiştir.

Bate’e göre, Hardy “insanların doğayla ritim içinde yaşadığı - onun için yok olan, bizim için uzun süredir yok olan - bir dünyaya değer verir”.⁹⁶ Hardy, insanın doğanın bir parçası olarak doğayla uyumlu şekilde yaşadığı bir dünya hayal ederken doğanın insan tarafından yok edildiğinin farkındadır.

Bate’in tam olarak Giles’in dünyasını övdüğü söylenebilir. Giles’in doğayla barışık ve çevresiyle uyumlu bir dünyası vardır;

“Giles’in unuttuğu şey, oduncuların temizlediği yakındaki bir noktada ekilmesi gereken bin tane köknar olduğu ve onları da kendi elleriyle ekmeyi ayarladığıydı. Harikulade bir gücü vardı ağaçları büyütme konusunda. Toprağı dikkatsizce atıyor gibi gözüke de kendiyle üzerinde çalıştığı köknar, meşe ya da kayın ağaçları arasında bir bağ vardı. Böylece kökler, toprağı birkaç gün içinde tutabiliyordu. Diğer taraftan, başka ustalar ekim yaptığında, her ne kadar tamamen aynı işlemleri yapıyor gibi gözüküyorlarsa da sonraki Ağustos’a ağaçların dörtte biri ölüyordu.”⁹⁷

Doğayla barışık olan ve doğanın dilinden anlayan Gills’in diktiği ağaçlar diğer insanların diktikleri ile karşılaştırıldığında Giles’in diktiklerinde herhangi bir kayıp olmaz iken diğer dikimlerin dörtte birinin ziyan olması Giles’in bilgi ve becerisinin yanında doğaya olan hâkimiyetinin de bir göstergesidir.

⁹⁵ Hardy, 433.

⁹⁶ Jonathan Bate, *The Song of the Earth* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2000), 3.

⁹⁷ Thomas Hardy, *Ağaç İşçileri*, çev. Aslı Sena Özbakırcı (İstanbul: Altın Bilek, 2006), 97.

Giles başka bir paragrafta Fitzpiers ile konuşmasında doğa ile uyumu ‘aşk’ olarak tanımlarken doğa ile uyumlu yaşamının önemi tekrar vurgular;

“Fitzpiers: ‘Gökkuşağı irisinin bir meşe, dişbudak ya da karaağaca üç farklı şekilde düşmesi gibi. O yüzden bu gözüken genç hanım dışında herhangi başka biri gözükmeydi, ona karşı da tamamen aynı ilgiyi gösterir ve Shelley’nin aynı mısralarını bu gördüğüm için de dile getirirdim. Bizler koşulların ne zavallı yaratıklarıyız!’, ‘Her neyse, biz buralarda bu duruma aşık olmak deriz.’ dedi Winterborne.”⁹⁸

Doğayla uyumlu yaşamının yüce bir duygu olan aşka benzetilmesi doğaya yüklenen ilahi anlamı ifade eder. Doğa, üreten ve insanı çevreleyen tanrısal bir varlıktır ve insan Allah’a doğa sayesinde ulaşır.

Fitzpiers, Grace ile konuşmasında onun bulunduğu yerden ve doğadan küçümseyerek bahsetse de aslında insanın doğadan başka bir şeyinin olmadığını ve tek muhatabının doğa olduğunu ifade eder; “Sevgilim, ne oldu? Baban suratının asıldığını ve beni kıskandığını söyledi. Ve ben bunun ne olduğunu bilmiyorum. Ha ha ha, sanki bu münzevi yerde doğadan başka sana rakip çıkacak bir şey varmış gibi... Biz daha iyi biliriz”⁹⁹ İnsan doğanın bir parçasıdır ve kendisini çevreleyen doğadan başka bir alanı yoktur. Her ne kadar doğadan alaycı bir biçimde bahsetse de onu sevgiliyle karşılaştırması onun gözünde aksini iddia ediyormuş gibi görünse de doğanın büyüklüğünün bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Her insanın doğuştan gelen, içinde yetiştiği kültürden beslenen kendine özgü nitelikleri vardır. Özünde doğa ile uyumlu bu nitelikleri ondan bağımsız olarak düşünmek, doğal olanı doğal olmayan ile değiştirmek mümkün değildir. Doğal olanın dışına çıkma çabası hep hüsrana uğramıştır. Yazar, Grace’in içinde bulunduğu durumu şu sözlerle anlatır:

“Sonbaharın kardeşi gibi gözükiyor, onun gibi kokuyordu. Yüzü buğday renginde yanmıştı. Gözleri peygamber çiçeği gibi maviydi. Gömleğinin kolları ve dizlikleri meyve lekesi olmuş, elleri tatlı elma suyuyla yapış yapış bir hal almış, şapkası elma çekirdekleriyle dolmuştu ve her yerinden, mevsim dönüşüyle meyve

⁹⁸ Hardy, 180-81.

⁹⁹ Hardy, 261.

bahçelerinde doğup büyümüş insanlar için tarifi olmaz bir haz veren elma atmosferi fişkıyordu. Grace'in kalbi, boşluğa salıverilmiş bir dal gibi üzüntülerinden kurtuldu. Hisleri aniden geri döndüğü süssüz doğada coştı. Eşinin mesleği yüzünden kibar olması gerektiği bilinci, modern okullarda öğrendiği parlak yapmacıklık üzerinden gitmişti ve o yine gizli duygularıyla kaba köylü kızı olmuştu."¹⁰⁰

Grace ve Giles'in en baştan itibaren bir araya gelememe sebebi birbirleriyle uyumsuz olmalarına bağlanabilir. Romanın henüz başında Giles'in evindeki parti denemesi aralarındaki uyumsuzluğu ortaya koyar. Her ne kadar çocuklukları birlikte geçse de artık ikisi farklı çevrelerin insanı olmuşlardır;

"Grace'in kibri, Giles'ı hiçbir zaman Marty'nin anladığı gibi anlayamadığını fark ettiğinde biraz olsun kırıldı. Hintock ve dünya üzerindeki tüm kadınlar arasında yalnızca Marty South, Winterborne'un doğa ile arasındaki ilişki seviyesine yaklaşabilmişti. Bu açıdan, kadın ırkı içinde onun tamlayıcısını oluşturmuş, onun diğer yarısı olarak yaşamış kendi düşüncelerini onun düşüncelerine eklemişti."¹⁰¹

Giles'in kadınlarla olan ilişkilerinde uyum derecesi onun doğa ile olan ilişkisi ve uyumu temel alınarak değerlendirilmektedir. Ayrıca doğa, insan için nasıl tamamlayıcı bir unsursa kadının da erkek için o derece tamamlayıcı bir unsur olduğuna değinilmektedir.

Grace'e kıyasla Marty, Giles ile daha uyumlu bir çift görüntüsü vermektedir. Grace eğitim için doğal ortamı değiştirmesinin yanında eş arayışı için de bulunduğu çevrenin dışında bir yer tercih etmiştir;

"Giles ve Marty için, Grace'e tekinsiz hatta doğaüstü gelen sık dalların arasındaki gecenin, kışın, rüzgârın, fırtınanın görüntü ve sesleri, kökleri, devamlılıkları ve yasaları onlar tarafından önceden bilinen basit olaylardı. Birlikte ağaç dikip birlikte ağaç kesmişlerdi. Yıllar yılı, ürünlerle yazılmış gibi muğlak gözüken ama bir araya geldiklerinde bir alfabe oluşturan uzaklardaki işaret ve sembolleri, akıl yoluyla birlikte toplamışlardı. Karanlıkta dalların arasından geçerken onlardan yüzlerine çarpan ışığın geliş şeklinden, ışığın ne tür bir ağaçtan geldiğini anlayabiliyorlardı. Rüzgârın bir dalın arasından gelirken çıkardığı

¹⁰⁰ Hardy, 318.

¹⁰¹ Hardy, 503.

fısıltıdan, çok uzaktan bile olsa bu dalın hangi ağaca ait olduğunu söyleyebiliyorlardı."¹⁰²

Doğaya uyumlu yaşayan doğanın kurallarına göre hareket eden insan nasıl huzurlu bir hayat sürüyorsa kendi doğasına uygun bir eş bulan erkek de o kadar huzurlu bir hayat sürer. Giles ve Marty uyumlu olmalarına karşın bu paragraf okurda onların doğal ortamlarının dışına çıktıklarında risk alacakları izlenimini uyandırır.

Romanda uyumlu ve doğal tercihler yapıldığında olayların akışı ve işlerin yürüyüşü hız kazanırken anlatının tonu da değişiyor. Gerçek yaşamda da herhangi bir engel çıkmadıktan sonra doğa kendi işini kendi halleder. Romanın adı buna işaret etmektedir; "Ağaç işleri, adından da anlaşılacağı üzere, başın fazlaca dikkatini vermeden, sadece ellerin ve kolların ikincil zekâsıyla yürütülebilecek bir işti ve bu işin ehilleri, önlerinde malzemeler, öylece konuşuyorlardı. Bu sebeple burada tekrarlanan hikâyeler, günlükler ve aile ağaçları, ayrıntılı cinsten olurdu."¹⁰³ Görüldüğü gibi romanda hikâyenin derinleşmesi ve olayların çözülmesi doğal akışa uygun tercihlerle bağlantılı olarak oluşmaktadır.

Kendi hâline bırakılmaya ve doğal akışını önüne geçildiği bir başka örnek ise Bayan Charmond'un yaşam tarzı ve tercihleri ve bunların yanı sıra evi gösterilebilir. Grace Bayan Charmond'un evine ziyarete gittiğinde;

*"Evin, insanlığa garip gelebilecek durumu, büyümekte olan güçlü sarmaşığın sürekli kesilmesi ve ağaçlarla fundalıkların durmadan budanması sebebiyle bitki örtüsüne karşı bir uyarı oluşturuyordu. İnsan kurumlarının nem geçirmez olduğu, yaşayacak bir yer seçerken insanların tek düşündüğünün fırtınadan korunacak bir sığınak olduğu, evin içinin dikkate alınmadığı zamanlarda yapılan bir binaydı. Ve çukur konumu, eğilimi olan zarafetin modern hayatlara uyumsuzluğuyla gözle görülür bir abide oluşturuyordu."*¹⁰⁴

Bayan Charmond'un evi ve hatta kendisi köyde farklılık yaratıp düzen bozmasının yanında romanda doğal hikâyenin dışında kalarak anlatının tonunu da değiştiriyor.

¹⁰² Hardy, 504.

¹⁰³ Hardy, 41.

¹⁰⁴ Hardy, 90.

Bayan Charmond'ın doğallığı bozarak kendi güzelliği ve çıkarı için başka bir kimsenin doğallığına el koyması doğal olana yapılan en büyük saldırdır. Marty'nin saçlarını berber aracılığı ile satın alması Marty'nin romanın sonunda yazdığı mektupta dile getirilir;

“Melbury meselenin esasını anlatabilecek kadar şey bilmiyordu. Aslında Marty South'un mektubu, kendi ve Bayan Charmond arasındaki özel bir süs eşyasıyla ilgiliydi. Marty, nihayet çalışmasının meyvesini almıştı. Fitzpiers ve Felice arasındaki olay, sevgilisi önünde bir kadın tarafından utandırılan başka bir kadının yaşayabileceği kadar şiddetliydi. Doğruydı: Marty'nin bizzat kendi ağzından konuşarak bu etkiyi bırakmamıştı. Saç bukleleriyle ilgili suçlama, durumundan biraz sıkılan ve yârenini, George Herbert'in da ifade ettiği gibi yavan bir tat' olarak görmeye başlayan Fitzpiers'in mektubu Felice'e şakayla karışık alaycı bir tonla okumasıyla dile getirilmişti. Takma olduğunu bilmeden, o saçları defalarca okşamıştı ve adamın düzgün mizacına karşın, bunu böyle ani öğrenmiş olması, biraz alaycı davranışı da beraberinde getirmişti.”¹⁰⁵

Bayan Charmond'ın sadece köyde bulunan olağan ev tarzlarının dışında görüntü sergileyen evi değil Marty South'un doğal saçlarını kendi saçıymış gibi kullanması da doğaya ve doğala karşı farklı bir tahrip biçimi olarak değerlendirilebilir.

İnsanların içinde yaşadığı çevresiyle ve doğasıyla var olduğu gerçeği romanda görülmektedir. Bay South'ın hasta yatağındayken doğa ile tek bağlantısı olan ağacın kesilmesi hayatla olan bağlarının kesilmesine ve dolayısıyla ölmesine neden olur;

“Yaşlı adam bakmaya alışkın olduğu dallı sütunun yerinde boş gökyüzü parçasını görür görmez tek kelime etmeden ayağa fırladı. Gözleri, beyazları gözükene kadar yuvalarından çıktı. Sonra mavimsi bir beyazlık her yanını kapladı ve o da geri oturdu. Tüm sistemi şaşkınlıktan durmuş gibiydi. Diğerleriyle deneylerinin sonucuyla yıldırım çarpmışa dönmüş, ellerinden geleni yapmışlardı. Hiçbir şeyin faydası yok gibi gözüküyordu. Giles ile Fitzpiers gelip gittiler ama bu boşunaydı. Gün boyu hayatta kalabilmiş olsa da o akşam güneş batarken yaşlı adam ölmüştü.”¹⁰⁶

¹⁰⁵ Hardy, 497.

¹⁰⁶ Hardy, 159-60.

İnsanın doğasında var olan alışagelmış düzenin bozulması burada sadece bir insanın hayatına zarar veriyormuş gibi görünsede bu bozulma devam ettiği sürece insanlığın ve doğanın sonunu getirecektir.

3.2. KADIN ERKEK KARŞITLIĞI

Baskıcı ve dualist eril anlayış, ikili karşıtlıklar ve ikilikler noktasında hem erkek hem de doğa algısında uygulanmaktadır. Dişil taraf kadın, doğa, maneviyat, maddi ve özeli içerirken, eril taraf erkek, kültür, maddi olmayan ve soyut olanı içerir. Bu ikili kutuplaşma yoluyla, McAndrew'un iddia ettiği gibi, "doğa ve kadınlar başkaları olarak nesnelleştirildiği için çevrenin tahribi ve kadınların ezilmesi kolaydır".¹⁰⁷ Doğa ve insan, kadın ve erkek bir bütünün parçaları olarak değil de birbirlerinin karşıtı olarak görüldüğünde birinin diğerine hükmetme çabası ve bu çabanın doğuracağı tahribat kaçınılmaz olur.

Çılgın Kalabalıktan Uzak romanında insanın doğaya olan hâkimiyet mücadelesi erkeğin kadına hâkim olma çabası ile benzerlik göstermektedir. Vera L. Norwood bu konuyu şöyle açıklar; "Doğanın veya vahşi doğanın korunması, erkeklerin öncü rollerini sürdürebilecekleri ve kendi kendine yeterli statülerini geliştirebilecekleri ve medeni insan olarak rollerini güçlendirebilecekleri, evcilleştirilmemiş bir çevreye duyulan ihtiyaçla rasyonalize edildi."¹⁰⁸ Evcilleştirilmiş bir çevrede kadın ve erkek arasında güç farkı ön plana çıkmaz iken doğada veya vahşi doğada erkek rolünü güçlendirebilmekte ve bu güç ile kadına karşı olan üstünlüğünü daha açık ortaya koyabilmektedir.

Romanda kadını, ötekileştirmen, erkekten uzakta bir yerde konumlandırmanın göstergesi olarak onun ata binmesi için bazı koşulların gerekliliğinden bahsedilir ve normal bir eyerle binemeyeceği vurgusuyla farklı bir eyere vurgu yapılır; "Yaşlı kadın, 'Biraz yulaf getirsek bari,' dedi. 'Kepek kalmadı da.' 'Olur, teyzeciğim. Ortalık ağarır ağarmaz ben ata atladığım gibi giderim.' 'Yalnız kadının binebileceği eyerimiz yok.'"¹⁰⁹

¹⁰⁷ Donald A. McAndrew, "Ecofeminism and the Teaching of Literacy", *College Composition and Communication* 47, sy 3 (Ekim 1996): 369, <https://doi.org/10.2307/358294>.

¹⁰⁸ Vera L. Norwood, "Heroines of Nature: Four Women Respond to the American Landscape", *Environmental Review* 8, sy 1 (01 Mart 1984): 324, <https://doi.org/10.2307/3984520>.

¹⁰⁹ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 29.

Burada her nesnenin öncelikle erkeğin ihtiyaçlarına göre tasarlandığı, kadının ihtiyaçlarının ötelendiği ima ediliyormuş gibi görünür. Kadın ata binebilmek için atın eyerini değiştirmek ve kendisine uygun bir eyer bulmak zorunda kalır.

Kadın sadece erkeğin içindeki veya yanındaki boşluğu doldurmaya yarayan bir nesne olarak görüldüğü romanda şu sözlerle anlatılır: “Gabriel epeydir, içinde gitgide büyüyen bir boşluğu dolduracak özellikte birinin yokluğunu duymakta olduğundan; şu anda durduğu yerde hayalinin at oynatması için en geniş alanı sağladığından, genç kadının çok güzel olduğuna karar verdi.”¹¹⁰ Erkek, her ne kadar kadın üzerinde güç ve konum itibarıyla üstünlük arayışında olsa da birbirini tamamlayan iki varlık olarak birinin diğerine muhtaç olduğu ve birinin diğeri olmadan eksik kaldığı gerçeğini içgüdüsel olarak gerek söz ile gerek davranış olarak gösterir.

Kadının ata binmesi onun ikincil bir rol üstlendiğini ve bu şekliyle kadının normalde sadece tek role ve kılığa hapsedilmeye çalışıldığını gösterir. Romanda kadının ata binme sahnesi şöyle ifade edilir: “Birinci kılığında olmayan kız bir an için, bütün insan soyunun başka bir yerde olduğuna güven getirmek istercesine çevresine bakındı; sonra, çevik ve ustaca, sırtüstü atın üzerine uzanıverdi; başı hayvanın kuyruğunda, ayakları omzunda, gözleri de havadaydı.”¹¹¹ Burada kız ata binerek birinci kılık toplumunun sınırlarını aşarak erkeklere mal edilmiş bir eyleme yöneldiği için yadırganır.

Kız başarılı bir şekilde ata binme eylemini yerine getirirken kendisinden beklenmediğini anladığımız bazı hareketleri de başarılı bir şekilde yapıyor. Ancak sanki kadın olmak bir eksiklikmiş gibi ‘bir gören olmasın’ vurgusu dikkatten kaçmaz; “Kız bükülüp bırakılıveren taze bir dal gibi yaylanarak gene dik oturdu. Bir gören olmadığından emin olunca kadınlara yakıştırılmamakla birlikte altındaki eyerin gerektirdiği biçimde oturup atını tırıs sürerek Tewnell Değirmeni yönünde gözden yitti.”¹¹² Kız, toplumsal baskının kendisini sınırlandığı birinci kılığının dışına çıktığının farkında olduğundan bunun doğuracağı sonuçların bilincinde olarak eylemini kontrollü ve olabildiğince gizli olarak sürdürür.

¹¹⁰ Hardy, 30.

¹¹¹ Hardy, 31.

¹¹² Hardy, 32.

Kadının kendi tercih hakları yok sayılarak ‘istenilebilecek bir varlık’ olarak adlandırılması ve Gabriel’in onun kolunu tamamen açık olarak görme arzusu kadının erkek gözündeki konumunu göstermesi bakımından yeterlidir;

“Kız, bir elinde tuttuğu kova dizlerine vura vura geldi. Sol eli denge sağlamak amacıyla yana doğru açılmıştı. Kolun çıplak kalan yeri Gabriel’in, ‘Keşke bu iş yazın olsaydı; kollarının bütünü çıplak olurdu,’ diye düşünmesine yetti. Kızın üzerinden, yürüyüşünden neşe taşıyordu şimdi. Bu haliyle kız, istenebilecek bir varlık olduğunun hiç su götürmediğini belirtir gibiydi.”¹¹³

Bir kızın erkek tarafından istenebilecek bir varlık olarak ifade edilmesi isteme, tercih etme ve seçme yetkisinin direk erkeğe tanımlanmış bir yeti olarak gösterilmesi anlamına gelir. Bu bağlamda kadın hiç bir fikri, düşüncesi ve tercih hakkı olmayan sadece seçilen, tercih edilen bir nesne konumuna indirgenir.

İnsan karşısında doğanın çaresiz ve korumasız kalmasına benzer bir şekilde kadın da erkek karşısında savunmasızdır. Kevin Hutchings’in “ ‘tecavüz’ sözcüğü on sekizinci yüzyıldan beri yalnızca cinsel tacizi değil, aynı zamanda insanların çevresel yağma ve yıkım eylemlerini tanımlamak için de kullanılmaktadır”¹¹⁴ tanımlaması kadın ve doğa arasındaki maruz bırakıldıkları olumsuz yaklaşımların bir birine benzer olduğunu gösterir. İnsanın var oluşundan bu yana doğa üzerindeki yıkım ve tahrip etme eylemini ifade eden tecavüz sözcüğü, erkeğin kadın üzerinde uyguladığı baskı ile eşdeğerlik gösterir.

Bilinç dâhilinde kadına hiçbir üstünlük hakkı vermeyen bakış açısı, “Kadınlarda, rakip cinsin kaldırabileceği tek üstünlük, ancak bilinçdışı bir üstünlük olabilirdi”¹¹⁵ cümlesinden anlaşılır. Kadının maddi ve fiziksel ortamda erkeğe karşı üstünlük kurması şöyle dursun ona kendini ifade edecek alan bile bırakmayan bu söylem erkeğin, kadının doğasını tahrip edişinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

¹¹³ Hardy, 32.

¹¹⁴ Kevin Hutchings, “Ecocriticism in British Romantic Studies”, *Literature Compass* 4, sy 1 (Ocak 2007): 185, <https://doi.org/10.1111/j.1741-4113.2006.00417.x>.

¹¹⁵ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 41.

Romanda kadının talibinin çok olması teyzesi tarafından ‘talep gören bir nesne’ edasıyla dile getirilir:

“Mrs. Hurst ateşi gereksiz yere eşeleyerek, ‘Dur bakayım,’ dedi. ‘Evet - Tanrı bilir ya, sürüyle genç var peşinde. Öyle ya, Mr. Oak, bizim kız alımlı olduğu kadar okumuştur da. Biliyor musun, bir keresinde mürebbiye olacaktı ya, çok kendi başına buyruk diye olmadı. Peşinden koşan gençler buralara hiç gelmezler gerçi. Gene de, Tanrı bilir ya, on, on ikiyi bulur sayıları. Olacak elbet - kadın değil mi?’”¹¹⁶

Toplum tarafından kadının erkeğin gözünde bir nesne olarak görülmesi gerçeği o kadar benimsenmiş ve doğal kabul edilmiş ki romanda eylemler sanki bu söyleme hizmet ediyormuş gibi görünür.

Bathsheba, toplumsal baskı altında kalıplaşmış kadın algısına isyan ederek ne kadar karşı duracağını bilmeden tepkisini koyar;

“Kız içtenlikle, gene de kendi yarattığı durumun gülünçlüğüne yarı kavrayarak, ‘Size demek istediğim şuydu,’ dedi. ‘Teyzemin söylediği on, on iki genç söyle dursun, daha hiç kimsenin sevgilisi değilim ben. Gerçi günün birinde, hiç çıkar yolu yok, olacak bu iş, ama bir adamın o biçimde malı yerine konmaktan öğrenirim ben! Siz ne diyorsunuz, sizi istemiş olsaydım böyle peşinizden koşar mıydım hiç? En yakışksız, yüzsüz bir davranış olurdu. Ne var ki, size verilen yanlış bir bilgiyi düzeltmekte hiçbir zarar görmedim.’”¹¹⁷

Bathsheba’nın bu tepkisinin toplumda kökleşmiş olan kadın algısını değiştirebilecek bir karşılığı olmasa da yine de o, tepkisini gösterir.

Bathsheba toplumun dayatmalarına bir yere kadar karşı çıkabileceğini evlenmeye değil sadece kocaya hayır diyerek ifade ediyor; “ ‘Elbet onu göreceksin, yani beni.’ ‘Ama ben... Düğün yapıp gelin olmaya razıyım ya... koca almadan gelin olunabilse! Kız kısmı tek başına gelin olamayacağına göre ben de evlenmeyeceğim... şimdilerde, demek istiyorum.’”¹¹⁸ Toplumsal yapının dayattığı onu sınırlayan tabulara karşı olsa da yapabileceği pek bir şeyinin olmadığını farkındaymış gibi görünür.

¹¹⁶ Hardy, 45.

¹¹⁷ Hardy, 47.

¹¹⁸ Hardy, 49.

Piyano çalmak eğitilmiş olmanın göstergesi ve bir üst sınıfa adım atmak olarak görüldüğünden bu noktaya dikkat çekmek için yazar şu cümlelere yer verir: “‘Piyano çalmasını da biliyormuş, dediklerine göre. Hem öyle ustalıkla çalıyormuş ki, kilise ilahileri bile en oynak, en çapkın ezgiler kadar tatlı geliyormuş adamın kulağına!’”¹¹⁹ Buradaki cinsel çağrışım uyandıran ifadeler erkeğin kadına bakışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Kadını bir nesne gibi gören ve erkeklerin hedefine koyan yaklaşım, Bathsheba’yı cinsel kimliğini ön plana çıkararak erkeklerin ulaşmaya çalıştığı bir maddi varlık gibi sergiler;

*“Uzun boylu bir erkekle tartıştığı sıralarda, başını biraz meydan okurcasına kaldırdığı zaman, aralık dudaklarından görünen kusursuz dişlerinin çizgisinde, o kıpkırmızı ağzının keskin uçlarında öyle bir anlatım beliriyordu ki, insan bu ufacık, incecik, kıvrak kızda baş döndürücü cinsel serüvenlere yetecek kadar hammadde ve bu tür serüvenlere atılabilecek kadar cüret olduğunu seziyordu.”*¹²⁰

Kadının bu şekilde aktarılması ve erkeğin hedefi haline getirilmesi erkekte onu isteme cüretini ve cesaretini doğurur;

*“‘Dünyada her şeyden çok, karım olmanızı istiyorum.’ Kız kekeleyerek, ‘Mr. Boldwood, size karşı çok saygım olmakla birlikte... Bu önerinizi... kabul etme mi haklı gösterecek bir... yakınlık duyduğumu sanmıyorum size karşı,’ diye konuştu. Ağırbaşlılığa, ağırbaşlılıkla verilen karşılık, Boldwood’un şu dakikaya kadar kapalı tuttuğu duygu setlerini açmış gibiydi. Adam alçak sesle, ‘Sizsiz yaşamak bana yük geliyor!’ diye inledi. ‘Sizi istiyorum; size durmadan, seviyorum, diyebilmeme izin vermenizi istiyorum.’”*¹²¹

Kadına sahip olmak için kullanılan dil öyle bir hal alır ki onu tamamen sahip olunan mal, kazanılan mal sınıfına kadar düşürür. “Kadınlar genel olarak yaşamları boyunca çeşitli şekillerde sömürülmektedir. Uygar dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, cinsel ve fiziksel tacizle sınırlı değildir, kadınlar iş piyasasında ilerleme potansiyellerini kilitleyerek

¹¹⁹ Hardy, 64.

¹²⁰ Hardy, 121.

¹²¹ Hardy, 167.

sömürülme eğilimindedir.”¹²² Kadının fiziksel olarak zayıflığı ve materyal dünyada tek başına ayakta duramayacağı anlayışı onu erkek egemenliğini kabul etmeye zorlar;

“Adam öfkeyle, ‘Troy benim hazineme el uzatmadan edemez miydi sanki?’ diye söylendi. ‘Ben ona kötülük etmeyi aklımın ucundan geçirmekten o neden zorla üstünüze düştü? O sizin peşinize düşmeden önce siz benimle evlenmeye gönüllüydünüz. Bir daha evlenme sözü ettiğimde yanıtınız evet olacaktı. Yadsıyabilir misiniz bunu; soruyorum size; yadsıyabilir misiniz?’”¹²³

Erkek egemen yapı sadece sahip olduğu veya olacağı kadın üzerinde değil, diğer tüm kaşı cinsler üzerinde de kendinde söz söyleme hakkı görür ve hatta söz söyleme hakkını para karşılığında almaya cüret eder; “‘Alın elinize çantanızı, hemen şimdi, bu gece dönüp Weatherbury’den ayrılırsanız size elli altın veririm. Fanny’nin nerde oturduğunu söylerseniz, ona da elli altın veririm, düğün hazırlığı için. Evlendiğiniz gün de onun adına beş yüz altın yatırırım.”¹²⁴ Paranın ve erkek olmanın kendine verdiği gücü kullanarak kadını istediği biçimde yönlendirebileceğine inanıyormuş gibi tavırlar sergiler. Aslında bu, karşısındakini hiçe saydığının bir göstergesidir.

Kadınların yatış ve kalkış saatlerinin erkeklerin izni ve onayı dâhilinde olması erkelerin onlar ne kadar değersiz gördüğünün bir ifşası olarak değerlendirilebilir; “Troy, ‘Laf!’ diye dudak büktü ve aklına birden, parlak bir şey gelmişçesine, ‘Arkadaşlar!’ diye sesini yükseltti. ‘Kadın kısmını evlerine gönderelim! Tavukların yatma zamanıdır. Sonra biz horozlar kendi aramızda vur patlasın, çal oynasın, eğleniriz! İçinizden ödlelik eden çıkarsa, bu kış kendine başka kapıda iş arar, artık!’”¹²⁵ Bu zihniyetin küstahlıkta sınır tanımayan cümlelerinden sadece insanın değil tüm canlıların dişilerinin de değersiz görüldüğü anlaşılır.

Doğanın insan tarafından nesneleştirilerek her türlü sömürünün hedefi olarak görülmesinin bir benzeri de kadının erkek tarafından nesneleştirilmesidir. Carolyn Merchant bu durumun ortaya çıkardığı; “kapitalist toplumlarda kadınların ekonomik üretici rollerinin kaybını ve kadınların, doğayla birlikte erkeklerin sömürü ve istismar

¹²² Yang Liu, Muhammad Khalid Anser, ve Khalid Zaman, “Ecofeminism and Natural Resource Management: Justice Delayed, Justice Denied”, *Sustainability* 13, sy 13 (30 Haziran 2021): 2, <https://doi.org/10.3390/su13137319>.

¹²³ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 270.

¹²⁴ Hardy, 300.

¹²⁵ Hardy, 317.

kaynakları olduğu anlayışını”¹²⁶ eleştirir. Erkek egemenliğindeki bir dünyada kadın için yaşam alanı sınırlandırılmıştır. Erkek tarafından ötekileştirilen kadın kendi yalnızlığına sığınmak zorunda kalır.

Bu kadar baskının altında kadın dört duvar arasını kendisi için bir ‘huzur barınağı’ olarak görür; “Saat altıya yaklaşıyor ve bu yorgun kadının gözünde bir huzur barınağı olan yapıda kıpırtılar duyulabiliyordu.”¹²⁷ Dört duvar, kadını zihniyeti bozuk erkek egemen yapıdan koruyan bir kalkan olarak anlatılır.

Bathsheba, kadınca bir isyanın sonucu olarak kaybetmişliğin verdiği acıyla kendini şu şekilde ifade eder:

*“Kafese kapatılmış bir dişi kaplan gibi, tutsaklığa başkaldırarak çırpınıyordu. Ruhu tepeden tırnağa ayağa kalkıp silahlanmış, kanı alev alev yüzüne vurmıştu. Troy’la tanışmadan önce, Bathsheba kadınlığıyla gurur duyardı. Dudaklarına hiçbir erkek dudağının değmemiş, beline hiçbir erkek kolunun dolanmamış olduğunu bilmek, ona pek göğüs kabartıcı, pek şanlı bir şey gibi gelirdi.”*¹²⁸

Kadına sağlığında verilmeyen değer ve önem ölümünde de verilmez. Jan Coggan’ın, tabutu kiliseye götürmek yerine oturup içki içmesi belkide kadına gösterilmeyen saygının en üst noktasıdır. Fanny’nin tabutunu kiliye taşıyan Joseph Poorgrass’a Jan Coggan’ın, “‘Kızcağız ölmüş bir kez, diriltemezsin ya! Bari şöyle rahat otur da bizimle bir tek daha parlat.’ ‘Eh, madem bu kadar üstünde duruyorsunuz hatırınız için ufacık bir yudum daha alırım, çocuklar. Yalnız topu topu birkaç dakika daha kalırım, çünkü durum ortada’”¹²⁹ şeklindeki sözleri kadını hiçe sayan bu acımasız zihniyetin en açık göstergelerindendir.

Fanny ilk başta isyanın sembolü olur. Bulunduğu çevreye, doğal çevresine, ilk karşı çıkan, isyan ederek oradan ayrılan kişi olur. Ancak her doğal olana karşı çıkan gibi onun da sonu iyi olmaz; “Artık ölmüş bulunan kaçak kızı içeri taşıdılar. Tabutu Bathsheba’nın dediği gibi, sofanın yanındaki küçük oturma odasının ortasına, iki sıra üzerine

¹²⁶ Carolyn Merchant, “Ecofeminism and Feminist Theory”, içinde *Reweaving the World: The Emergence of Ecofeminism*, ed. Irene Diamond ve Gloria Feman Orenstein (San Francisco: Sierra Club Books, 1990), xxi.

¹²⁷ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 349.

¹²⁸ Hardy, 356.

¹²⁹ Hardy, 368.

koydular.”¹³⁰ Burada kadının sadece iki seçeneği varmış gibi görünür: Ya kendini her türden erkek istifadesine sunmak ya da kendini sonunda ölümün beklediği bir yola girmek.

Bathsheba’da doğal olana karşı çıkmanın farklı yollarını düşünür. En sonunda bulunduğu ortamda mücadele etmenin doğru olacağı kanısına varır;

*“Yok, kararımı değiştirdim, Yalnızca kendi kendilerine saygı duymayan kadınlar kocalarından kaçarlardı. İnsanın kendi evinde, koca dayacağından ölmüş olarak bulunmasından daha kötü olan tek bir durum vardır: O da başkasının evine sığındığı için hayatta kalmasıdır. Bu sabah bunların hepsini enine boyuna düşündüm ve yolumu çizdim. Kocadan kaçmış sığıntı kadınlar herkese ayak bağı, kendi kendine de yük olur, dile düşer. Kısacası evde çektiğinden daha ağır sıkıntılar içinde bunalır; evde aşağılanıp dayak yese, aç kalsa bile...”*¹³¹

Kadını dışarıda bekleyen hayat evindekinden daha iç açıcı görünmez. İki kötünden daha az kötü olanı seçmek zorunda bırakılır. Bu yapının karşısında eğilmekten, sömürülmekten başka bir seçeneğinin olmadığı anlaşılır.

Yuvaya Dönüş romanında kadın ve doğa her zaman hükmetme ve sahip olma güdüsünün hedefi olmuştur. Janis Birkeland’ın ifadesiyle “kadınlar tarihsel olarak dünyaya veya doğaya daha yakın görülmesiyle egemenlik ve sömürüye dayalı karmaşık bir ahlakın”¹³² yolunu açmıştır.

Eustacia bu fundalıkların olduğu küçük kırsal çevrenin yerlisi olmamaya direnen kadın olarak burada tek başına geziyor olmasının sorgulanmasını dikkate almaz. Bu dar çevreden kurtulmak için evlilik dâhil her yolu dener. Ancak mahkûmiyetinin ve isyanının devam ettiğini romanda şu sözlerle anlatılır:

“Bu saatte tek başına fundalıkta dolaşmasını kınamalarına aldırdığı da yoktu. Bu davranışıyla, dolaylı da olsa, bir bakıma onları kendinden aşağı gördüğünü belli eder gibiydi. Gerçekten de ondan aşağı düzeydeydiler hepsi. Çünkü her ne kadar

¹³⁰ Hardy, 375.

¹³¹ Hardy, 394.

¹³² Janis Birkeland, “Ecofeminism: Linking Theory and Practice”, içinde *Ecofeminism.*, ed. Greta Gaard (Philadelphia: Temple University Press, 2010), 18-19, <http://www.SLQ.ebib.com.au/patron/FullRecord.aspx?p=585150>.

kocası küçük bir çiftçi ise de, kadının kendisi vaktiyle iyi şeyler yapmayı düşlemiş bir papaz kızıydı."¹³³

Kadının neredeyse tüm haklarının elinden alındığı bir ortamda yanında bir erkek olmadan dolaşıyor olması indirgendiği konumdan kurtulma çabasının bir sembolü olarak kabul edilebilir. Bu betimlemeyle yazar, kadının bitmeyen mücadelesini anlatıyormuş gibi görünür.

Kadının ikincil yaratık olarak savunulacak bir tarafının olmadığını han tabelasındaki sözler gayet iyi açıklar; "Hanın tabelasında, başını kolunun altında taşıyan bir kadın resmi vardı. Bu korkunç resmin altında, han müşterilerince pek iyi bilinen şu iki dize göze çarpıyordu: 'Avrat ses etmedikçe' Erkek hır çıkarmaz'."¹³⁴ Kadının, erkeğin kendi kötücül yanlarını kapatmaya çalıştığı bir günah keçisine dönüştürülmesi vicdanları yaralayan bir kötülükten başka bir anlam taşımaz. Susturularak kimliği baskılanan kadının beşeri statüsü de elinden alınır.

Eustacia, sınırlarını her ne kadar zorlasa da tutunacak bir umudu olmadığını farkındadır. Arzuladığı hayatı yaşayamayan biri olarak kendisine dayatılanı her ne kadar istemese de yaşamak zorundadır; "Eustacia'nın gücü kısıtlıydı. Bu kısıtlılığın bilinci ise onun gelişmesini etkilemişti. Egdon onun 'öbür dünya'sıydı. Orayla hiçbir zaman bağdaşamamış, fundalığın koşullarına ayak uyduramamıştı; uyduracağı da yoktu."¹³⁵ Bu ona zorla dayatılan yaşamın bir iflasıymış gibi görünür. Fiziksel olarak bir parçasıymış gibi görünse de içinde bulunduğu çevreden kopuk bir görüntü sergiler.

Kişi bulunduğu çevreyle uyumsuzluk sorunu yaşadığında ve sonuç olarak ona başkaldırdığında doğal denge bozulur; huzursuzluk, isyan ve olumsuzluklar baş gösterir. Eustacia için de anlatıda bu durum şu sözlerle anlatılır:

"Böyle bir kadının Egdon Fundalığı'nda işi neydi, neden orda oturuyordu? Doğma büyüme Budmouth'luydu o. Budmouth, o çağların, deniz kıyısındaki en gözde yazlık yerlerinden biriydi. Babası orada üslenmiş askeri bir alayın bando şefiydi; doğuştan müzisyen bir adamdı. Evlendiği kadına -Eustacia'nın annesine-yolculuğu sırasında rastlamıştı. Genç kız iyi bir ailedendi, kaptan olan babasıyla

¹³³ Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 38.

¹³⁴ Hardy, 49.

¹³⁵ Hardy, 78.

birlikte yolculuk ediyordu. Bu evlilik yaşlı adamın kız için beslediği dileklerine pek de uygun bir evlilik olmamıştı.”¹³⁶

Bu sözlerden Eustacia’nın annesinin de onunki gibi mutsuz bir evlilik hayatının olduğu anlaşılır. Erkek egemen yapının onlara dayattığı kadere razı olmaktan başka çareleri yokmuş gibi görünen kadınların çilekeş yaşamları kısır bir döngü içinde sürüp gider. Radkau’nun da belirttiği gibi; “Yeryüzüne yansıtılan anne imgesinin mutlaka sömürüye ve şiddete karşı korunması gerekmez; anneler çoğunlukla da karşılığında bir şey sunulması gerektiği hissi olmadan, sık sık istismar edilirler.”¹³⁷ Bir kadının veya bir annenin korunmaya gerek duymadan, kaderine razı gelerek erkek egemen toplum tarafından sömürülmesi çok sık görülen ve doğal kabul edilen bir durumdur.

Erkek egemenliğindeki toplumun kadın üzerindeki doğal olduğu kabul gören sömürüsüne karşı Eustacia mücadelesi bütün kadınların adına sürdürdüğü mücadeledir. Bir sonuç alamayacağını bilse de Eustacia’nın çıkış yolu arayışı ve mücadelesi hiç bitmez; huzursuzluk ve mutsuzluk kendisine ve çevresindekilere adeta musallat olur;

“‘Evet, evet! Benim en küçük bir payım yok olanlarda... Hiç bir payım yok! Sen gönül eğlendiriyorsun benimle, başka bir şey değil. Önemsemiyorsun beni. Ah! Ben -Eustacia Vye- ne biçim bir kadını ki hâlâ seni düşünüyorum!’ Sustu. Üzgünlük dolu bir sessizliğe gömüldü. Sonra: ‘Evet.’ dedi. ‘Üstelik nasıl da alay etmişim seninle benim peşime takılmaya cesaret ettiğin için! Ama, o zamandan beri iyi acı çektiirdin bana doğrusu.’. ‘Söylediklerin doğru. Senden daha iyisini bulduğuma inanıncaya kadar, yeterince zalim davrandın bana karşı. Bunları öğrenmek gerçekten pek hoş oldu benim için, Eustacia!’”¹³⁸

Kadın olsun erkek olsun başka birinin duygularını ve umutlarını hiçe sayarak hazırlanmış hiçbir plan, iyiye, güzele, doğruya ulaşmaz. Bir birlerinden intikam almak için olası her fırsatı değerlendirmeye çalışıyormuş gibi görünen bu çift kendi benlik duvarları arasında zindan hayatı sürer.

¹³⁶ Hardy, 79.

¹³⁷ Radkau, *Doğa ve iktidar*, 137.

¹³⁸ Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 99.

Eustacia kendi çıkmazında çabalarken bir kadın olarak sahip olunma, satın alınma ve hükmedilme taleplerine muhatap olmaya devam eder. Kadın olarak sömürü kaçınılmaz hâl alır;

“‘Öyleyse, nedir istediğin, Charley?’ diye sordu. Delikanlı ona bakmadan gene ocağın demir ayaklığını okşuyordu. ‘Bahar Bayramı’nda bana neyi yasak ettiniz, biliyorsunuz, Bayan Eustacia...’ diye mırıldandı. Eustacia, biraz daha kibirli bir tavırla: ‘Evet.’ dedi. ‘Halkada benimle el ele tutuşmak istemiştin, doğru hatırlıyorsam?’, ‘Yarım saat için buna izin verin, istediğinizi yaparım, Bayan Eustacia.’ Eustacia delikanlıya dik dik baktı. Charley kendisinden üç yaş küçüktü. Ama, yaşına göre pek geri kalmış sayılmazdı. Delikanlının ne demek istediğini anladığı halde, anlamamış gibi sordu: ‘Yarım saat neye izin verecektim?’, ‘Elinizi tutmama.’ Kız buna önce karşılık vermedi. Biraz düşündükten sonra: ‘On beş dakika olsun.’ dedi.”¹³⁹

Eustacia, elindeki tek silahı olan kadınlığını kullanma konusunda ihtiyatlı bir görüntü sunar. Değerli kalabilmenin yolu bundan geçiyorsa bu konuda cömert davranışlar sergilemekten uzak durur. Kadınlığı onu erkeklere karşı değerli kılan tek şey olduğundan onlara karşı sergilediği sınırlayıcı yaklaşımlarıyla değerli bir insan olarak yaşayabilme mücadelesi verir.

Doğal akışın aksine davranış sergilendiğinde kadın veya erkek kaybeden tarafta yer alır. Bu yüzden Eustacia, Clym ve Thomas’ın düzenlerini ve huzurlarını kaybetmeleri romanda şu sözlerle anlatılır:

“Ayrıca Wildeve de Thomasin’e karşı büsbütün ilgisiz sayılmazdı. Eustacia, Wildeve’le Bayan Yeobright arasında geçenleri az çok sezinleyebiliyordu: Zavallı Bayan Yeobright, yeğeninin geleceğini sağlama kaygısıyla, Wildeve’in aşkını kamçılar için elinden geleni yapmış, ona Thomasin’in bu yeni aşığından söz etmiş olsa gerekti.”¹⁴⁰

Daha iyi bir yaşam sürmek adına öz benlikleriyle çatışan davranışlar sergilemek onları hayatın yalın gerçeklerinden uzaklaştırarak soru işaretleriyle dolu belirsiz bir hayata sürükler. Aslında kaybeden, geleceğinde derin yaralar açılmış olan bir toplum olur.

¹³⁹ Hardy, 146.

¹⁴⁰ Hardy, 173.

Bayan Yeobright, olayların akışını yanlış yönlendirdiği için kendi sonunu hazırlamış ve kaybedenlerden birisi de kendisi olmuştur;

“Clym gene söyleniyordu: ‘Ama, kapımı bile çalmadı. Ben de ona gitmedim işte. Sonra da kapı dışarı atılmış bir hayvan gibi, kimsesiz, yapayalnız fundalıkta öldü. Ancak iş işten geçtikten sonra yardımına koşabildik. Onu benim gördüğüm gibi görmüş olsaydın, Thomasin... can çekişen zavallı bir kadın, karanlıkta çıplak toprağın üzerine kıvrılıp kalmış... İnlüyordu, kimsecikler yoktu yanında, herkesin onu yüz-üstü bıraktığına inanıyordu.’”¹⁴¹

Kadın olsun erkek olsun zahmetli bir hayat için yaratılan insanın tek başınayken ona direnerek onurlu bir yaşam sürmesi ve bu şekilde bu dünyadan çekip gitmesi onun için güç bir durumdur. İçine doğduğu toplumun tabuları içinde hapis hayatı süren bu kadın toplumun duyarsızlığı ve merhametsizliği karşısında onlardan yardım dilemeyerek onurlu bir ölümü tercih eder. Aslında onunlar birlikte ölen, insanlık olur.

Sevdiği iki kadını en acılı şekilde kaybeden Clym, bunu şu sözlerle dile getirir: “Clym: ‘Bu yıl öldürdüğüm ikinci kadın.’ dedi. ‘Annemin ölümünün en büyük nedeni bendim. Eustacia’nın ölümünün ise tek nedeni benim.’”¹⁴² Yazar, bu betimlemede Clym’in ağzından merhamet yoksunu bir erkeğin itirafını dile getirir. Onun bu gecikmiş itirafı kendi vicdanını rahatlatma çabasından başka bir şey değildir. Kaybolanın ardından gözyaşı dökmek hayattayken ona saygı duymak ve özveride bulunmaktan daha kolay görünür. Clym’in samimiymiş gibi görünen bu davranışı acımasızlığına bir kılıf olarakta görülebilir.

Kadının doğurma yetisi ve erkeği koruyan kollayan yapısı onun doğa ile benzerliğinin bir alameti olarakta değerlendirilebilir. Bob Pease, kadın, erkek ve doğa ilişkisini şu sözlerle ifade eder: “Kadınların doğayla ilişkisi hakkında, özellikle de ‘doğa ana’ ve ‘toprak ana’ gibi doğayı dişil bir şeye dönüştürmekle ilgili olarak hatırı sayılır yazılar yazıldı. Bu nedenle, erkek ve doğa meselesini ele almak için kadının doğa ile ilişkisini ekofeminizm merceğinden yeniden ele almak gerekir.”¹⁴³ En sonunda Clym,

¹⁴¹ Hardy, 360-61.

¹⁴² Hardy, 438.

¹⁴³ Bob Pease, “Recreating Men’s Relationship with Nature: Toward a Profeminist Environmentalism”, *Men and Masculinities* 22, sy 1 (Nisan 2019): 116, <https://doi.org/10.1177/1097184X18805566>.

kadının doğuran ve üreten, koruyan ve kollayan bir ana olduğu gerçeğini okura şu sözlerle aktarır:

“Clym bugünkü vaazın da şöyle diyordu: ‘Kral onu karşılamak üzere ayağa kalktı, onu selamladıktan sonra tahtına oturdu. Annesi için bir taht hazırlanmasını emretti. Annesini sağına oturttu. Sonra annesi: ‘Senden bir ricam var.’ dedi. ‘Bana hiç ‘hayır’ deme.’ Kral: ‘Emredersin, anne.’ dedi. ‘Sana hiç ‘hayır’ demeyeceğim.’ Clym Yeobright sonunda yolunu bulmuştu.’”¹⁴⁴

Vaazlarında anne ve anneye saygı konuları üzerinde duran Clym, annesine karşı yaptığı hatanın neden olduğu vicdan azabı ile hikâyelerini anlatmaktadır. Annesinin sağlığında ona karşı gösteremediği saygıyı annesi öldükten sonra vaazlarında ele aldığı anne konusu ile dile getirir.

Ağaç İşçileri romanında kadınların doğa ile ilişkilendirilmesi ile ilgili olarak Viktorya Davion farklı bir bakış açısı sunar; “kadınlar doğa, maddi, duygusal ve belirli olan ile ilişkilendirilirken, erkekler kültür, maddi olmayan, rasyonel ve soyut ile ilişkilendirilmiştir.”¹⁴⁵ Bu sözlerden onun, kadınların alınan, sahip olunan ve hükmedilen bir meta olarak görüldüğü sonucuna ulaşılabilir.

Söz konusu romanda berberin, Marty’nin saçını satın alabilmek için tüm maddi gücünü kullanarak onu ikna etme çabası erkeğin kadına yönelik bakışını gösterir. Onun, Marty’ye yaptığı cömert teklif hiç beklemediği red cevabıyla karşılık bulur. Paranın her kapıyı açabileceğine inanan bu yozlaşmış zihniyetin küstah tutumu ve aşağılayıcı yaklaşımı karşısında yaşadığı hayal kırıklığını yazar şu sözlerle anlatır:

“Berber çubuk yapan Marty’ye: ‘Bu çubukları yapmak için ne kadar alıyorsun? Diye sordu. Marty: ‘On sekiz bin peni’ dedi gönülsüzce. ‘Peki, bir günde kaç tane yapabilirsin?’, ‘Bir gün ve bir gecenin yarısında üç deste bitirebiliyorum bu da bin beş yüz kadar ediyor.’ ‘Yirmi üç peni.’ Ziyaretçisi durakladı. ‘Peki, bak.’ diye, o anki kaynaklarının muhtemel tutarını ve kızın sevimli şeylere duyduğu aşkı hesaplamaya çalıştığı ses tonundan kalıntılarla devam etti. ‘İşte bir altın para ve neredeyse yeni.’ başparmağıyla diğer parmağının arasında tuttu. ‘Şu kaba erkek

¹⁴⁴ Hardy, *Yuva Dönüş*, 470.

¹⁴⁵ Victoria Davion, “Is Ecofemenism Feminist”, içinde *Ecological Feminism*, ed. Karen Warren ve Barbara Wells-Howe, Environmental philosophies series (London ; New York: Routledge, 1994), 9.

işini bir buçuk hafta yaptığın takdirde kazanacağın kadar ve bu, sadece sende çok fazla olan bir şeyi kırpmak karşılığında senindir.’ Kızın göğsü hafifçe kımlıladı. ‘Hanımefendi bunu, neden saçına değer vermeyen bir başka kıza göndermiyor?’ diye haykırdı. ‘Niyesi basit, çünkü senin saçın onunkiyle tamamen aynı tonda ve bu ton, boyayarak elde edebileceğin türde değil. Ama Sherton’dan buraya tüm o yolu bu sebeple gelmişken, beni reddetmeyeceksin öyle, değil mi?’, ‘Satmayacağımı söyledim - ne size ne de bir başkasına.’”¹⁴⁶

Yoksulluk içerisinde yaşam mücadelesi veren bir kadının anlatıldığı bu bölümde parasının gücüne rağmen erkek egemen yapının onurlu bir duruş karşısında yaşadığı acizlik ima edilir. Ancak karnını doyurabilecek kadar bir ücret karşılığında ağaç çubuklar desteleyen köylü kızı Marty üzerinden yazar, kadının para karşılığında satın alınabilecek bir nesne olmadığını ima ediyormuş gibi görünür.

İnsan bazen kendi yaşam standartlarını iyileştirmek adına hiç de ahlaki olmayan vasıtalarla başvurabilir. Kadın ve erkeğe özgü araçlar, zamana ve koşullara göre birbirinden farklılık gösterebilir. Sosyal statüleri ve onlara biçilen rollerin bir sonucu olarak kadınlar için evlilik sıkça başvurulmuş bir araç gibi görünür. Bu sayede erkeğin mal varlığından ve statüsünden faydalanarak kendilerine daha iyi bir yaşam kurma imkânı bulabilirler. İyi bir eğitim almakta bu amaca hizmet eden bir basamak olarak görülebilir; “Melbury: ‘Fakat kızımı çok iyi, uzun süredir ve buralardaki kız çocuklarının çok daha yukarı seviyesinde eğittiğimden, onu Giles’ın bulunduğu statüden birine vermek, onu harcamak olur.’”¹⁴⁷ Melbury kızının olası Giles ile birlikteliğinde kızını harcamaktan korktuğunu ifade eder. Harcamak kelimesi bir babanın kendi öz evladı için kullanacağı en son kelime olsa da vicdanı bunu, ona söyler. Kızına çok değer verip onu büyük şehirde eğitime yollaması ancak buna rağmen onun rızasını almadan onu üst sınıftan biriyle evlendirme çabası bir babanın kızına yapabileceği çok büyük bir kötülük olur. Marty’nin maddiyat ve zenginlik karşısındaki yenilgisi romanda duygu yüklü şu sözlerle anlatılır:

“(Marty) Tereddüt ederek takınyaları çıkardı, altındaki çakıl taşlarını tekerleğe vurarak döktü ve numunelik elma ağacının önüne oturdu. Başlığını öyle

¹⁴⁶ Hardy, *Ağaç İşleri*, 18-19.

¹⁴⁷ Hardy, 29.

kurdeleler ve düzeltmelerle ayarlayıp takmıştı ki uzun saçının yokluğunu hissettirmiyordu. Ancak tabii ki Giles, saçının gittiğini görmüştü ve ondan ayrılmasının sebebini de tahmin etmiş olabilirdi. Pek sık olmasa da bu tip satışlar, bu bölgede hiç duyulmamış da değildi. Fakat doğanın süsleri hâlâ etkiliydi - aslında genç adamın iki metre kadar ötesindeydi. Marty'nin sepetinde kahverengi kaplı bir çıkında duruyordu; berberin gizlilik talebi sebebiyle başka ellere bırakmaya cesaret edemediği kestane rengi buklelerin olduğu paket.”¹⁴⁸

Babasının hastalanması nedeniyle onunla beraber yaptığı işi tek başına yapmak zorunda kalan Marty, babasının ölümünden sonra ondan kalan tek evi de kaybetme gerçeği ile karşı karşıya kalır. Saçlarını kendi elleriyle kesip vermek zorunda kalması sembolik olarak Marty'nin kayıplarının ulaşacağı en son noktaymış gibi görünür. Babasından kalan ev başta olmak üzere saçları da dâhil maddi olarak sahip olduğu her şeyi kaybetmesinin onda açtığı derin yara romanda şu sözlerle anlatılır:

“Giles: ‘Evet. Korkarım telaşım onun sağlığıyla ilgili olmaktan çok onun ölümüyle kaybedeceğim evlerle ilgiliymiş gibi gözüküyor. Marty, gelirim yarısı onlara bağlı olduğundan evler için endişeleniyorum ama aynı şekilde baban için de telaşlanıyorum. Ve evlerin yaşam boyu kiralanması, böyle karmaşık duygulara yol açtığından neredeyse yanlış geliyor.’ Marty: ‘Evler babamın ölümünden sonra Bayan Charmond’ın mu olacak?’, “Öyle.” ‘Saçlarıma yârenlik ederler,’ diye düşündü.”¹⁴⁹

Bir erkek olarak baba figürünün ortadan kalkması ile kadının karşılaşabileceği zorluklar Marty'nin yaşadıklarında görülür. Kadının tek başına bir hiç olduğu, erkeğin desteği olmadan herhangi bir sosyal statüye erişemeyeceği ve mevcut kaynaklarının da elinden alınacağı ona toplum tarafından empose edilen bayağı bir gerçek olarak gösterilir. Romanda kadının ancak erkeğin koruması altında hayat bulabileceği ima ediliyormuş gibi görünür. Saçları gibi kadında sadece bir dekorasyon, bir nesne olarak muamele görür.

Giles, Grace'i elde edebilmek için düzenlediği partiden istediği sonucu alamayınca yeni yollar dener ve ona bir at hediye eder. Giles'in ona sahip olabilmek adına maddi gücünü kullanmasını yazar şu şekilde dile getirir:

¹⁴⁸ Hardy, 54.

¹⁴⁹ Hardy, 55.

“Bu olay, Winterborne’un geçen bir ya da iki hafta içindeki düşüncelerinin somut sonucuydu. Akşam partisindeki başarı isteğini elinden geldiği kadar mantıklı bir hâlde kabullenmişti fakat ona, birkaç kızı olan komşu bir rahibe ait olan ve bir bey ya da bir hanımı taşıması veya bir kırbaçla nakliye, tarım gibi garip işleri yapması için sunulmuş olan kısırağı satın almak üzere Sherton Abbas’ta ona kalan bir günde yetecek kadar heyecanı vardı. Bu hoş dört ayaklı Giles’ı, Bay Melbury’nin onu nazik biri olarak gördüğü güzel düşüncelerinde, Grace eşi olursa sunabileceği binicilik olasılığını göstermek suretiyle kendini yeniden tanıtmaya yollarıyla donatmış gibi gözüküyordu.”¹⁵⁰

Melbury’nin kızı Grace’in evlilik yoluyla bir üst sınıfa geçme çabası toplumdaki genel eğilimin bir yansıması olarak görülebilir. Melbury’nin hassasiyetle gösterdiği bu çabayı toplumda bütün ebeveynlerin çocukları için gösterdiği bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra kendi menfaatlerini destekleyen toplumsal eğilimlere ayak uydurmayı başarabilen bekâr gençler de bir üst sınıfa geçebilmek için evliliği gerçek anlamının ve amacının ötesinde bir araç olarak kullanmayı tercih ederler. Söz konusu eğilimi bir fırsat olarak düşünen Giles, maddi olanaklarına eşdeğer güzellikte olan bir kadına sahip olmayı kendinde doğal bir hak olarak görür.

Melbury, kızına daha rahat bir hayat sunabilmek için ilk olarak onun iyi bir eğitim almasına olanak sağlar. Sonrasında ise ikinci bir görev olarak onun yaşam standartlarını ve toplumsal statüsünü yükseltebilecek bir eş adayı bulmanın yollarını arar. Melbury ve Grace yürürken bir adam onlara çıktığında onun, “‘Grace,’ dedi eve varmadan hemen önce, ‘Bu hayatıma mal olsa da, sen iyi biriyle evleneceksin! Bugün yaşadıklarımız bana gösterdi ki bir kadın ne kadar hoş olursa olsun tek başına bir hiçtir. Sen iyi bir şekilde evleneceksin.’”¹⁵¹ şeklindeki sözleri, kızıyla ilgili düşüncelerini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak maddi gücü olan bir erkekle evlilik yapan bir kadının, dışlandığı insani mertebeye tekrardan yükselebildiğine dair genel bir kanı varmış gibi görülür. Buradan sadece evliliğin değil maddi olarak daha güçlü ve üst sınıftan olan bir erkekle yapılan evliliğin kabul gördüğü anlaşılır.

¹⁵⁰ Hardy, 128.

¹⁵¹ Hardy, 133-34.

Erkekler kadınlara bir nesne gibi sahip olma yollarını ararken kadınların da kendilerine efendi arıyor olmaları erkeklerin benlik duvarlarını sağlamlaştırdığı için kibreye kapılmalarına neden olur; “Kızı, babasının evinin kapısına bıraktı. Hafif gölgeler onu sararak evine dönerken Grace’i, ona bağlı olmayan bir adam gibi etkiledi. Onu kendinden daha zeki, daha iyi ve onun akıl yürüncesinin dışında biri olarak görürken, aslında onun dengi, koruyucusu, bildik iyi dostu olmaktan çok efendisi olduğu anlaşıyordu.”¹⁵² Evlilik yoluyla üst sınıfa geçiş yaparak maddi refaha ulaşmanın bazı zorunlulukları vardır. Bunların en başında kadını üst sınıfta tutan evliliğin devamı için kadınlığından ödün vermesi gelir. Bu tür evliliklerde erkek efendi rolüne bürünürken kadın ise itaat eden ve boyun eğen bir kul konumuna indirgenir.

Fitzpiers karşı tarafa başka şans bırakmayacak biçimde Grace’in ‘efendi’ ifadesini haklı çıkarır; “Sevgilim, ne oldu? Baban suratının asıldığını ve beni kıskandığını söyledi. Ve ben bunun ne olduğunu bilmiyorum. Ha ha ha, sanki bu münzevi yerde doğadan başka sana rakip çıkacak bir şey varmış gibi... Biz daha iyi biliriz.”¹⁵³ Fitzpiers kadın ve doğa benzetmesi yaparak ikisinin de savunmasızlığına vurgu yapmaktadır. Bu ifadelerden doğanın insan karşısındaki zayıflığı ve daima sömürülmesi ile kadının erkek karşısındaki durumunu benzerliği ortaya çıkmaktadır. Doğa insan zihninde nasıl yer edinmiş ise ve kadın da erkek zihnin aynı şekilde yer almıştır. Greg Garrard kadın kimliğinin karşı cinsiyet tarafından belirlenmesini ve ifade edilmesini aşağıdaki şu cümlelerle açıklar:

*“Feminist eleştirmenler biyolojik bir kategori olan cinsiyet ile toplumsal bir inşa olan toplumsal cinsiyet arasındaki farkı ortaya koymuştur ve erkekmerkezli dünya görüşünün ve toplumsal düzenin, değişen toplumsal cinsiyet inşalarını, aslında “doğal” cinsel kimliklermiş gibi göstererek nasıl meşrulaştırmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Pek çok feminist kuramcıya göre “kadınlık” genetik olarak “kadın” olmaktan ileri gelen doğal veya gerekli bir sonuç değil, kültürel olarak kodlanmış bir dizi tutum ve davranıştır.”*¹⁵⁴

Doğa ve kadın kültürel olarak kendilerine tanımlanmış kimlikleri taşımaktadırlar. Her ikisi de bu kimliklerin kendilerine zorunlu kıldığı görevleri yerine getirmektedirler.

¹⁵² Hardy, 257.

¹⁵³ Hardy, 261.

¹⁵⁴ Garrard, *Ekoeleştiri*, 24.

Doğanın insana sunulan ve dönemin ihtiyaçlarına göre yine insan tarafından sömürülen varlık olması gibi kadın da erkekmerkezli cinsel kimlik yorumunun hâkim olduğu kültürde sömürüye açık şekilde tanımlanmaktadır.

Romanda Grace'in geleceği ile ilgili kararlarında babası etkin bir rol oynamaktadır. Kendi geleceği ile ilgili karar alma gücü elinde olmayan ve kaderini babasının eline bırakan Grace'i zorluklar beklemektedir. Melbury'nin Grace için planladığı gelecek hayali kötü bir sona doğru sürüklenmeye başlar ve Grace mahkûmiyetini ilan ederek kendi sonunu hazırlar;

“Grace'in sıradan bir kadından başka bir şey olmadığı sorusunu bir kenara bıraktığında, toplumun iki tabakası arasında kalan garip vaziyeti Hintock'un ıssızlığıyla da birleşince, eşinin onu ihmal edişi, onun için, sığınabileceği pek çok dostu olan birinin hissedebileceğinden daha trajik bir mevzu hâline gelmişti. Akıllıca ya da ahmakça ve diğer babaların ne yaptığını umursamadan, kızının savaşında yer almaya karar verdi.”¹⁵⁵

Burada Melbury'nin, kızının geleceği ile ilgili verdiği kararlar ve yönlendirmelerde hatasının farkına vardığı anlaşılır. Artık kızının yanında yer alarak öncesinde yapmış olduğu hataları telafi etmek için bedel ödemeye hazır olduğunu gösterir.

Grace'in ölüm gerçeğiyle yüzleştğinde özeleştiri yapabildiği ve artık geç de olsa diğer kadınlarla yüzleşebildiği anlaşılır;

“Grace, Bayan Charmond ve Suke Fitzpiers'ı son kez görmek istediklerinde ‘Benim bildiğim her şeyi siz de bileceksiniz. Hem onun yatak odasına girmeye kesinlikle hakkınız var. Siz ikinizden başka bu hakka daha çok sahip olan biri olabilir mi?’ dedi Grace inceden iğneleyerek. Ancak bunu onlar pek fark etmemişti. Yolu kapamaktan vazgeçti ve odanın kapısına doğru gidip kapıyı sonuna kadar açtı. ‘Onun eşleri olarak haydi hep beraber içeri girelim!...’”¹⁵⁶

¹⁵⁵ Hardy, *Ağaç İşleri*, 334.

¹⁵⁶ Hardy, 396.

Ölüm, gizli olan her şeyi gün yüzüne çıkartır. Fitzpiers'in ölümünden sonra bu üç kadın arasındaki hiyerarşi kaybolur. Onun yokluğunda üç kadının da birbirlerinden farklarının olmadığı, üçünün de yalnız ve eksik oldukları görülür.

Avukat Fred Beaucock, kızlarını üst tabakadan varlıklı kimselerle evlendirmeye çalışan babaları haklı çıkarırcasına, kanunlarda zenginlere uygulanan ayrıcalığa şu sözlerle vurgu yapar: "Parlamento kararına gerek yok artık; zengin için ayrı, fakir için ayrı bir yasa da yok. İçeri gelin... Sıcak rom likörü içecektim ben de... Size hepsini orada açıklarım."¹⁵⁷ Bu sözler bir taraftan zengin ve fakir arasında toplumdaki ayrışmanın geldiği noktayı gösterirken diğer taraftan babaların, kızlarının zengin kimselerle evlenerek üst tabakada yer alabilmelerini istemesini haklı çıkartır.

Melbury'nin kızına yazdığı mektupta hâlâ ona bir tercih hakkı bırakmaksızın alternatif evlilik seçenekleri sunmaya devam ettiği şu sözlerle anlatılır:

*"Görmeye geldiğimiz avukat şehir dışında olduğundan bu iş yorucu bir hâl aldı. Eve ne zaman döneceğimi bilemiyorum. Gecikme konusundaki telaşım, Giles Winterborne'u kaybetme ihtimalin yüzünden. Bizim işimiz hâllolurken o yabancılaşıyor, utancıyla oraları terk eder diye geceleri uyuyamıyorum. Eğer tekrar evlenirsen bu kişinin Giles olacağı düşüncesine hazırladım kalbimi. Bu yüzden Grace, erken olsa da onu biraz cesaretlendir. Çünkü geçmişi düşündüğümde tanrının beni ve senin bu cesaretlendirici tavrını affedeceğini biliyorum. Bunun için bir sebebim daha var tatlım. Sürekli yokuş aşağı gidiyor gibi hissediyorum ve son olan olaylar da böyle düşünmemi sağlıyor. Bu iş hâllolana dek huzur bulamayacağım"*¹⁵⁸

Zengin ve üst sınıfa ait olan Fitzpiers ile evlenerek üst sınıfa geçiş yapan Grace'in Fitzpiers öldükten sonra Giles ile yakınlaşmasını Melbury, aşağı doğru gidiş olarak dile getirir. O, bu aşağı doğru gidişin karşısında olduğunu her fırsatta dile getirir.

Romanda kadının kendi zindanını yine kendisinin yarattığına vurgu yapılır. sembolik anlatımı bu sahnede veriliyor. Grace kendisine sığındığında Giles kulübesini ona bırakarak şu sözlerle kulübeden ayrılır:

¹⁵⁷ Hardy, 414.

¹⁵⁸ Hardy, 438.

“Kibarca kapıdan geçirdi onu ve yatağında oturduğunu gördüğünde rahatladı. Kapı eşiğini geçmeyecek kadar yaklaşarak kapıyı kapattı ve kilitledi. Pencereyi tıklatarak pencere kanadını açmasını ima etti ve Grace camı açtığına anahtarı ona teslim etti. ‘İçeri kilitlendin,’ dedi. ‘Ve buranın hanımısın.’ Böyle dertliyen bile iyi niyetle yapılan bu harekete küçük bir tebessümle karşılık vermeden edemedi: bu sırada kapının anahtarını aldı.”¹⁵⁹

Grace bir kadın olarak kulübeye kilitlenir, adeta oraya hapsedilir ancak anahtar bu kez ona verilir. Toplum ve ailesi tarafından bir başına bırakılan Grace, kapatıldığı zindanda kendi kaderine terkedilir. Ne gariptir ki, Avrupa ve büyük şehir hayaliyle başladığı hikâyenin sonunda Grace kilitli olduğu kulübede kendini güvende hissettiğini fark eder; “Burada kilitli kalarak her şekilde güvende duruyordu ve başka bir yerde bu kadar güvende olup olamayacağını düşündü.”¹⁶⁰ Belki de ailesi de dâhil olmak üzere toplumun her türlü dayatmasından ve yönlendirmesinden uzak olmak onların yok ettiği güveni tekrardan bulmasına yardımcı olur.

3.3. KIRSAL KENT KARŞITLIĞI

J. A. Cuddon, bölgesel yazarı şöyle tanımlar: “Belirli bir alana çok dikkat çeken ve o yer ile orada yaşayan insanları hikâyelerinin temeli olarak kullanan yazardır. Böyle bir yerin kırsal ve/veya taşra olması muhtemeldir.”¹⁶¹ Cuddon’ın tanımlaması doğrultusunda Hardy’nin kırsal yazar olarak kabul edilmesi kaçınılmaz görülür.

Çılgın Kalabalıktan Uzak romanında Hardy’nin romanlarındaki karakterleri doğayı ve kırsalı avucunun içi gibi bilen ve doğayla uyumlu yaşayan kırsal bölge insanlarıdır. Bu alanının dışına çıkmak isteyenleri, doğanın ve kırsalın kurallarını ihlal edenleri mutsuzluk ve acı bir son bekler. “Hardy’nin kırsaldaki temsili İngiltere’nin sanayi öncesi kaygısız mutluluk durumu, insan ile doğanın uyumlu etkileşiminden adını

¹⁵⁹ Hardy, 460.

¹⁶⁰ Hardy, 465.

¹⁶¹ John A. Cuddon ve Claire E. Preston, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, ed. Claire Preston, 4. ed, Penguin Reference (London: Penguin Books, 1999), 737.

aldığı altın çağındadır.”¹⁶² Hardy’nin kırsalı betimlerken zihinlerde canlandığı yerler, sanayileşme ve bunun sonucunda kent hayatına rağbetin henüz toplumsal bir ölçekte olmadığı dönemlere aittir.

Kırsalda yaşayan insanın hep bir üst tabakaya geçerek zengin olma ve bu zenginlik sayesinde emrinde insanları çalıştırma arzusu vardır. Yazar, söz konusu kesimin bilincinde kökleşmiş olan bu arzuyu şu sözlerle anlatır: “Kadınların genci, ‘Bu işleri yaptırmaya adam tutabilecek kadar zengin olsaydık!’ dedi.”¹⁶³ Zenginlik sadece kişinin kendini refaha ulaştırmasıyla sınırlı kalmaz. Bununla birlikte zenginliğin getireceği rahatlık ile alt tabakanın sömürsünün önünün açılacağı kaçınılmaz olur. Yazar, bu sözlerle sanki insanın kötücül, aşağılık yönüne dikkati çekiyormuş gibi görünür. Kendini yaşadığı sefaletten kurtarabilen insan, bir başkasını bu sefalete iterek sözde rahat bir hayat sürmeyi amaçlar. Adeta okur, en güçlülerin ayakta kalabildiği dünya düzeninde zihinlerde ve kalplerde ‘Yaşasın kötülük’ sloganları atılıyormuşçasına bir hisse kapılır.

Kırsalda yaşayan insanın, kendisinin alt tabakaya ait olduğunu kabullenmişlik hâli belki de acıma hissi uyandırmak içindir. En ufak detayda bile sıradanlıklarını söylemekten kaçınmazlar; “Kişinin kendi kendine ad vermeden, yalnızca ‘birisi’ demesi, köy dünyasının yontulmamışlığına bir örnek sayılmasın! Bu, kartvizitleri, imza ve anonslarıyla kentlilerin hiç anlayamayacakları, ince bir alçakgönüllülüğten doğar.”¹⁶⁴ Bu alt tabakanın fitratında var olan alçakgönüllülük toplumda üst tabakanın konumunu belirginleştirmesiyle oluşan sömürü düzenin bir aracı olur ve bu kabullenilmiş duygu sömürü içi kolaylaştırıcı ögesi olur.

Romanda şehirleşmenin ve kent hayatının eleştirisi anlamına gelen çarpık yapılaşmaya şu sözlerle vurgu yapılır: “Başlangıçta yalnızca zevk için kurulmuş yapıların, giderek tüm sokak ve kasabaların, sonradan ticari amaçlarla kullanılmaya başlandıklarında böyle sırt çevirdikleri, garip sakatlıklara, felce uğradıkları görülür.”¹⁶⁵ Şehirleşmenin göstergesi olan yeni ve modern yapılar insanlar için kent hayatını kırsal yaşama göre daha çekici ve daha tercih edilebilir hâle getirir. İlk bakışta tercih nedeni

¹⁶² Rosemarie Morgan, *Student Companion to Thomas Hardy*, Student companions to classic writers (Westport, Conn: Greenwood Press, 2007), 38.

¹⁶³ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 28.

¹⁶⁴ Hardy, 44.

¹⁶⁵ Hardy, 98.

olan ve insanı kendine çeken bu gösterişli yapılar zamanla insanı sınırlayan hapishanelere dönüşür.

Kırsaldan kent hayatına geçişin en kolay yollarından biri de üst tabakadan biriyle evlenmektir. Bu sayede kırsal yaşayan bir insan, geleceğini garanti altına almak ister. Romanda böylesi bir çaba içerisinde olan Taylor kardeşlerin durumu şu sözlerle anlatılır: “Taylor kız kardeşler bir yıl pervane gibi döndüler çevresinde. Çiftçi Ives’in kızına gelince geceler gecesi onun uğruna gözyaşı döktü, yirmi tane altın bozdurup yeni giysiler yaptı... neye yarar? Parayı sokağa atsaydı aynı hesaba çıkardı!”¹⁶⁶ Üst tabakayı temsil eden kentli biriyle evlenmek için ciddi çaba gerektirir. Güzel görünmek için masraf edip güzel giysiler giyinmek ve takılar takınmak kırsalda yaşayan bir kadının yapılabileceği şeylerin başında gelir. Bu, bütün kırsalda yetişen kızların başvurduğu bir yoldur. Ancak her zaman olumlu sonuçlanacağı anlamını taşımaz. Söz konusu kızların aralarındaki rekabet her zaman birilerinin kaybedeceği anlamına gelir.

Kırsal hayatın zorluğu ve kısıtlı imkânlarının yanında kent veya çiftlik hayatının konforu ve gösterişinin insanlar üzerindeki etkisini ifade etmek için kırsaldan üst tabakaya geçen kızların bu sınıf değişikliği romanda Roma tanrısı Jupiter’in Olympos dağına çıkmasına eşdeğer olduğundan bahsedilir;

*“Kim bilir, kızın şu tutumu belki de bir köy evinden bir çiftliğe yükselmesinin kaçınılmaz bir sonucuydu. Yüksek çevrelerde bunun örnekleri bulunabilir. Sonradan gelen şairler, eski Roma Tanrısı Jüpiter’le ailesini Olympos dağının tepesindeki dar ve sıkışık evlerinden alıp gökyüzüne taşımışlardır. Tanrıların, eski şiirlerdeki konuşma biçimlerine kıyasla, sonraki şiirlerde aktarılan konuşma dillerinde, yükselişleriyle orantılı bir gurur, resmîlik ve küstahlık görülür.”*¹⁶⁷

Bu benzetme kırsal hayata doğan insanların, oradan kurtuluş çabalarına yüklediği anlamı ortaya koyar. Oysaki köylü kızların bir üst tabakaya geçme girişimleri aslında köy evinden çiftlik evine geçişden başka bir anlam taşımaz.

¹⁶⁶ Hardy, 102.

¹⁶⁷ Hardy, 110.

Söz konusu romanda kırsaldan kurtulmak ve kentin cezbeden güzelliklerine ulaşmak kırsalda yaşayan insanlar tarafından şairane bir şekilde ilahi bir dille anlatılırken kent ise şeytanların gezdiği yer olarak betimlenir;

“Haziranın ilk günü koyun kırkma mevsimi doruğundaydı. En yoz çayıra kadar bütün kırlardan sağlık ve renk fışkırıyordu. Her yeşil taptaze, bütün gözenekler açık, her sap gürül gürül akan özsularla dipdiri idi. Tanrı kırlarda elle tutulup gözle görülürcesine vardı. Şeytansa kalabalığın arasına karışarak kente gitmişti. Bu hayat fışkıran mevsimde, Weatherbury kırları çeşit çeşit bitki ve çiçeklerle doluydu.”¹⁶⁸

Aslında verilmek istenen mesaj kırsalın zorluğu ve bunu neticesinde kente kaçış değil doğanın tahrip edilmesidir. Bunun sonucunda doğanın parçası olan insanların gözünde kırsal değer kaybeder. İnsan doğa ile barışık ve iç içe yaşamadığı sürece kırsalda aradığı konforu bulamayacak, kentte kendisini bekleyen tehlikelerin farkında olmaksızın bilinçsizce kente yönelecektir. Garrard’ın da ifadesi tam bu duruma işaret eder: “Çevresel sorunlar bilimsel olduğu kadar kültürel incelemeye de tabi olmalıdır, zira bu sorunlar doğaya ilişkin bir çevre bilgisiyle bunun kültürel yansıması arasındaki etkileşimin sonuçlarıdır.”¹⁶⁹ İnsanın doğadan kopmasını bilimsel bir temelle sanayileşmeye bağlamak yerine değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak kırsalın değişmesine bağlamak gerekir. Değişen kırsal yaşam biçimi, kırsalda yaşayan insanın kültüründe yerleşik olan kırsal kavramını da değiştirmiştir.

Kent hayatında yaşayanların özledikleri kırsal yaşam her gün kendini yenilerken ve yeni yeni doğal güzellikler sunarken kentlerde yaşayanlar için kırsal hep özlemle bakılan bir yer olarak durur; “Essex ilinin bu kuytu köşe bucaklarında, hızlı yaşayan kentlilerin geçmiş günleri burada hâla yeni; bugünüyse henüz gelecekteydi.”¹⁷⁰ Kırsal hayat sadeliğiyle kendini korurken kent hayatı ile arasındaki fark kapanmayacak şekilde açılır.

Gabriel kırsalda yaşayan her insanı gibi kendini en alt tabakada görürken diğerlerinin kendisinden üstün olduğunu düşünür; “Kendisini her zaman Bathsheba’dan

¹⁶⁸ Hardy, 188.

¹⁶⁹ Garrard, *Ekoleştirir*, 32.

¹⁷⁰ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 191.

ve Çiftçi Boldwood'dan aşağı görmesi de genç çobanın yarasını onduracak bir şey değildi. Neyse ki, artık bu kızla bir âşık sıfatıyla ilgilenmeye hiçbir hakkı olmadığını kabullenmek konusunda vardıği erkekçe karar, onun arada bir duygularını gizleyebilmesine yarıyordu.”¹⁷¹ Çiftçi Boldwood'un üst tabakadan olması kendisininse sıradan bir çoban olduğu düşüncesiyle hareket eden Gabriel, Bathsheba için mücadele etmekten dahi kaçınarak mağlubiyeti kabul eder. Bathsheba'nın onun hakkındaki belli belirsiz tanımlamaları duygularını ele verir;

*“Ağzını topla, o ne bıçkıdır ne de serseri! Bunu hangi cesaretle söyleyebiliyorsun benim yüzüme karşı! Ondan iğrenmeye ne benim hakkım var, ne senin, ne de başka bir kimsenin! Ben de amma saçmalıyorum! Onun kişiliğinden sanki bana ne? Umurumda değil, biliyorsunuz. Hiç önemsemiyorum onu. Çıkıp da onun ahlâkını savunacak değilim. Yalnız şunu da iyi bilin: İçinizden biri onu yeren tek söz söylerse o saat işinden olur!”*¹⁷²

Bathsheba, doğal olanı ve olması gerekeni dile getirir. Ancak kalbinden geçen samimi duygularla değil toplumun o dönemki eğilimine uyarak hareket etmesi kaçınılmazdır. Michael Squires'in **Çılgın Kalabalıktan Uzak** adlı romanı pastoral olarak ele aldığı makalesinde; “romanın şehir ve kırsal arasındaki gerilimi en belirgin şekilde Bathsheba'da örneklenir”¹⁷³ ifadesiyle kent ve kırsal karşıtlığının Bathsheba karakteri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder.

Bathsheba, hayattan beklentileriyle çatışan, ona hiçbir canlılık sunmayan kırsal yaşama karşı mesafeli bir duruş sergiler. Onun asıl ilgisini çeken, kentin renkli hayatı ve canlılığıdır. Yazarın “Weatherbury köyü, orta yerindeki mezarlık kadar sessizdi; diriler de hemen hemen ölüler kadar hareketsiz yatıyorlardı.”¹⁷⁴ Şeklindeki betimlemesi kırsal hayatı tüm gerçekliği ile göz önüne serer. Bu betimlemeden her ne kadar kırsalda yaşayan insanların Weatherbury kadar hareketsiz ve cansız oldukları anlaşılrsa da Bathsheba, heyecanı, canlılığı ve hayattan beklentileri ile bu köyden ve orada yaşayanlardan çok farklı bir görüntü çizer.

¹⁷¹ Hardy, 196.

¹⁷² Hardy, 259.

¹⁷³ Michael Squires, “Far from the Madding Crowd as Modified Pastoral”, *Nineteenth-Century Fiction* 25, sy 3 (01 Aralık 1970): 310, <https://doi.org/10.2307/2933436>.

¹⁷⁴ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 275.

Kırsal hayat o kadar cansız ve hareketsizdir ki oradaki her şey kendiliğinden ve kendi akışı içinde gerçekleşiyor hissi uyandırır. Söz konusu akış içinde cereyan eden olayların kolay kolay aksamayacağı ancak olağan dışı durumlarda ertelenebileceği romanda şu sözlerle anlatılır:

“Kendisinin, başka bazı arkadaşlarıyla birlikte, böyle sıcak günlerde en olmayacak nedenlerle durup durup dinlenmek gibi bir huyu vardı, şimdi Cain Ball’un bir iş gününde bayramlık giysileriyle çıkıp gelmesi öbür nedenlere göre olağanüstü önemli sayılırdı. Poorgrass şimdi, ‘Ben Hac Yolunda’yı bacağımın incinmesi sayesinde okumuştum. Mark Clark da iskambil oynamayı parmağında dolama çıkınca öğrendi,’ diye ekledi. Jan Coggan hepsini bastıran bir sesle, ‘Çok doğru, babam da gençliğinde, evlenmek istediği kızın peşinde koşacak zaman bulabilsin diye kendi kolunu çıkarmış,’ diye araya karışarak yüzünü kolunun yeniyle sildi ve şapkasını ense köküne doğru itti.”¹⁷⁵

Kırsal yaşamın döngüsü, içerisine insan da dâhil edildiğinde dışarıdan müdahale edilmediği sürece kendi kendini yenileyerek devam eder. İnsan bu döngü içerisinde doğanın bir parçasıdır ve onun kurallarına ayak uydurmak zorunda olduğunu bilir. İnsan hayatı doğaya rağmen değil doğayla birlikte devamlılığını sürdürür. Kentleşmeyle birlikte insanların şehirlere yönelmesi kırsal hayata yani doğal döngüye zarar vermeye başlamıştır. Garrard yaban hayat kavramını “doğayı medeniyet tarafından kirletilmemiş bir yer”¹⁷⁶ olarak tanımlaması bu durumu açıklar. Medeniyet olarak ifade edilen gelişmenin ve ilerlemenin göstergesi olan sanayileşme aslında doğanın medeniyet tarafından sömürüldüğünü ve tahrip edildiğini ortaya koyar. Benzer şekilde Leopold’da kalkınmanın ve gelişmenin kırsalı ve doğal olan her şeyi yok etmeye başladığını görerek şu önemli soruyu gündeme getirir: “biraz daha yüksek bir ‘yaşam standartı’nın doğal, yabanıl ve özgür olanları yok etmeye değil değmeyeceğini soruyoruz kendimize.”¹⁷⁷ Yaşam standartlarını yükseltmek, sanayileşmek ve gelişmek doğanın ve kırsalın tahribatı ve sömürüsü ile gerçekleşebilmektedir.

Yazar, kırsal düzene kentsel etkilerin dokunmaya başladığı gerçeğini Çoban Gabriel Oak’ın ağzından şu sözlerle anlatır: “‘Gene de güzel, eski bir evdir.’ dedi. ‘Evet,

¹⁷⁵ Hardy, 287.

¹⁷⁶ Garrard, *Ekoeleştirir*, 95.

¹⁷⁷ Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanağı ve Oradan Buradan Eskizler*, xxv.

güzel olmasına belki güzeldir ya, eski şişeye aktarılmış yeni şaraba benziyorum ben burada. Bana sorarsanız bütün pencereler yenilenmeli, şu eski tahta kaplamalı duvarlara da biraz renk gelmeli, ya da meşeler olduğu gibi sökülüp duvar kâğıdı kaplanmalı.’ ”¹⁷⁸ Doğanın kendi kendini yenilemesinden ziyade dışarıdan insan eliyle gelen yenilenme yani doğal olmayan bir yenilenme süreci doğaya sonu gelmez insan müdahalesinin yolunu açar. Kentsel etki ve yeni yapılaşma eğilimi romanda sanat söylemi adı altında Troy tarafından şu sözlerle dile getirilir:

*“Bir keresinde bir düşünür benim yanımda söylemişti: Sanatın en canlı olduğu çağlar da mimarlar kendilerinden önceki mimarların yapıtlarına hiç saygı göstermez, kendi bildiklerince yıkar, değiştirirlermiş. Öyleyse biz neden yapmayalım aynı şeyi? ‘Yaratıcılıkla tutuculuk bağdaşamaz, yüz bin antika meraklısı bir araya gelse, tek bir yeni çığır açamazlar,’ demişti. Ben de böyle düşünüyorum. Şu evi daha çağdaştırmaktan yanayım, iki üç günlük ömrümüzde biraz içimiz açılsın.”*¹⁷⁹

Eski mimarların yaptıklarının yıkılarak yenilenmesi, Troy tarafından çağdaşlık ve modernlik olarak tanımlanırken eski sanat eserlerinin korunması veya korunmasını istemek tutuculuk olarak ifade edilir. Bu söylem doğanın artık eskisi gibi kendi döngüsünde devam edemeyeceğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaşam alanına doğaya uygun olarak değil de modernlik çatısı altında söylemler geliştirerek onun özüne uygun olmayan bir çehre kazandırmak düşüncesi insan ve doğa arasındaki çatışmayı gösterir. Söz konusu çatışmanın nihai kazananının doğanın kendisi olacağı yadsınamaz bir gerçek olarak ortaya çıkar.

Kent yaşamı ve doğa arasındaki uyumsuzluk kent yaşamını benimsemiş insanların rahatsız edici davranışlarında da görülebilir. Romanda dışarıdaki fırtına ve yağmura rağmen Troy ve diğerlerinin sarhoşken çıkardıkları horultu şeklindeki rahatsız edici sesleri Londra gibi büyük şehirlerin gürültüsüne benzetilir;

“Bunların orta yerinde, sandalyesinde arkasına yaslanmış oturan Çavuş Troy’un görünüşü göz kamaştırıyordu: al renkli ve seçkin. Jan Coggan sırtüstü yatmış, ağzı açık, havaya horultular salıvermekteydi. Daha birçokları onun

¹⁷⁸ Hardy, *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, 311.

¹⁷⁹ Hardy, 311.

durumundaydı. Bu yatay topluluğun bir arada soluyuşları Londra kentinin uzaktan duyuluşunu andırır bir hafif uğultu yaratıyordu.”¹⁸⁰

Kenti kırsala tercih eden toplumsal eğilimin yanında roman, kentlerin insanlara beklenilen kadar olumlu bir yaşam alanı sunmadığını gösterir. Kentlerin aşırı göç alması ile kalabalıklaşması, kalabalığın neden olduğu trafik, sanayileşmenin neticesinde artan fabrikalar ve bütün bunların ortaya çıkardığı gürültü kirliliği kentte yaşayan insanı içine hapseder. Hapis hayatı yaşayan kent insanının kendi yaşam biçimi de kentteki kirliliğin izlerini taşır. Yazar, bu betimlemeyle insanın kent hayatı içinde anlamını ve değerini kaybeden yaşamını yine onun çıkardığı anlamsız ve rahatsız edici sözlerle gösterir.

Hardy'nin romanlarının çatısını oluşturan temayı, **Yuvaya Dönüş** romanında Douglas Brown şu sözlerle anlatır: “‘tarımsal ve kentsel yaşam tarzları arasındaki çatışma’ - ‘eski kırsal dünya ile yeni kentsel dünya arasındaki...’”¹⁸¹, Hardy, önde gelen romanlarının merkezinde yer alan bu temayı kullanarak o dönemde yaşanan kentsel ile kırsal çatışmasını tüm ayrıntılarıyla okura aktarmayı başarır. Romanda kırsal yerleşimin bir sembolü olarak sergilenen Egdon adlı yer kırsalın yani doğanın, kentsel sömürü düzenin etkilerinden uzak, kendi kimliğini muhafaza eden bir yer olarak betimlenir; “Egdon, bu saygıdeğer, bu tek çuluyla, insanoğlunun giysilere aşırı düşkünlüğüyle alay ediyordu sanki. Çağdaş biçkiye, renklere uygun şık giysilerle fundalıkta dolaşan bir insanın az-çok kural-dışı bir görünümü vardır. Yeryüzünün giysilerinin bu denli ilkel olduğu bir yerde, insanoğlu ancak en eski, en yalın giysilerine bürünürse yadırganmaz.”¹⁸² Egdon kırsalı üzerinde yaşayan insanlar en sade hâliye doğayla uyum içerisinde yaşamlarını sürdürür. Onların dışarıdan gelebilecek her türlü doğal olmayan yeniliklere kapılarını kapatmış gibi bir görüntüleri vardır. Romanın bir başka yerinde yerleşim yeri olarak Egdon'ın ve fundalığın değişimden uzak görüntüsü şu cümlelerle aktarılır: “Toprağın kazılıp alındığı küçük hendek bile olduğu gibi duruyordu. Hiçbir saban o inatçı toprakta bir tek tohumu bile yerinden tedirgin etmemişti. Fundalığın rençper açısından kıraçlığı tarihçi açısından verimliliğini sağlıyordu. Burada hiçbir şey yok edilmemiş, hiçbir şey silinmemişti. Çünkü buna kalkışan olmamıştı.”¹⁸³ Egdon halkı tarih boyunca doğal döngü içerisinde doğal yaşama uygun hareket ederek onunla uyumlu bir yaşam

¹⁸⁰ Hardy, 320.

¹⁸¹ Douglas Brown, *Thomas Hardy* (London: Longmans, Green and Co., 1954), 30.

¹⁸² Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 10.

¹⁸³ Hardy, 19.

sürdürürler. Egdon'ı hiçbir şeyin değiştiremeyeceğine dair çok güçlü bir düşünce vardır. İçinde kente ve kent fikrine çok uzak bir yaşam barındırdığı yazarın şu sözlerinden anlaşılır:

“Egdon'in ana vadisinde - gözüün dış dünyaya ait hiçbir şey göremediği, tüm görüş açısının tepelerle çevrelendiği bu yerde - şimdiki gibi ikindi vaktiyle gece arasındaki saatlerde bir küme çalıya yaslanıp çevredeki, toprağın altındaki her şeyin tarih öncesi çağlardan kalma olduğunu, tepemizdeki yıldızlar kadar değişmeden durduğunu düşünmek yeniliklerden tedirgin olan zihne denge sağlar.”¹⁸⁴

Bu fundalıkta insanların ayaklarının altındaki topraktan gökyüzündeki yıldızlara kadar insanın görebildiği her şey ilk günkü doğallığını korumayı başarmıştır. İnsanlar günlük rutinlerinde zihinlerine kazınmış bir harita üzerinde yön kaygısı olmaksızın gözü kapalı hareket eder ve bu değişmeyen coğrafya onlara tanıdık bir güven verir. Doğanın bir parçası olan insan, bu güvenle kendisini doğanın doğal döngüsüne bırakır. Okuyucu da anlatıda Hardy'nin çizdiği haritada kendine yer bulur. Raymond Forsyth, bu kırsal coğrafyanın bütün günlük rutinlerinin yanında “doğayı, kırsalı, kırsal insanını, kırsal insan dilini ve kırsal bölgenin yollarını bunlar hakkında hiçbir bilgisi olmayan kentli insanın anlayacağı şekilde aktarması”¹⁸⁵ konusunda Hardy'nin ustalığını vurgular.

Bu kırsal alanda sadece takvim yenilenir, gün gece yer değiştirir; “Güneşin damıttığı, ayın yoğurduğu deniz her yıl, her gün, her saat yenilenir. Evet, deniz değişir, kırlar, tarlalar, ırmaklar, köyler, kasabalar, insanlar değişir ama Egdon hep aynı kalır.”¹⁸⁶ Bu cümlelerden dünyanın güneşe göre günlük konumunu değiştirmesinden kaynaklı gündüz ile gecenin ve mevsimlerin farklılaşmasıyla oluşan takvim ve bu takvimin doğal olarak toprağa, havaya ve bitkilere yansıttığı yenilenme döngüsü haricinde Egdon'ın her türlü değişime kapalı olduğu anlaşılır. Bu değişmezlik sayesinde içinde yaşayanların huzur bulduğu bir yer olarak kalır. Ancak Egdon hep aynı kalır düşüncesi hâkim olsa da bazı gerçeklerin önüne geçilemez. Zamana yenilecek bir şeyler muhakkak vardır;

¹⁸⁴ Hardy, 10.

¹⁸⁵ Raymond Aubrey Forsyth, *The Lost Pattern: Essays on the Emergent City Sensibility in Victorian England* (Nedlands, W.A: University of Western Australia Press, 1976), 24.

¹⁸⁶ Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 10.

“Yaşlı adam bunun ne demek olduğunu biliyordu. Arabalı yolcu çiftçilere koyunlarını işaretlemek için al boya satan biriydi. Wessex’te hızla sönmekte olan bir esnaf sınıftandı. Geçen yüzyıl hayvanlar dünyasında soyu tükenmiş bir güvercin türü neyse, bugünün kırsal dünyası için o da aynı şeydi. Hayatın çoktan modası geçmiş oluşumlarıyla bugünküler arasında meraklı, ilgi çekici, ner’deyse yok olmuş bir bağıdı.”¹⁸⁷

Toprak, hava ve bitkiler aynı görünse de önüne geçilmesi mümkün olmayan bazı değişimler kaçınılmazdır. Küçük bir yerleşim yeri olan Egdon’da geç fark edilse bile alışlagelmiş rutinler kaybolur. Çağın getirdiği sanayileşme ve kentsel alanların kırsala kayması ile hayvan türlerinin neslinin tükenmesi, kırsal alanda tarım alanlarının azalması, tarımla uğraşan insan sayısında düşüş görülmesi ve bunlara bağlı olarak da koyunları boyama mesleği gibi kırsala ait mesleklerin yok olması biri diğerini tetikleyen etken olarak göze çarpar. Kırsal alana kentsel ilk dokunuş, ilk müdahale diyeceğimiz bir eylemle gerçekleşir; “bölge ahalisine fundalık bitkilerini kesme hakkı verilmiştir; bölgeyle ilgili eski belgelerde böyle görünüyor.”¹⁸⁸ Artık kentleşmenin fitili ateşlenmiş gibi görünür. Kent hayatının kırsal alan için bir tehdit oluşturmaya başlaması doğal yaşamı sürdürülebilir kılan, doğal döngüyü tehdit eden bir etken olarak sunulur. Hardy, doğal olanın ve doğanın ona sunduklarını göremeyen insanın bile bile kendini çilekeş bir hayatın içine attığının bir portresini çizer.

Dünyanın ani ve düzensiz değişimine hazırlıksız yakalanan doğa ve insan vurgusuyla değişimin getirdikleri romanda şu sözlerle açıklanır; “‘O harfini bile doğru-dürüst yazamayanlar şimdi adam olup çıktılar. Mürekkebi oraya-buraya sıçratmadan, bir tek leke bile yapmadan adlarını yazabiliyorlar artık.’ Humphrey: ‘Doğru...’ dedi. ‘Dünyaya vurulan bu cila gerçekten şaşırtıcı.’”¹⁸⁹ Bahsi geçen yeni düzenin ve yeniliklerin dünyayı daha parlak gösteren bir cila mı olduğu yoksa dünyanın doğallığının üzerini kapatan bir maske mi olduğu sorgulanmaya açıktır. Cila olarak bakıldığında güzel olduğu düşünülebilir. Ancak mevcut doğal güzelliklerin üzerini kapatarak insanlara yeni bir görsel sunması insanın geçmişiyle ve doğa arasında bir duvar örür. İleride bunun doğaya duyulan özlem olarak ortaya çıkacağı muhakkaktır.

¹⁸⁷ Hardy, 11-12.

¹⁸⁸ Hardy, 9.

¹⁸⁹ Hardy, 27.

Kırsal bölgenin cansızlığı ve geri kalmışlığına vurgu yapan Christian şenlik için kentleri tercih eder: “Beş Kasım şenlikleri kentlerden başka yerde kutlanmamalı, bence. Burası gibi ıssız, adı kötüye çıkmış yerlerde yalnız gündüzün yapılmalı kutlama şenlikleri.”¹⁹⁰ Christian’ın dilinden şaşalı ve gösteriş için uygun yer olarak Egdon’ın değil de kentin tercih edilmesi gerektiği fikri aslında Egdon özelinde kırsalın ölümünü işaret eder. Canlılık ve hayat için kentlere işaret edilerek yeni düzende var olabilmek için insanların kendilerine kent hayatında bir yer edinmesi gerektiği savunulur.

İnsan kendini ait hissetmediği yerin yabancısıdır. Canlı ve kalabalıkların olduğu kenti kendisi için yaşanılabilir tek yer olarak gören Eustacia, Egdon ve burada yaşayan kırsal halk için bir yabancısıdır. Eustacia için kırsalda yaşamak dilini bilmediği bir yerde ya da yabanda bir başına yaşamaya eşdeğerdir;

“Bu gibi hayat görüşleri Eustacia yaradılışında bir genç kız için doğal sayılırdı. Anlamaya çalışmadan, incelemeye gerek görmeden bir fundalıkta yaşamak, tıpkı dilini bile bilmediğiniz bir yabancıyla evlenmek gibi bir şeydir. Eustacia için fundalığın ince güzellikleri yitikti. Bu güzelliklerin ancak buğularını yakalayabiliyordu. Hoşnut bir kadını şair, acı çeken bir kadını dindar, dindar bir kadını tarikat üyesi, hatta uçarı bir kadını düşünceli yapabilecek bir çevre isyankâr bir kadını suskun, pusarık yapmıştı.”¹⁹¹

İnsanlar doğal döngüden uzaklaşarak doğanın dilini de unutmuşlardır. Eustacia’nın doğadan uzak olması onun, doğayla olan bağlarını kopartır. Bu bağların kopmasıyla doğayla iletişim kuracağı dilden de mahrum kalır.

Kırsal manzaranın göze hoş gelmeyen ve insanı cezbetmeyen yani insanın hayal gücünün sınırlarını zorlayan şu benzetmelerle anlatılır: “Üstelik korkunç da bir yanı vardı çalıların: Karanlık bastırdıktan sonra hoplayıp sıçrayan delilere, sere serpe yerlere uzanıp yatmış devlere, iğrenç sakat adamlara benziyorlardı...”¹⁹² Bu benzetmelerin temelinde doğanın dilini bilmemek yatar. Morgan bu durumu Hardy’nin romanlarında karakterleri ele alışını dile getirdiği şu cümle ile açıklar: “Hardy karakterlerinin iç dünyasını doğadaki

¹⁹⁰ Hardy, 35.

¹⁹¹ Hardy, 83.

¹⁹² Hardy, 85.

dış biçimlerle yansıtır.”¹⁹³ Kırsalda yaşamış ve kendisini doğaya yakın hisseden birisinden aynı manzarayı farklı bir pencereden duyulara hoş gelen benzetmelerle anlatması beklenir. Ancak bu ifadeler kendisini kent yaşamına ait hissettiği için ve kırsalla ve doğayla bağ kuramayan birisine aittir.

Sanayileşme ve yeni üretim imkânları ile yeni ve kolay elde edilebilir ürünlere ulaşabilme şartlarının değişmesi ve bunun kırsal yaşama etkisi romanda kızıl koyun boyacısı üzerinden şu sözlerle anlatılır:

*“Eski günlerin kızılboyacılarına şimdi pek seyrek rastlanıyor. Demiryolları ülkeye girdi gireli, Wessex’li çiftçiler bu Şeytan’a benzer konuklar olmadan da yapabileceklerine karar verdiler. Sonuç olarak, koyunlarını panayıra hazırlayan çobanların alabildiği ne kullandığı bu parlak boya başka yollarla elde edilmeye başlandı.”*¹⁹⁴

Değişimin kaçınılmaz olduğu ve yeni olanın eski olana galip geldiği alanların insana kolaylık sağlayan ve ona çözümler sunan alanlar olduğu bilinir. Kent hayatının seri üretiminin bir ürünü olan koyun boyası, kırsal alanda koyun boyacılarına mecbur olan insanlar tarafından kolaylıkla benimsenmiştir. Bu durum koyun boyacılarının kırsal yaşamdaki uzun zamandır kazandıkları önemli konumunu çok hızlı bir şekilde yok ederek önemsiz hâle getirmiştir. Bu gibi gelişmeler birçok alana yayılarak kentsel etkilerin kırsal hayata farklı şekillerde tezahürü olarak ortaya çıkar.

Her türlü zorlu çalışma ve yaşam şartlarına rağmen maddi zenginliğin getirdiği saygınlık kızıl koyun boyacısının sahip olduğu zenginlikle açıklanır; “Yalnız, kışın en soğuk günlerinde kamp kurmayı bırakırlar. Çiftliklerin arasında bir yabancı gibi dolaşırlar. Bu göçebe Arap yaşantısına karşın, saygınlıklarını korurlar. Bu saygınlık, şişkin bir cüzdanın hiçbir zaman azalmayan ürünü sayesinde sağlanır.”¹⁹⁵ Koyun boyacısı gibi birçok meslek kendisine ihtiyaç duyulduğu sürece kıymetlidir ve saygındır. Göçebe yaşantısına ve farklı renklerde boyalarla kirlenmiş elbisesine rağmen koyun boyacısının kırsal hayatta elde ettiği saygınlık yeni üretilen koyun boyası ile bir anda son bulacağı

¹⁹³ Morgan, *Student Companion to Thomas Hardy*, 38.

¹⁹⁴ Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 90.

¹⁹⁵ Hardy, 90-91.

benzer. **Komunist Manifesto** kitabında yer aldığı şekliyle; “tüm eski endüstriler yok edildi veya her gün yok ediliyor.”¹⁹⁶ Bu, kent hayatının ve onunla birlikte ortaya çıkan gelişmelerin mevcut düzeni alt üst edeceğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Hayatı kolaylaştıran söz konusu gelişmeler kırsalda yaşayanların kente olan ilgisini daha da cezbeder. İnsanların hayallerini süsleyen kent hayatının cazibesi romanda Budmouth betimlemesiyle anlatılır; “Doğrusu, Budmouth harikulâde bir yer... Harikulâde, gerçekten. Karayı yay gibi kuşatan engin, parıl parıl bir deniz... Kıyı boyunca gezinen binlerce kibar, soylu insan, Bandolar çalmıyor; kara, deniz subayları ahaliye karışmış, yürüyor... Rastladığınız on kişiden dokuzu âşık...”¹⁹⁷ Egdon’ın cansızlığını betimlerken kent hayatının canlılığına vurgu yapan yazar, Budmouth’daki canlılığı ve güzelliği anlatılırken de kırsalın durgunluğunu, hareketsizliğini ve cansızlığını zihinlerde canlandırır. Hayalleri süsleyen bir yer olarak Budmouth Amerika’dan da önce gelir. Hayallerde öyle yer etmiştir ki Amerika’nın yerine tercih edilen bir yer olarak betimlenir; “Kız, gevşek gevşek: ‘Amerika değil de, Roma, Budmouth olsaydı...’ diye mırıldandı. ‘Peki, düşünüyüm. Hemen karar veremeyeceğim kadar büyük bir şey bu benim için. Keşke şu fundalıktan bu kadar tiksindeseydim... Seni de, daha çok sevseydim!’”¹⁹⁸ Kırsal hayata kendisini ait hissetmeyen ve doğanın dilinden anlamayan insanlar oradan kurtulmak için her çareye başvurur. Burada asıl amacın kırsaldan kaçış ve adının önemli olmadığı kente ve kent hayatına ulaşmak olduğu vurgulanır. Yapılan evliliklerin de doğal hayattan kurtulmak için bir araç olarak kullanılan, içinde sevginin olmadığı suni evlilikler olduğu ima ediliyormuş gibi görünür.

Romanda kırsal-kent karşılaştırması yapılırken Egdon köpek inine benzetilecek kadar aşağı indirgenir; “Gelir misin benimle, bir tanem? Birlikte gizlice Bristol’a gidelim, orada evlenelim. Sonra da İngiltere’nin bu köpek inine sonsuzluğa dek sırtımızı dönelim? Hadi, olur, de.’ Eustacia, usança: ‘Her ne pahasına olursa olsun, buradan kurtulmak istiyorum, bu doğru.’ diye karşılık verdi.”¹⁹⁹ Bu ifadeden aidiyet eksikliğinin derecesi ortaya çıkmakla beraber evlilik bir amaç olarak değil içi sevgiden boşaltılmış bir araç olarak tekrar sunulur.

¹⁹⁶ Karl Marx ve Friedrich Engels, *The Communist Manifesto* (London: Penguin Books, 2002), 223.

¹⁹⁷ Hardy, *Yuvaya Dönüş*, 109.

¹⁹⁸ Hardy, 119.

¹⁹⁹ Hardy, 120.

Clym Yeobright kent hayatından vazgeçip kırsalda yaşamayı tercih eder ve yaşadığı olumsuzluklar neticesinde kırsala ait olmadığı ve aslında kırsalın yabancı olduğu açığa çıkar. O, en sonunda Egdon'da kalmanın yanlış bir karar olduğunu ve burada kalarak nelere maruz kaldığını pişmanlık dolu şu sözlerle anlatır;

“Şey, görüşlerim değiştikçe izlediğim yol gitgide daha sıkıcı görünmeye başladı gözüm. Benimle hiçbir ortak yanı olmayan insanlara özendiğimi, onlar gibi olmaya çalıştığımı anladım. Belli bir yaşayışı bırakıp yerine bir başkasını koymaya çabalıyordum. Bu yeni yaşayış ise öteden beri bildiğimden daha iyi değildi. Tek özelliği değişik oluşuydu.”²⁰⁰

Clym kent hayatından vazgeçerek kırsalı tercih eden bir kişi olmasına rağmen yanlış bir tercih yaptığını kabul eder. Roman boyunca kırsal hayatı öven ve kırsalı kente karşı savunan bir kişinin ağzından kırsal hayatın artık insanlara bir şey sunmadığının ifade edilmesi kırsalın bitişinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Clym, kentli düşüncesini kırsalda uygulamaya kalkmakla büyük bir hatas yapıyor gibi görünür; “Clym’in acayıplığı şuydu ki, yüksek düşünmeye çabalarken bile hâlâ yalın yaşamaya bağlı kalmak istiyordu. Hayır, buna yalın yaşayış bile denemezdi. Birçok bakımlardan yabanıl, yetersiz, yavan bir yaşayıştı onun istediği. Kasabada köylülerle, soylarlarla kardeşlik etmeye kalkıştı.”²⁰¹ Aidiyet hissi ve ait olunan doğal çevre ile aynı dili konuşabilmenin önemi burada ortaya çıkar. Kırsalın doğasına aykırı bir yol izleyen Clym kırsalda kendine yer bulamaz. Ancak o, bir aydınlanma yaşar ve neden olduğu probleminin çözümünü uzun zaman sonra da olsa yine kendisi bulur; “Bir zamanlar ben de tıpkı sizin gibi büyük bir kentte yaşamının özlemini çekerdim. Şimdi o günleri hatırlıyorum da... Büyük bir kentte beş yıl kalmak bu hastalığı iyileştirmeye birebirdir.”²⁰² Clym kentte yaşarken de kırsal hayata özlem duyar. Kırsala bir an önce dönmeyi hedeflediği için de kent hayatına aidiyet gösteremez. Bu yüzden ait olduğu doğal çevrenin şartlarını kentte iken yerine getiremez.

²⁰⁰ Hardy, 199.

²⁰¹ Hardy, 201.

²⁰² Hardy, 218.

Clym ve Eustacia ilişkilerinin temelinde birbirleri üzerinden kurdukları hayallerine ve evlilikten ziyade asıl amaçlarına ulaşmayı arzulamaktaydılar. Clym'ın Eustacia ile ilgili beklentisi duygusal temelli iken Eustacia, Clym'ı kendisini Egdon'dan kurtaracak bir kurtarıcı; fundalıktan kent hayatına ulaştıracak bir köprü olarak görür;

“Clym: ‘Ama karşılık ver sorduğuma. Gelip seni isteyeyim mi dedenden? Hemen şimdi demek istemiyorum; bir gün gelip isteyeyim mi?’ Eustacia: ‘Düşünmem gerek.’ diye karşılık verdi. ‘Şimdi bunları bırak da, Paris’i anlat sen bana. Paris gibi bir yer daha var mı bu dünyada?’, ‘Paris çok güzeldir. Ama sen söyle bakayım: Benim olacak mısın?’, ‘Yaşadıkça senden başka kimsenin olmayacağım... Bu yeter mi sana?’, ‘Evet, şimdilik yeter.’ Eustacia, kaçamak bir tavırla: ‘Hadi şimdi bana Tuileries’yi, Louvre’u anlat.’ dedi.”²⁰³

Clym kendi erkini sürdürme çabasında iken onun kent hayatından gelmiş olmasından dolayı Eustacia, Clym üzerinden kent hayallerini gerçekleştirmeyi amaçlar. Ancak her ikisinin de hayalleri farklı zeminlerde kurulu olduğu için gerçekleşmez.

Clym'ı yanlış yola sürükleyen kentli düşüncelerini kırsalda uygulamaya çalışmasıdır; “Clym: ‘İkimiz de yetişkin yaştayız. Bunca yıldır boşuna çalışmadım. Biraz birikmiş param var. Ben okul için Budmouth’ta ev alana kadar fundalığın bir köşesinde ufak bir kulübede yaşamaya katlanırsan, çok az bir masrafla geçiniriz.’ Eustacia: ‘O küçük kulübede ne kadar zaman yaşamamız gerekecek, Clym?’”²⁰⁴ Eustacia’nın kent hayatına giden yolu bir türlü fundalıktaki kulübeden öteye de geçemez. Roman boyunca yazar, okurda Clym'ın kent hayatına giden tüm yollarını kapatmaya çalışıyor izlenimini uyandırır. Eustacia kent yaşamına duyduğu arzudan ötürü her yolu kendine mübah görür. Oraya açılan bir yolun mutlaka olduğuna inanır. O, her fırsatta bu arzusunu dillendirmekten geri kalmaz; “Evet, al Paris’e götür beni, oradaki eski mesleğine dön, Clym! Başlangıçta alçakgönüllü bir hayat da sürsek olur; yeter ki Egdon Fundalığı’nda değil, Paris’te olalım!”²⁰⁵ Evlilikten ziyade Egdon dışında bir yerde hayat kurma çabası içinde olan Eustacia kafeste olmaktan memnun olmayan bir kuş gibi çırpınır. Yaşadığı yerin ona sağladığı özgürlüğe ve güvenliğe rağmen o kendini hırsı ve arzusunun içine

²⁰³ Hardy, 229.

²⁰⁴ Hardy, 240.

²⁰⁵ Hardy, 287.

hapseder. Clym, en sonunda kırsalda kentli fikriyle yol alamayıp dramatik olarak kırsalda köylü gibi davranmak zorunda kalır, bu Clym için olduğu kadar Eustacia için de bir hayal kırıklığıdır;

“Clym: ‘En sonunda, yapabileceğim bir iş bulduğum için mutluyum.’ dedi. ‘Hayatımızın böyle tatsız bir döneminde, gene çalışarak geçimimizi sağlayabileceğimize seviniyorum.’ Eustacia: ‘E, neymiş bu iş?’, ‘Çalı-çırpı, ot biçerek geçineceğim.’ Eustacia: ‘Olmaz öyle şey, Clym!’ diye karşı çıktı. Yüzünde az önce belirmiş olan hafif umut ışığı da birden kayboluvermişti. Şimdi deminkinden de daha umutsuzdu.”²⁰⁶

Eustacia kafesinden kutulmaya çalışıp özgürlük hayalleri kurarken Clym’ın ona ancak kafes içerisinde yaşayacağı bir hayat sunmaktan başka yapabileceği pek bir şey yokmuş gibi görünür. Bütün çabasına rağmen kendini hep aynı yerde bulması giderek umutlarının kırılmasına neden olur.

Eustacia’nın gözünde Clym sadece bir araçtır ve yaşadıkları birliktelik amacına ulaşmak içindir. Aralarında duygusal bağdan uzak bir ilişki olduğu Eustacia’nın yaşlı bir adamdan aldığı haberle yıkılması ile perçinlenir;

“‘Yaşlı adam: ‘Doğu Egdon’a gidiyorum. Geçerken, dayanamadım, uğrayıp sana haberi vereyim dedim. Belki de duymuşsundur... Bay Wildeve’in konduğu servetten söz ettiler mi sana?’ Eustacia: ‘Hayır.’ dedi. ‘Eh, dinle öyleyse: Tam onbir bin liralık koca bir servete kondu... Kanada’daki amcası ölmüş. Adamcağz bütün ailesini memlekete göndermişmiş... Topunun birden bir kazada öldüğünü duyunca, kendisi de sizlere ömür... Sonuç olarak, her şey Wildeve’e kalmış; hiç beklemediği bir sırada büyük bir servete konmuş.’ Eustacia kıpırdamadan duruyordu. Neden sonra: ‘Bay Wildeve ne zaman öğrenmiş bunu?’ diye sordu. ‘Bu sabah erkenden öğrenmiş sanırım. Çünkü ben haberi saat onda aldım, Charley dönüp geldiğinde söyledi. Eh, talihli adam diye buna derler işte! Ne büyük aptallık ettin, Eustacia!’”²⁰⁷

Başlangıçta Eustacia için Wildeve veya Clym arasındaki tercihinde etken olan tek şey hangisinin onu kırsal hayattan kurtarıp bir an önce neresi olduğu fark etmeksizin herhangi bir kente götürmesidir. Clym’ın kent hayatı tecrübesine güvenmesi ile büyük bir yanılgıya

²⁰⁶ Hardy, 291.

²⁰⁷ Hardy, 346-47.

kapılır. Eustacia'nın, Clym'in uğruna terkettiği Vildev'e büyük bir miras kaldığı ile ilgili aldığı haber onda yıkıma neden olur. Yazar, bilinçli olarak samimiyetten ve merhametten uzak olan Eustacia'yı cezalandırıyor gibi görünür. O, bu hâliyle yaşadığı kırsalın saflığını da hak etmeyen bir insan portresi çizer. Arada kalmışlığın derin ızdırabını tüm benliğinde hissederek.

Eustacia her fırsatta bulunduğu çevreden kurtulmanın yolunu arar; bulundu doğal çevreyle uyumlu yaşamayı öğrenemediği için de hep bir çıkmazın içerisinde ve mutluluğa ulaşmanın tüm yolları ona kapanır; “Eustacia: ‘Kafama koyduğum bir yer var. Sen Budmouth’a kadar gitmeme yardım edebilirsen, geri yanını ben kendim düzene koyarım. Oradan Manş Denizi’ni aşan vapurlar kalkıyor. Böylece, Paris’e varabilirim ki istediğim de oraya gitmek. Evet, dedemin, kocamın haberi olmadan Budmouth’a gitmeme yardım et, gerisi kolay.’”²⁰⁸ İçinde hiçbir şekilde Egdon’a dair aidiyet taşımayan Eustacia her türlü yolu göze alarak hareket eder. Ancak hüsrarla biten her son içinde büyüttüğü hırsı kamçılar ve yaşadığı çevreye ve onun gerçeklerine kör bakmaya başlar.

Oysa her ne kadar Fayton sürücüsüne küçümseyen gözlerle baksa bile Venn ve Thomasin olmaları gereken yerde kendi doğal çevrelerinde çözüm arayıp mutluluğu bulanlardan olmuşlardır; “Faytonun sürücüsü beğenmez gözlerle onları süzdü. Yeni evlileri bile küçük gördüğü belliydi. Çünkü ona göre ancak puta taparlar Egdon gibi bir yerde oturlardı; o da, cezaya çarptırılıp burada oturmaya zorlandıkları için.”²⁰⁹ Son bölümde bir yandan Eustacia'nın bitmek tükenmek bilmeyen Egdon'dan kaçış çabası diğer yandan Venn ve Thomasin'in dingin ve mutlu sonu üzerinde durulur. Aralarındaki fark büyük uçurum gibi görünse de aslında tek fark Venn ve Thomasin'in kendilerini Egdon'a ait hissetmeleridir.

Ağaç İşçileri romanında Hardy romanlarında kırsal hayatı, yerel insanları ve bu insanlar arasındaki ilişkileri o kadar gerçekçi bir dille anlatır ki, okuyucuda geçmişe özlem uyandırır. Hardy'nin Wessex'ile ilgili olarak, Richard Nemesvari şunu vurgular: “Hardy'nin İngiliz edebiyatının büyük yaşlı adamı olarak nihai konumu, Wessex'in tarıma dayalı, sanayi öncesi dünyasına yönelik güçlü bir nostalji duygusu yarattı ve bu

²⁰⁸ Hardy, 397.

²⁰⁹ Hardy, 464.

dünya giderek onun yazılarının odak noktası olarak görülüyor.”²¹⁰ Hardy’nin romanları, kent hayatının insanı doğadan uzaklaştıran ve mekanikleştiren yapısını ve insanın doğadaki yani kırsaldaki hâline duyduğu özlemini ortaya koyar.

Hardy’nin diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da sosyal yapıda görülen değişimler, sanayileşmenin toplum ve insan ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisi ortaya konulmuştur. Sanayileşmenin kent hayatına rağbeti arttırmasıyla kent ve kırsal arasında farklılıklar ortaya çıkmış ve iki hayat arasında uçurum oluşmuştur. Kent hayatının cazibesi kırsaldan kurtuluş için evlilik gibi değişik alternatiflere sebep olmuştur. Evlilik ve evlilik yoluyla oluşan akrabalık bağları bu anlamda önem kazanmıştır. Evliliklerin sosyal statü için yapıldığı kırsal çevrede akrabalık bağlarının nasıl şekillendiği romanda şu sözlerle anlatılır;

*“Winterborne, Melbury ailesiyle pek çok yoldan bağlantılıydı. Babasının Bayan Winterborne’un ilk sevgilisi olmasından doğan bir ilişkinin yanı sıra, Winterborne’un halası birkaç yıl önce kereste tacirinin kardeşiyle evlenip göç etmişti ki bu, daha fakir olsa da Winterborne’u, Melbury’ler ile sosyal bir yakınlık seviyesine yerleştirmek için yapılmış bir anlaşmaydı. Bunun gibi pek çok izbe köyde olduğu gibi, oranın sakinleri arasında akraba evlilikleri Hapsburgy aile evlilikleri sıklığındaydı ve Küçük Hintock’ta evlilik bağıyla birbirine bağlanmamış iki ev zor bulunurdu.”*²¹¹

Bu küçük kırsal yerleşimde evliliklerin sosyal statü belirlemedeki önemi ve rolü açıkça görülmektedir. Evlilikler sadece kent hayatına geçişin anahtarı olmakla kalmayıp aynı zamanda kırsal hayatın içerisindeki kişilerin konumu belirlemek için de önem taşır. Ancak uğruna terkettikleri kentlerde onları bekleyen hayat hiçte iç açıcı görünmez. Kent hayatının acımasızlığını vurgulamak isteyen Cawtree şu ifadeleri kullanır: “Ah, iyi, Shottsford hâlâ Shottsford. Eğer paran yoksa orada leşini bile yiyemezsin ve bir bardak gerçek içki satın alamazsın, öyle ya da böyle. Ama deyişin de söylediği gibi; ‘Evden git, oranın haberini al.’ Öyle görünüyor ki bizim komşu, şu genç doktor adı her neyse garip, derin ve inceleyici bir beyefendi ve ruhunu kötü olana satmış.”²¹² Her ne kadar kent

²¹⁰ Richard Nemesvari, “Hardy and His Readers”, içinde *Palgrave Advances in Thomas Hardy Studies*, ed. Phillip Mallett (London: Palgrave Macmillan UK, 2004), 41, https://doi.org/10.1057/9780230519930_3.

²¹¹ Hardy, *Ağaç İşleri*, 39.

²¹² Hardy, 46.

hayatının zorluğu ve acımasızlığı bilinse de kırsal insanı için kent hayatı bir umut ve bir hayal olarak her zaman amaç olarak görülmektedir.

Melbury kızının eğitilmiş olmasının onu her detayı fark edecek bir hanımefendi yaptığına inanır; “Biliyorsun ya Giles,” dedi bir yandan parlatırken. “Modern bir okuldan geldiğinden evin evcilliği karşısında hayrete düşebilir ve bu küçük şeyler ihmal edilirse, titiz hanımların gözünden kaçmaz. Biz burada yalnız yaşadığımızdan açık kahverenginin yeryüzünde nasıl süzülüğünü fark etmiyoruz ama o... o her şeyi fark edecektir!”²¹³ Aileleri tarafından eğitim için kente okula gönderilen kız çocuklarının ilk amaçlarının eğitilmiş bireyler olması değil de aslında eğitim yoluyla üst tabakadan birileriyle evlenme yolunu açarak üst sınıfın ve kent hayatının bireyleri olmaları arzusudur. Melbury’nin Giles ile olan konuşmasında sürekli olarak Grace’nin artık kırsal hayata ait olmaması gerektiğini ve olamayacağını vurgular.

Romanda kırsal sade, soğuk ve hareketsiz bir yer olarak anlatılırken kırsal insanı da fakir, cansız ve savunmasız bireyler olarak sunulur. Kent ve kent insanı da bu sıfatların tam tersi ile ifade edilir. Kent insanı olan Berber Percomb, kent insanının kırsalda yaşayan insanlar üzerinde maddi gücünü de kullanarak sağladığı üstünlüğünü gösterirken kırsalın kent, fakirin de zengin tarafından sömürüldüğünün bir sembolü olarak betimlenir;

*“Percomb, Sherton Abas’ta kendi alanının ustasıydı. Bu küçük kasabada küçük evlerin korumasına muhtaç olan bu tarz belde insanlarından, aralarından bazıları yaşamları süresince vücutlarını ihmal ettiklerinden bunun karşılığını vermek için öldüklerinde cesetlerini korumayı düşünerek onu tıraş etmesine izin verirken, bazıları için de peruk yaptığı yerel ruhban sınıfından müşterileri vardı. Bunun verdiği güçle dükkânın dışındaki tabelayı kaldırmış ve kendine ‘Aristokrasinin Perukçusu’ demişti.”*²¹⁴

Kırsalda yetişen insanların kent hayatını bu derece arzulaması kentli olan üst tabaka insanı için bir sömürü düzeni sağlar. Kırsal insanın kent insanına yaklaşma çabası kentli insanın işini kolaylaştırır ve sayede bu alt tabaka insanını maddi veya manevi olarak sömürür. Genç kızların saçlarının çok düşük ücretler karşılığında kentli kadınların kullanması için satılması bu sömürü düzeninin içler acısı görüntüsünü ortaya koyar. Bu

²¹³ Hardy, 50.

²¹⁴ Hardy, 56.

düzenin her iki ucunda bulunan insanlar arasında büyük farklar göze çarpar. Roman, kentli kız ve kırsal delikanlı arasındaki farkı, Giles ve Grace arasındaki farklılık üzerinden şu sözlerle anlatır:

*“Kızın bakışlarındaki ve dudaklarındaki selam belki de garipsenmeyecek kısıtlı bir şekle sahipti. Çünkü Giles Winterborne’un genç bir çiftçi için iyi giyimli ve terbiyeli olmasına karşın onun yanında çok kaba durduğu doğrudur. Küçük Hintock’taki düşünceli sessizliklerinde, bulanık bir surette, zahiri olguların bir şapkanın kısıtlılığı, boyu ya da rengi, bir paltonun katı, bir potinin yapılışı veya bakış anında bir dalın tesadüfî duruşu gibi bir erkeğin değeri hususunda ki bunlar sıklıkla önemli olaylardı, kadının görüşü üzerinde büyük etkisinin olabileceğini anlamıştı.”*²¹⁵

Sadece eğitim için kırsaldan ayrılıp kısa süreliğine kent hayatını tecrübe etmiş olmasına rağmen Grace ve Giles’in farklılıkları gözden kaçmaz. Bu iki gencin geçmişlerinin ortak olmasına, belki de çocukluklarının beraber geçmesine rağmen kısa süreliğine kazanılan kentli ve eğitilmiş bir kimlik aralarında uçurum oluşturur.

Kentli zengin bir bayanın, arabasına köylü bir kızı davet etmesi köylü kız için bir ayrıcalık olarak görülse de bu davet aşağılamaya benzer bir üslupla gerçekleşir; “Bayan Charmond’un Marty’yi arabasıyla bırakma isteği sonrası ‘Sana bunu sormuş olması harika,’ dedi heybetli arabacı hemen. ‘Bunu daha önce yaptığını bilmem çünkü prensip olarak köy halkıyla ilgilenmez.’”²¹⁶ Kentli ile köylünün aynı arabada bulunması köylü için bir ayrıcalık gibi görünürken kentli için normalde yapılmadığı vurgusuyla aşağılama türünden bir davranış şeklinde sergilenir. Bu iki farklı algılama iki taraf arasındaki sınıf farkının ne kadar uçurum oluşturduğunun bir göstergesidir.

Kentli, eğitilmiş bir kız ile köylü bir gencin yan yana gelmesinin bile kabul görmüyor olması sınıf farkının önemini sergilemek için yeterli görünür; “O, kasabada Grace ile giderken insanların bakışları onlara yöneldi; genç olan topluluk Bay Winterborne’un yerinin çok hoş olduğunu düşünürken ne sıfatla yanında durduğunu merak ediyorlardı. Winterborne’un kendi de bundan pek emin değildi. Sadece sorumluluğu olduğu düşüncesiyle meşgul olduğundan dışarıdaki gözleri fark etmiyordu.”²¹⁷ Sınıf farklılığı

²¹⁵ Hardy, 58.

²¹⁶ Hardy, 62.

²¹⁷ Hardy, 65.

insanların ruhuna ve zihnine işlemiş olduğundan iki farklı sınıftan olduğu varsayılan iki gencin yan yana yürümesi sadece üst sınıflarca yadırganmakla kalmaz, alt sınıftan insanlar da bu görüntüyü kabul etmekte zorlanır.

Giles ve Grace arasındaki düşünce farklılığı romanda şu sözlerle dile getirilir; “Giles ikisi hakkında konuşmak isterken “Grace iç geçirdi. ‘Sana Bath’ı ya da Cheltenham’ı, ya da geçen yaz Avrupa’da ziyaret ettiğim yerleri anlatayım mı?’ dedi.”²¹⁸ Toplumsal yapıdaki ayırım ve sınıf farklılığının göstergesi olarak ifade edilebilecek şekilde kentli insan ile kırsal insanın ekonomik veya sosyal anlamda konuşacak ortak bir konusunun kalmadığı anlaşılır.

Melbury’nin, kızı Grace’i eğitime gönderirken o kadar masraf etmesi onun daha iyi bir hayat sürmesini sağlamak içindir. Ancak onun içinde bulunduğu durum babasını hiçte memnun etmez. Bu durum romanda şu sözlerle anlatılır:

“Evet, sana inanıyorum. Hepsi bu. Grace’in de sonunda tekrar bizim seviyemize geleceğini, tavırlarımızla konuşma şeklimizi kapacağını ve Giles’in eşi olmaktan sersemce bir memnuniyet duyacağını biliyorum. Fakat yaşayan en umut vaat edici kızı, yükseltmek için o kadar çile çektiğim saraylara yaraşan bir şeyi, o eski seviyeye çekiyor olma düşüncesine katlanamıyorum. Beyaz ellerinin her geçen gün kızarmasını, dilinin konuşurkenki tatlı kentli hâlini kaybettiğini ve yumuşak yürüyüşünün bildiğimiz Hintock ayaklarını sürü, yalpala şekline dönüştüğünü düşünsene!”²¹⁹

Babası için kızını eğitime göndermesi ve bunun için belirli bir maddi bedel ödemesi onun kendini geliştirip daha donanımlı bir insan olması için değil de daha iyi bir konuma ulaşabilmesi içindir. Bu yatırımın asıl amacı kızını üst sınıfa taşıyacak ve ona kent hayatında iyi bir yer edinmesini sağlayacak bir evlilik gerçekleştirebilmesini sağlamaktır.

Melbury ve Grace yürürken bir adamın onlara çıkışması üzerine Melbury, kızının Giles gibi bir köylüden uzak durması gerektiği düşüncesine kapılır. Romanda bu, şu cümlelerle dile getirilir: “Sebep senin yanında benim olmam. Eğer yanında siyah ceketli bir salon adamı ya da rahip yürüyor olsaydı böyle konuşmazdı.”²²⁰ Melbury’nin, kızının

²¹⁸ Hardy, 68.

²¹⁹ Hardy, 124.

²²⁰ Hardy, 132.

eğitimi tamamlayıp dönmesinden sonra onu kırsal hayata yakıştıramadığı için yanında Giles gibi kırsal hayattan bir genci görmeye razı olmaz. Dahası kendisini dahi kızının yanına yakıştıramaz.

Kırsal alana kentsel bir el tarafından yapılan bir müdahale kırsalda yaşayan insanların hayatına olumsuz bir etkinin fitilini ateşler; “Her şey mektupla başladı. Giles, Bayan Charmond’un adamından gelen mektuba baktı. ‘Avukatına Bayan Charmond’un, özellikle de evleri yıkmayı düşündüğünden, olayların doğal akışını bozmak için bir neden göremediğini söylediği iletilmiş.’ dedi sessizce. ‘Hayret bir durum!’ dedi pek çoğu.”²²¹ Kent hayatının zenginliğini ve gösterişini temsil eden Bayan Charmond’un köye gelişi birçok hayatı olumsuz etkileyerek oradaki doğal hayatın akışını bozmanın yanında fiziki olarak kırsal hayata müdahale anlamına gelir. Bayan Charmond’un köydeki bir evin yıkılmasını onaylamasıyla kentin kırsalı sömürmesi maddi olarak başlamış olur.

Bayan Charmond zenginliği ve gücü ile Giles’in babasından kalan evini yıkma girişimi kent insanının kırsal insanına, kentin de kırsala karşı üstünlüğünü yansıtmaktadır. Kırsalı sömürülmeye hazır ve kendisine ait gören kent yapısı sanayileşmemin ve kentleşmenin gölgesinde doğaya karşı bir savaş açmış gibi görünür. Doğanın, insanın kendisine ait bir nesne olarak görülmesini Leopold şu sözlerle eleştirir: “Toprağı tahrip ediyoruz, çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz. Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda onu sevgi ve saygıyla kullanmaya başlayabiliriz.”²²² Çünkü doyumsuz bir fitrata sahip olan insan, sahip oluncaya kadar değer verip el üstünde tuttuğu şeyleri, sahip olduktan sonra çabucak değersizleştirme eğilimindedir.

Bir yerin geçmişini silerek ve onu yok sayarak üzerine yeni bir şey inşa etmek ruhsuz bir beden yaratmak gibidir. İşte bu nedenle kentlerin içinde ruh olmayan bedenleri barındırdığı düşünülebilir. Geçmişin izlerinin yok olduğu kentlerin içine düştüğü acınası durum romanda şu sözlerle anlatılır:

“Ayakları, penceresinden bakıldığında inanılmaz gri gözüken tarlalarda, geçmişte gezinen o görünmez şeylerin hepsi hakkında bir şeyler bilmesi; kimin gıcırdayan sabanının çimleri biçtiğini, karşılarındaki tepeye komşu gelen ağaçları

²²¹ Hardy, 165.

²²² Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanagi ve Oradan Buradan Eskizler*, xxi.

hangi ellerin diktiğini, o ağaçlıkların arasından kimin atlarının, köpeklerinin hızla geçtiğini, hangi kuşların o çalıları etkilediğini, kulübelerde, malikânelerde, sokakta ya da bahçede nasıl sevgi, kıskançlık, intikam ya da hayal kırıklıklarının yaşandığını hatırlaması gerekir. Bir yer güzel, görkemli, temiz ve rahat olabilir fakat hatıralardan yoksunsa sonunda, kendi türünden olanlarla iletişim kurma fırsatı olmadan oraya yerleşen kişiyi bıktırır.”²²³

Bir binayı yıkmak sadece maddi olarak o binayı ortadan kaldırmak anlamı taşımaz. O binanın içerisinde barındırdığı tarih, anılar ve hatıralar da o binanın yıkılması ile beraber yok olur. Burada yıkılan bina aslında doğayı ve kırsal hayatı ifade eder. Kentten gelen ve binayı yıkma gücünü kendinde gören bir el kırsal hayata en büyük darbeyi vurur.

Grace bir üst tabakaya geçiş yapmak için çok çaba göstermiştir. Ancak hiç çaba göstermeyip kırsal hayatı baştan olduğu gibi kabul eden Marty South kadar mutlu olmadığını görünce şunları söyler:

“‘Marty South gibi ormanda çalışmayı dilerdim! Sosyete hayatından nefret ediyorum ve Marty’dan daha iyi olmayı da istemiyorum!’ ‘Neden?’ dedi şaşırmış babası. ‘Çünkü eğitim bana yalnızca gariplik ve bela getirdi. Tekrar söylüyorum: keşke beni, şu aklında kurduğun modern okullara yollamasaydın. Her şey bundan çıktı baba. Eğer evde kalsaydım onunla evlen...’”²²⁴

İnsanın içinde var olduğu ve varlığını borçlu olduğu doğal ortamına karşı gelerek yeni, sanal bir ortam arayışı sonu mutluluk olmayan bir yolda son bulur. Bu gerçek Grace’in hikâyesinde somut bir görüntüye bürünür. Hâlbuki hikâyenin başladığı yerde kendi doğal ortamında kalınsaydı, Grace de mutlu olmayı başaran Mary South gibi iyi bir örnek olarak gösterilebilirdi.

İki eski köylü aşığın bir araya gelmesi, kırsal hayatın kentsel yönetimler tarafından yönetilmesinin olumsuz yansıması olarak gösterilebilir. Kent kanunlarının bu birlikteliği engellendiği görülür; “Grace, Giles’e detayları sormaya cesaret edememişti. Ama onlar olmadan da durum gayet açıktı. Kanunlar, geçen Haziran cennete girmelerini sonsuza dek

²²³ Hardy, *Ağaç İşleri*, 191.

²²⁴ Hardy, 341.

yasaklamış olsa da metin bir gururla o anki zorlu krizi kabullenmişti.”²²⁵ Doğal yaşamın merkezi olarak görünen kırsal hayata kent hayatının etkisi sadece doğa, insanlar ve hayatlar üzerinde görülmez. Kentlerden yönetilen kırsal ve kentler için yazılmış kuralların kırsalda uygulanması da kırsalın sömürüsü ve kırsalın yok sayılmasına birer örnektir.

²²⁵ Hardy, 462-63.

SONUÇ

Biri diğeri tamamlayan ve bütünün birer parçası olan insan ile doğanın, erkek ile kadının ve kent ile kırsalın aralarındaki mücadelenin nedeni birinin diğeri hükmetme arzusudur. İncelenilen romanlarda, doğal düzeni kabul etmek yerine doğal düzeni değiştirmeye çalışan kişiler felaketle karşılaşır. Örneğin; gerçek hayatta olduğu gibi romanda da insan ve doğa arasında uyum varsa yaşam döngüsü devam eder, aksi takdirde afetler zinciri başlar.

İnsan ve doğa mücadelesini olumlu veya olumsuz sonuçları ile romanlardan örnekleyecek olursak; ** ılgın Kalabalıktan Uzak**, Thomas Hardy'nin yarı rüya  lkesi Wessex'teki Weatherbury köyünü anlatır. Romanın ana karakteri Gabriel Oak, insanın doğa ile uyumunu simgeler. Diğerlerinin başı dertteyken, çiftlik işletebilen, hayvanlara yardım edebilen ve ekim yapabilen odur. Bu da onu sonunda hikâyenin kazananı yapar.

Yuvaya Dönüş hikâyesi küçük bir köy olan Egdon Heath'de geçer. Hardy, Egdon Heath'in topografik haritasını çizer ve roman boyunca okuyucu karakterlerle birlikte fundalıkta y r r. Her şey rutininde giderken, Clement Yeobright'ın şehir hayatından kırsaldaki evine dönüşü ve şehirde öğrendikleri ile kırsalda kendisine yeni bir düzen kurma umudu bu doğal düzeni bozar.

Hardy, **Ağaç İşçileri** 'nde Küçük Hintock'u köylülerin günlük hayatlarını doğal bir düzende sürdürmeyi başardıkları bir yer olarak tasvir eder. Köylüler doğanın bir parçası olarak sunulur ve düzgün davranırlar. Ancak Edred Fitzpiers ve Bayan Charmond bu emre aykırı hareket ederler. Bu doğal ortamın bir parçası olmadıklarını d ş n rl r. Amaçları başkalarına hükmetmek ve çevrelerine zarar vermektir.

Romanlarda erkek ve kadın ilişkileri ele alındığında insanın doğaya hükmetme çabası ile erkeğin kadına hükmetmesi arasında benzerlikler görülmektedir. Bathsheba Everdene, ** ılgın Kalabalıktan Uzak**'daki ana kadın karakterdir. Üç ana erkek karakter, William Boldwood,  avuş Troy ve Gabriel Oak için Bathsheba bir hedef nesneyi temsil eder. İnsanın doğaya hükmetme arzusu ile bu üç erkeğin onunla evlenme arzusu arasında bir benzerlik vardır. Her ikisi de üstünlük mücadelesinden kaynaklanır. Ama Gabriel'in

mücadelesi farklıdır. Amacı, doğa anlayışında olduğu gibi bir kadının sahibi değil, bir evliliğin parçası olmaktır.

Yuvaya Dönüş romanında iki tür kadın vardır. İlki doğal ortamına sadık ve geleneksel beklentileri olan Thomasin Yeobright, ikincisi ise doğal ortamına sadakatsiz ve Egdon Heath'dan kurtulmak için doğal olmayan evliliğin peşinde olan Eustacia Vye. İnsanoğlu doğayı yok etme gücüne ve hakkına sahip olduğunu düşünürken, Damon, Wildeve Thomasin'i sahte evlilikle kandırarak doğal kadını yok eder.

Ağaç İşçileri, genç köy kızı Marty South'un saçlarını bir berbere sattığı sahneyle başlar. Bu sahne romanda kadın bedeninin istismarının ilk örneğidir.. Buna ek olarak, Grace Melbury'nin gerçek aşkı Giles Winterborne'dan ayrılarak ve Doktor Edred Fitzpiers ile evlenmek zorunda kalması Grace ve Giles arasındaki gerçek aşkı yok eder. Erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyeti devam eder ve Fitzpiers'in Suke Damson ile ilişkisi Suke ve kocası Timoty'nin ait oldukları yerden Yeni Zelanda'ya taşınmalarına neden olur.

Kırsal hayatın kent hayatı ile kıyaslanması ve kırsal hayatın ilkel hâlini sergileyerek kent hayatını yücelten yaklaşımı ve bu yaklaşımın aslında kırsal hayata ve doğal hayata verdiği zararı özellikle insanın kendi doğasının dışında kalmasını yine romanlarda dönemin yansıması olarak görülmektedir. **Çılgın Kalabalıktan Uzak**'daki yarı gerçek yarı hayal ürünü Weatherbury'de sıradan bir kırsal yaşam vardır. Çiftlik hayvanları ile uğraşma, ekim, mevsimlik rutinler Hardy tarafından pratik bir şekilde bilgilendirici bir şekilde sunulmaktadır. Farklı bir sosyal geçmişe sahip olan ve kırsal hayatın dışından olan birisi ortaya çıkana kadar her şey her zaman olduğu gibi doğal seyrinde devam eder. Çavuş Francis Troy, kırsal hayata ait değildir ve bu yüzden romanda birçok sorunun kaynağı olduğu görülür. Troy'un Fanny Robin'e tecavüz etmesi ile başlayan doğal akışı bozan eylemler William Boldwood ile Bathseba Everdene'nin evlilik planlarının sona ermesine ve yine sonrasında Gabriel Oak ile Bathsheba Everdene evliliklerinin ertelenmesine yol açar.

Yuvaya Dönüş romanı küçük bir köy olan Egdon Heath'in yerlisi ve koyunları işaretlemek için kullanılan kırmızı boya tedarikçisi Diggory Venn'in doğal sunumu ile başlar. Romanda koyunları işaretleme ritüeli, kırsal yaşamla ilgili diğer ritüellerde olduğu

gibi ayrıntılı olarak verilmektedir. Hardy, bu kırsal yaşam ve bu bölgenin bir parçası olarak edindiği deneyimlerle tüm detayları okuyucuya aktarmaktadır. Diğer romanlarda olduğu gibi kentten gelen bir kişi kırsal hayatın olağan seyrini etkiler. Clement Clym Yeobright Paris'ten gelir ve onun gelişiyle romanın tonu değişir.

Ağaç İşçileri romanında ormanlık bir köy olan Little Hintock'ta köylülerin günlük rutini ahşap işleri yapmaktır. Marty South gece geç saatlere kadar çalışan, kötü koşullar altında hayatta kalmak için mücadele eden genç bir kız olarak sunulur. Hardy, zavallı Marty South'un günlük hayatını, evini ve işyerini anlatır. Marty'nin zor hayatı köydeki her evde neler olduğunu göstermektedir. Köylülerin sıradan hayatları, Grace Melbury adında bir genç kızın eğitiminden sonra kent hayatından evine dönmesiyle etkilenir. Kent yaşamı deneyimi Grace'in çevresini değiştirmesine neden olur. Etkileşim bir döngü olarak devam eder ve her yenilik eskiden var olan için bir son olabilir. Toplumda şahit olunan sosyal, ekonomik ve endüstriyel değişimler toplumun her kesimi için yenidir ve bu yenilikler sosyal hayatta bir takım olumsuzluklara yol açabilmektedir.

Sonuç olarak ekoeleştiri toplumsal yapıyı etkileyecek her türlü yenilik ve değişime karşı bilincin gelişmesini göstermektedir. Thomas Hardy kendi dönemindeki köklü değişimlere karşı tavrını ortaya koyarken geçmiş ve gelecek arasında köprü kurarak anı yansıtmaya çalışmıştır. İncelediğimiz üç romanda da toplumsal yapıdaki değişimin izleri, bu değişimin olumlu veya olumsuz geri dönüşleri olduğu gibi verilmiştir.

Sosyal bir varlık olan insanın ve de dolayısıyla içinde insanı barındıran her türlü sosyal yapının değişimi bireysel ve toplumsal gelişmenin bir neticesi olarak kaçınılmazdır. Bu değişimin en büyük tetikleyici kaynağını sanayi devrimi ve buna bağlı olarak kentleşme oluşturur. Thomas Hardy'nin de içinde yaşadığı ve şahitlik ettiği ondokuzuncu yüzyıl Avrupası ve özellikle de İngilteresi bu toplumsal değişimin merkezinde yer alır. Kent yaşamını eğitim ve çalışma hayatında tecrübe eden Hardy, kırsal kimliğini ve kırsala olan aidiyetini her koşulda ortaya koyarken eski olan kırsal ve yeni olan kent arasında bağlantı kurar. Hardy sadece toplumun iki farklı kesimini bir araya getirmekle kalmaz geçmiş ile gelecek arasında da bir köprü kurar.

Doğayı yok sayan insan, kadını yok sayan erkek ve kırsalı yok sayan bir kent olgusu Hardy'de karşılık bulmaz. Bir Şaman öğretisinin de dediği gibi;

doğada hiçbir şey kendisi için yaşamaz, nehirler kendi suyunu içemez, ağaçlar kendi meyvelerini yiyemez, güneş kendisi için ısıtmaz ve nihayetinde her şey birbiri için yaşar. İnsanı yaşatan ve besleyen doğa olduğu gibi erkeği de doğuran ve yetiştiren kadındır. Bunlara ilaveten kenti meydana getiren kırsaldır ve kentteki insan ise bir zamanlar kırsalda doğmuş insandır. Hardy, incenilen romanlarında geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıyı kurarken bu temalardan faydalanır ve anlatılarda karakterlerin söylemleri ve eylemleri bu bağın varlığının ve zorunluluğunun ispatı olarak ustalıkla sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Armbruster, Karla, ve Kathleen R. Wallace, ed. *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism*. Under the sign of nature. Charlottesville: University Press of Virginia, 2001.
- Bate, Jonathan. *The Song of the Earth*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2000.
- Bateson, Gregory. *Steps to an Ecology of Mind*. University of Chicago Press ed. Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- Birkeland, Janis. "Ecofeminism: Linking Theory and Practice". İçinde *Ecofeminism*., editör Greta Gaard. Philadelphia: Temple University Press, 2010. <http://www.SLQ.eblib.com.au/patron/FullRecord.aspx?p=585150>.
- Bramwell, Anna. *Ecology in the 20th Century: A History*. New Haven: Yale University Press, 1989.
- Branch, Michael P. "Introduction". İçinde *The ISLE Reader: Ecocriticism, 1993-2003*, editör Michael P. Branch ve Scott Slovic. Athens: University of Georgia Press, 2003.
- Branch, Michael P., ve Scott Slovic, ed. *The ISLE Reader: Ecocriticism, 1993-2003*. Athens: University of Georgia Press, 2003.
- Brown, Douglas. *Thomas Hardy*. London: Longmans, Green and Co., 1954.
- Buckingham, Susan. "Ecofeminism in the Twenty-First Century". *The Geographical Journal* 170, sy 2 (Haziran 2004): 146-54. <https://doi.org/10.1111/j.0016-7398.2004.00116.x>.
- Buell, Lawrence. *The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination*. Blackwell manifestos. Malden, MA: Blackwell Pub, 2005.
- Cantrel, Carol H. "The Locus of Compossibility 'Virginia Woolf, Modernism, and Place'". İçinde *The ISLE Reader: Ecocriticism, 1993-2003*, editör Michael P. Branch ve Scott Slovic. Athens: University of Georgia Press, 2003.
- Carson, Rachel. *Sessiz Bahar = Silent Spring*. Çeviren Çağatay Güler. Ankara: Palme, 2021.

- Clark, Timothy. *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment*. Cambridge Introductions to Literature. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 2011.
- Coupe, Laurence, ed. *The Green Studies Reader: From Romanticism to Ecocriticism*. London ; New York: Routledge, 2000.
- Cuddon, John A., ve Claire E. Preston. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Editör Claire Preston. 4. ed. Penguin reference. London: Penguin Books, 1999.
- Davies, Jeremy. "Romantic Ecocriticism: History and Prospects". *Literature Compass* 15, sy 9 (Eylül 2018): e12489. <https://doi.org/10.1111/lic3.12489>.
- Davion, Victoria. "Is Ecofemenism Feminist". İçinde *Ecological Feminism*, editör Karen Warren ve Barbara Wells-Howe. Environmental philosophies series. London ; New York: Routledge, 1994.
- Diamond, Irene, ve Gloria Feman Orenstein, ed. *Reweaving the World: the Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club Books, 1990.
- Drew, Erin, ve John Sitter. "Ecocriticism and Eighteenth-Century English Studies: Ecocriticism and Eighteenth-Century English Studies". *Literature Compass* 8, sy 5 (Mayıs 2011): 227-39. <https://doi.org/10.1111/j.1741-4113.2011.00797.x>.
- Flanders, Judith. *The Victorian House: Domestic Life from Childbirth to Deathbed*. London: HarperCollins, 2003.
- Forsyth, Raymond Aubrey. *The Lost Pattern: Essays on the Emergent City Sensibility in Victorian England*. Nedlands, W.A: University of Western Australia Press, 1976.
- Fromm, Harold. "Aldo Leopold Aesthetic 'Antropocentrist'". İçinde *The ISLE Reader: Ecocriticism, 1993-2003*, editör Michael P. Branch ve Scott Slovic. Athens: University of Georgia Press, 2003.
- . "From Transcendence to Obsolescence". İçinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, editör Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.
- Gaard, Greta, ed. *Ecofeminism*. Philadelphia: Temple University Press, 2010.

<http://www.SLQ.ebib.com.au/patron/FullRecord.aspx?p=585150>.

Garrard, Greg. *Ecocriticism*. 2nd ed. The New Critical Idiom. Abingdon, Oxon ; New York: Routledge, 2012.

———. *Ekoeleştiri*. Çeviren Ertuğrul Genç. 2. bs. İstanbul: Kolektif Kitap, 2017.

Gifford, Terry. *Pastoral*. The new critical idiom. London ; New York: Routledge, 1999.

Glotfelty, Cheryll. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Editör Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.

Glotfelty, Cheryll, ve Harold Fromm, ed. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens: University of Georgia Press, 1996.

Günaydın, İhsan, ve Tufan Özsoy, ed. *Disiplinler Arası Bakış Açısı ile Çevre*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2014.

Güney, Emrullah, Recep Bozyiğit, Taner Kılıç, ve İhsan Bulut. *Çevrebilim (Ekoloji) Sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.

Hardy, Evelyn. *Thomas Hardy: A Critical Biography by Evelyn Hardy*. London: The Hogarth Press, 1954.

Hardy, Thomas. *Ağaç İşçileri*. Çeviren Aslı Sena Özbakırcı. İstanbul: Altın Bilek, 2006.

———. *Çılgın Kalabalıktan Uzak*. Çeviren Nihan Yeğınobalı. İstanbul: Can Yayınları, 1984.

———. *Far from the Madding Crowd*. 2. bs. London: Pan Books, 1967.

———. *Return of the Native*. New ed. Penguin Popular Classics, 1994.

———. *The Woodlanders*. Ware: Wordsworth Classics, 2004.

———. *Yuvaya Dönüş*. Çeviren Suna Asımğil. İstanbul: Halk El Sanatları ve Neşriyat, 1978.

Harvey, Geoffrey. *The Complete Critical Guide to Thomas Hardy*. The Complete Critical Guide to English Literature. London ; New York: Routledge, 2003.

Hawkins, Desmond. *Hardy at Home: The People and Places of His Wessex; A Critical Selection*. London: Barrie & Jenkins, 1989.

- . *Hardy: Novelist and Poet*. Newton Abbot: David & Charles, 1976.
- Hughes, J. Donald. *What is Environmental History? What is history?* Malden, MA: Polity, 2016.
- Hurst, Alan, ve Thomas Hardy. *Hardy: An Illustrated Dictionary*. London: Kaye & Ward [usw.], 1980.
- Hutchings, Kevin. “Ecocriticism in British Romantic Studies”. *Literature Compass* 4, sy 1 (Ocak 2007). <https://doi.org/10.1111/j.1741-4113.2006.00417.x>.
- Ingham, Patricia. *Thomas Hardy*. Reissued. Oxford World’s Classics. Oxford: Oxford Univ. Press, 2009.
- Johns-Putra, Adeline. “Ecocriticism, Genre, and Climate Change: Reading the Utopian Vision of Kim Stanley Robinson’s Science in the Capital Trilogy”. *English Studies* 91, sy 7 (Kasım 2010): 744-60. <https://doi.org/10.1080/0013838X.2010.518043>.
- Kerridge, Richard. “Ecological Hardy”. İçinde *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism*, editör Karla Armbruster ve Kathleen R. Wallace. Under the sign of nature. Charlottesville: University Press of Virginia, 2001.
- Kramer, Dale, ed. *The Cambridge Companion to Thomas Hardy*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 1999.
- Leopold, Aldo. “Aldo Leopold on Forestry and the Hebrew Bible”. İçinde *A Century of Early Ecocriticism*, editör David Mazel. 228–236. Athens: University of Georgia Press, 2001.
- . *Bir Kum Yöresi Almanığı ve Oradan Buradan Eskizler*. Editör Cumhur Öztürk. Çeviren Ufuk Özdağ. I. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Liu, Yang, Muhammad Khalid Anser, ve Khalid Zaman. “Ecofeminism and Natural Resource Management: Justice Delayed, Justice Denied”. *Sustainability* 13, sy 13 (30 Haziran 2021): 7319. <https://doi.org/10.3390/su13137319>.
- Love, Glen A. “Revaluing Nature, Toward an Ecological Criticism”. İçinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, editör Cheryl Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.

- Manes, Christopher. "Nature and Silence". İinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, editör Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.
- Martin, Julia. "Situating 'Place' for Environmental Literacy". *English Studies in Africa* 52, sy 2 (Ekim 2009): 35-49. <https://doi.org/10.1080/00138390903444131>.
- Marx, Karl, ve Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. London: Penguin Books, 2002.
- Mazel, David, ed. *A Century of Early Ecocriticism*. Athens: University of Georgia Press, 2001.
- McAndrew, Donald A. "Ecofeminism and the Teaching of Literacy". *College Composition and Communication* 47, sy 3 (Ekim 1996): 367. <https://doi.org/10.2307/358294>.
- Merchant, Carolyn. "Ecofeminism and Feminist Theory". İinde *Reweaving the World: The Emergence of Ecofeminism*, editör Irene Diamond ve Gloria Feman Orenstein. San Francisco: Sierra Club Books, 1990.
- Merriam-Webster, Inc, ed. *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. 10th ed. Springfield, Mass: Merriam-Webster, 1998.
- Morgan, Rosemarie. *Student Companion to Thomas Hardy*. Student companions to classic writers. Westport, Conn: Greenwood Press, 2007.
- Mulgan, John, ve D. M. Davin. *An Introduction to English Literature*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1947.
- Nemesvari, Richard. "Hardy and His Readers". İinde *Palgrave Advances in Thomas Hardy Studies*, editör Phillip Mallett, 38-74. London: Palgrave Macmillan UK, 2004. https://doi.org/10.1057/9780230519930_3.
- Nersessian, Anahid. "Romantic Ecocriticism Lately: Romantic Ecocriticism". *Literature Compass* 15, sy 1 (Ocak 2018): e12433. <https://doi.org/10.1111/lic3.12433>.
- Norwood, Vera L. "Heroines of Nature: Four Women Respond to the American Landscape". *Environmental Review* 8, sy 1 (01 Mart 1984): 34-56. <https://doi.org/10.2307/3984520>.

- Odum, Eugene Pleasants. *Ecology*. 2. ed., Repr. Modern Biology Series. London: Holt, Rinehart and Winston, 1978.
- Oppermann, S. "Theorizing Ecocriticism: Toward a Postmodern Ecocritical Practice". *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 13, sy 2 (01 Temmuz 2006): 103-28. <https://doi.org/10.1093/isle/13.2.103>.
- Oppermann, Serpil, ed. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*. Kızılay, Ankara: Phoenix, 2012.
- . "Seeking Environmental Awareness in Postmodern Fictions". *Critique: Studies in Contemporary Fiction* 49, sy 3 (Nisan 2008): 243-53. <https://doi.org/10.3200/CRIT.49.3.243-254>.
- Ousby, Ian, ed. *The Cambridge Guide to Literature in English*. London: Cambridge University Press, 1988.
- Özberk, Nejdet. "Halk Çevreciliğinin Ürettiği Yeni Bir Şiir Türü: 'Ekoaktivist' Şiir". *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi*, 01 Ocak 2019, 100. <https://doi.org/10.22559/folklor.1095>.
- Pease, Bob. "Recreating Men's Relationship with Nature: Toward a Profeminist Environmentalism". *Men and Masculinities* 22, sy 1 (Nisan 2019): 113-23. <https://doi.org/10.1177/1097184X18805566>.
- Plumwood, Val. *Feminism and the Mastery of Nature*. Opening out. London ; New York: Routledge, 1993.
- Radkau, Joachim. *Doğa ve iktidar: Global bir çevre tarihi*. Çeviren Nafiz Güder. 1. Auflage. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Reuckert, William. "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism". İçinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, editör Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.
- Squires, Michael. "Far from the Madding Crowd as Modified Pastoral". *Nineteenth-Century Fiction* 25, sy 3 (01 Aralık 1970): 299-326. <https://doi.org/10.2307/2933436>.
- Tallmadge, John, ve Henry Harrington. "Introduction". İçinde *Reading Under the Sign of Nature: New Essays in Ecocriticism*, editör John Tallmadge ve Henry Harrington.

- Salt Lake City: University of Utah Press, 2000.
- , ed. *Reading Under the Sign of Nature: New Essays in Ecocriticism*. Salt Lake City: University of Utah Press, 2000.
- Tindall, William York. *Forces in Modern British Literature: 1885-1956*. New York: Vintage Books, 1956.
- Toska, Sezgin. *Ekokurgu*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2017.
- Trexler, Adam, ve Adeline Johns-Putra. "Climate Change in Literature and Literary Criticism". *WIREs Climate Change* 2, sy 2 (Mart 2011): 185-200. <https://doi.org/10.1002/wcc.105>.
- Tüür, K, ve T Reitalu. "Botanical Nature Writing: An Ecocritical Analysis". *Estonian Journal of Ecology* 61, sy 1 (2012): 9. <https://doi.org/10.3176/eco.2012.1.03>.
- Uhl, Christopher. *Developing Ecological Consciousness: Path to a Sustainable World*. Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- Warren, Karen, ve Barbara Wells-Howe, ed. *Ecological Feminism*. Environmental philosophies series. London ; New York: Routledge, 1994.
- White Jr., Lynn. "The Historical Roots of Our Ecological Crisis". İçinde *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, editör Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. Athens: University of Georgia Press, 1996.
- Wing, George. *Hardy*. Writers and Critics. Edinburg and London: Oliver and Boyd, 1963.
- Woolf, Virginia. *The Common Reader*. San Diego (California, Estados Unidos): Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
- Yalçın, Fatih. "Bir Ekodistopya Olarak Tahsin Yücel'in Gökdelen Romanı". *Mavi Atlas*, 26 Nisan 2020. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.694784>.
- Yamazato, Katsunori. "Kitkitdizze, Zendo, and Place; Gary Snyder as a Reinhabitory Poet". İçinde *The ISLE Reader: Ecocriticism, 1993-2003*, editör Michael P. Branch ve Scott Slovic. Athens: University of Georgia Press, 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mustafa ÇAKIR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Çalıştığı Kurum	
İletişim Bilgileri	
Telefon Numarası	
e-posta Adresi	
Tarih	07.04.2023